

ResearchBib Impact Factor: 10.57 / 2024
SJIF-2023: 3.825, 2024: 5.333

TECHNICAL SCIENCE **RESEARCH** IN UZBEKISTAN

Research Science and
Innovation House

OUR INDEXING

ISSN: 2992-9148 <http://universalpublishings.com>

ResearchBib Impact Factor: 10.57/ 2024
SJIF-2023: 3.825, 2024: 5.333

TECHNICAL SCIENCE **RESEARCH** IN UZBEKISTAN

Research Science and
Innovation House

VOLUME 3 **ISSUE 03**

MARCH 31, 2025

editor@universalpublishings.com

<http://universalpublishings.com>

«TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN» ilmiy-uslubiy
jurnali: 31.03.2025-yil.

Ushbu to'plamda «TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN
UZBEKISTAN» ilmiy-uslubiy jurnali 2025-yil 3-soni 3-qismiga qabul qilingan
maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami biriktirilib,
Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus,
Zenodo, Open Aire, Google Scholar xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya
etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida
rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar,
doktarantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy
xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi
raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar
to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

Research Science and
Innovation House

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Eshkarayev Sadridin Choriyevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqorayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti magistranti

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

Bosh muharrir, Eshkarayev Sadridin Choriyevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Roumyana Pancheva, Janubiy Kaliforniya universiteti

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Choriyevich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Falsafiy fan muharriri Floris Rulofsen, Amsterdam universiteti

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti dekani, texnika fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Maribel Romero, Konstanz universiteti

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xo‘jamberdiyev Ikromovich – Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Filologiya fanlari muharriri Yael Sharvit, Kaliforniya universiteti, Los-Anjeles

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, professor Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Benjamin Spector, National de la Recherche Scientifique markazi

Iqtisod fanlari muharriri, Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Yasutada Sudo, London Universitet kolleji

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti, ijtimoiy va gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Zoltan Gendler Szabo, Yel universiteti

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdukarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, tibbiyot fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston

Falsafa va tilshunoslik muharriri Aleksis Uellvud, Janubiy Kaliforniya universiteti

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali., biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Faslafa fanlari muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jurayeva Ramziya Abdurahimovna Qo‘qon davlat pedagogika instituti. Qo‘qon, O‘zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o‘qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug‘bek Erkinovich Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma’naviy-ma’rifiy ishlar va yoshlar bilan ishlash bo‘yicha direktor o‘rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

Texnika fanlari muharriri Hasan Soyibnazarovich Beknazarov Toshkent kimyo-texnologiya ilmiy-tadqiqot instituti yetakchi ilmiy xodimi, texnika fanlari doktori, professor.

Texnika fanlari muharriri Hamroqul. A.Ravshanov Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Milliy tadqiqot universiteti Irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti direktorining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha o‘rinbosari, texnika fanlari doktori.

**OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING LIDERLIK
SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING STRUKTURAVIY-MAZMUNLI
MODELI**

Soatova Shoxista Abdumusayevna

Toshkent davlat pedagogika universiteti, Ta'lim menejmenti kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola oliy ta'lim muassasalari talabalarida liderlik sifatlarini rivojlantirishning strukturaviy-mazmunli modeli haqida.

Kalit so'zlar: lider, talaba, innovatsiya, component, kompetensiya, daraja, bosqich, dastur, model, kommunikativlik, obraz, empatiya, stress, optimizm.

Аннотация. В статье рассматривается структурно-содержательная модель развития лидерских качеств у студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: лидер, студент, инновация, компонент, компетентность, уровень, этап, программа, модель, коммуникабельность, имидж, эмпатия, стресс, оптимизм.

Abstract: The article examines the structural and content model of development of leadership qualities in students of higher educational institutions.

Keywords: leader, student, innovation, component, competence, level, stage, program, model, communication skills, image, empathy, stress, optimism.

Bugun yoshlarimizda innovatsion fikrlashni hamda aynan innovatsion fikrlovchi rahbar va liderlarni shakllantirish uchun oliy ta'lim muassasalarida o'zgaruvchan jamiyatga tez moslasha oladigan, yangiliklarni nafaqat ijobiy qabul qiladigan, balki unga intiladigan qilib tarbiyalash muhim ahamiyatga ega.

Lider – yetarli bilim va ko'nikmaga ega bo'lishi lozim.

Psixologik-pedagogik adabiyotlar tahlili ([I.I.Mahmudov [2], B.Ziyomammedov [5], S.T.Turg'unov va boshqalar [4]) oliy ta'lim muassasasi talabalarida liderlik sifatlarini namoyon bo'lishini maqsadga muvofiq tarzda rag'batlantirish va liderlik salohiyati rivojlanishi jarayonini batafsil modellashtirish zarurati to'g'risida guvohlik beradi. O'rganilayotgan jarayon muvaffaqiyatining muhim sharti oliy ta'lim muassasasining maxsus tashkil etilgan tarbiyaviy muhiti hisoblanadi.

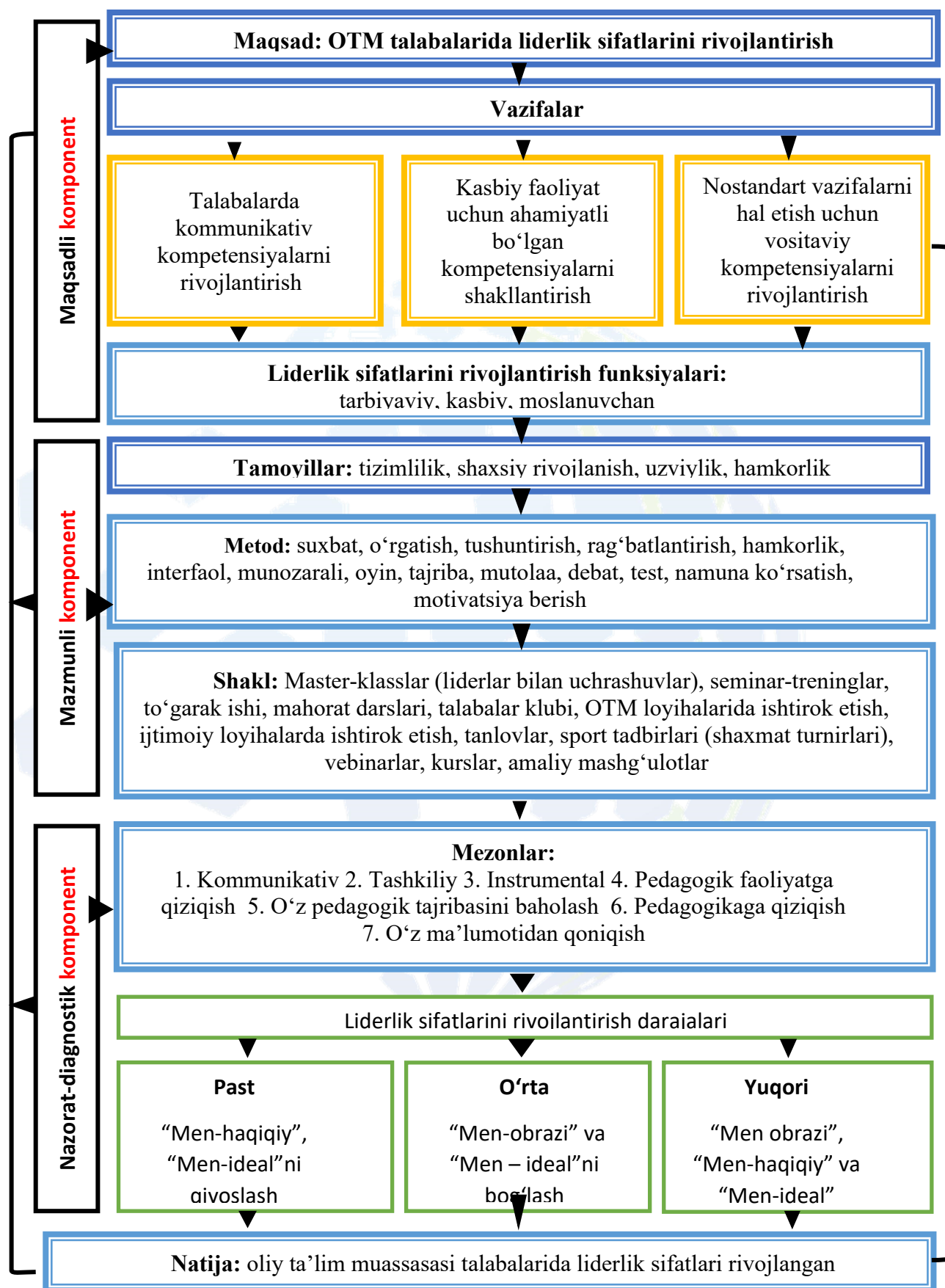
VOLUME-3, ISSUE-3

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun modelni pedagogik loyihalashda biz N.V.Kuzmina [1], V.P.Simonov [3] va boshqalar ishlarida ifodalangan pedagogik tizimlarning nazariy asoslariga tayandik.

Liderlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan ishlab chiqilgan dasturga bog'liq. Dasturni ishlab chiqishda quyidagi uslubiy talablarni hisobga olish kerak: ishning asosiy maqsadlarini aniq shakllantirish; asosiy vazifalarni aniqlash; ish shaklini aniqlash (individual, guruh); shaxsning yoshi, intellektual va jismoniy imkoniyatlarini hisobga olgan holda tegishli usullarni tanlash; rivojlanish jarayoni dinamikasini tahlil qilish va baholash usullarini ishlab chiqish; zarur jihozlarni va materiallarni tayyorlash.

Oliy ta'lim muassasalari talabalarning liderlik sifatlarini rivojlantirishning maqsadli, mazmunli va nazorat-diaagnostik komponentlardan tashkil topgan modeli takomillashtirildi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning liderlik sifatlarini rivojlantirishning strukturaviy-mazmunli modeli

Ammo, ushbu model talabalarda individual yondashuv orqali liderlik sifatlarini rivojlantirish yuzasidan pedagogik shart-sharoit darajasi yuqori emasligi e'tibordan chetda qolgan. Tabiiyki, ma'lum bir metodlar orqali talabalarda liderlik sifatlarini birdek tarbiyalash mushkul, biroq bu modelga asosan oliy ta'lim muassasasida yaratilgan ijtimoiy muhit, ta'lim va tarbiya komponentlarini qamrab olgan uzluksiz ta'sir vositalari orqali samarali natijalarga erishish mumkin.

Pedagogik faoliyatning muvaffaqiyatini ta'minlovchi liderlik sifatlarini rivojlantirish jarayonini maqsad va vazifalarini, tamoyillarini va funksiyalarini maqsadli komponent ifodalaydi.

Maqsadli komponent. Maqsad alohida komponentlar ichida tizimni shakllantiruvchi omildir va modeldagi barcha komponentlarning integratsiya jarayonini bajaradi va umuman olganda, diqqatni yakuniy natijaga qaratishdir.

OTMda talabalarning liderlik salohiyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan quyidagi vazifalar majmuini o'z ichiga oladi:

talabalarning oliy ta'lim muassasida kommunikativ kompetensiyalarni o'zlashtirishlari;

pedagogik faoliyat uchun ahamiyatli bo'lgan tashkiliy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish;

pedagogik nostandart vaziyatlarni hal etish uchun instrumental kompetensiyalar ko'nikmasini rivojlantirish.

Faollik liderlik holatining mohiyatini aks ettirib, faoliyatda maqsadga yo'naltiriladi. Faoliyat liderlik sifatlarining rivojlanishidagi auditoriya va auditoriyadan tashqari, o'quv va kasbiy faoliyat kabi sohalarini aniqlaydi.

Natijada, pedagogik faoliyat turli ko'rinishlarining qurilgan izchilligi qo'yilgan vazifalarni bosqichma-bosqich hal etish va maqsadga erishishga olib keladi.

“Shaxsdagi liderlik fazilatlari ko'pincha jamoaviy muhitda namoyon bo'ladi. Ko'pchilik orasida o'zini tutishi, o'zgaralar xulqi va faoliyatini nazorat qilishi, yetakchi, aniq fikrlarni bildirishi, jamoaviy muhitdan energiya olishi liderlikka xos xususiyatlarni ifodalaydi”.

Mazmunli komponent. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarida liderlik sifatlarini rivojlantirish jarayonini tashkil etishning asosiy uslubiy yondashuvlarini belgilaydi va

VOLUME-3, ISSUE-3

talabalarning turli vaziyatlarda kasbiy faoliyatlarni egallashlarini ta'minlovchi tamoyillar, metodlari va vositalar, amalga oshirish mazmunini o'zida jamlaydi.

Mazmun liderlik sifati rivojlanishi jarayonining mohiyatini aks ettiradi:

- 1) pedagogik kasbida liderlik sifatlarining mohiyati va vazifasini aniqlash;
- 2) talabalar liderlik sifatlarini rivojlantirishga oid asosiy yondashuvlarni o'rganish;
- 3) tarbiyaviy muhitda o'zaro munosabatlar jarayonida kommunikativ kompetensiyalarni o'zlashtirish;
- 4) liderning pedagogik faoliyatda ahamiyatli bo'lgan tashkiliy kompetensiyalarini shakllantirish;
- 5) instrumental kompetensiyalarni shakllantirish asosida nostandart pedagogik vaziyatlarda talabaning liderlik uslubini yaratish bo'yicha mustaqil ijodiy faoliyatni tashkillashtirish.

Bizning fikrimizcha, ushbu jihatlar quyidagi fazilatlarining shakllanishini ta'minlaydi:

1. O'z-o'zini hurmat qilish – o'zini anglash va to'g'ri baholay olish, o'zining imkoniyat va chegaralarini, kuchli va zaif tomonlarini ko'rish hamda o'zini kuchli va zaif tomonlar bilan birga qabul qilish qobiliyatidir.
2. O'zgalarning hissiyatini fahmlay olish – bu o'zga shaxsning ma'lum bir vaziyatda boshidan kechirayotgan hissiyotlarini tan olish, uning his-tuyg'ularini ilg'ab olish va ularning paydo bo'lish sabablarini tushunish qobiliyati.
3. O'zini ifoda etish – bu his-tuyg'ularni va fikrlarni aniq va konstruktiv ifodalash, shuningdek, o'z hissiy energiyasini safarbar qilish hamda zarurat tug'ilganda ishonchni mustahkamlay olish qobiliyati.
4. Mustaqillik – bu o'ziga ishonch va boshqalarning his-tuyg'ulariga tobe bo'lmaslik qobiliyati.
5. Empatiya – o'zgalarning his-tuyg'ularidan xabardor bo'lish va boshqalarning tuyg'ularini tushunish qobiliyati.
6. Ijtimoiy mas'uliyat – mas'uliyatlilik hamda boshqalar bilan konstruktiv ishlay olish qobiliyati.

7. Shaxslararo munosabatlar – verbal va noverbal muloqot, hissiy yaqinlikka tayanuvchi o‘zaro manfaatli munosabatlarni o‘rnata olish va qo‘llab-quvvatlash orqali konstruktiv muloqot qilish qobiliyati, ijtimoiy aloqalarda o‘zini xotirjam his etish qobiliyati.

8. Stressga chidamlilik – o‘z his-tuyg‘ularini tezkorlik bilan samarali boshqara olish qobiliyati.

9. Impulslarni boshqarish – his-tuyg‘ularni ushlab turish, vasvasadan qochish.

10. Haqiqatni real baholash – insonning fikr va his-tuyg‘ularini obyektiv tashqi reallik bilan solishtirish qobiliyati.

11. Moslashuvchanlik – o‘zgaruvchan sharoitlar bilan bog‘liq ravishda o‘z his-tuyg‘ularini, fikrlarini, xulq-atvori va xatti-harakatlarini tezlik bilan o‘zgartirish qobiliyati.

12. O‘z menini tushunish – rejalar tuzish va ularga erishish tomonlarini belgilash, o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish imkoniyati.

13. Optimizm – qiyin sharoitlarda ham umidini saqlab turish va ijobiy munosabatda bo‘lish qobiliyati.

14. Baxtlilik – o‘zidan, boshqalardan va umuman, hayotidan qoniqish hissi.

Nazorat-diagnostika komponenti. Talabalarda liderlik sifatlarini shakllantirish mezonlari, ko‘rsatkichlari, darajalari va ularni baholash usullari tavsiflanadi.

Talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirish, talab qilingan sifatni ta’minlaydigan darajasini baholash jarayonning har bir bosqichida sodir bo‘ladi va ishlab chiqilgan testlar, so‘rovnomalari, amaliy vazifalar majmuasi yordamida amalga oshiriladi. Talabalarining liderlik sifatlarini rivojlantirish natijasi nazorat-diagnostik komponent yordamida baholanadi. Unda rivojlangan liderlik sifati asosi sifatida kompetensiyalar majmuining shakllanganligi mezonlari, ko‘rsatkichlari va darajalari ifodalangan. Vazifaning murakkabligiga binoan o‘rganilayotgan jarayon muvaffaqiyatlilik mezoni integrativ hisoblanadi.

Nazorat-diagnostika komponenti talabalarda liderlik sifatlarini aniqlash usullarini o‘z ichiga oladi:

- Liderlik sifatleri diagnostikasi ((E.Jarikov, E.Krushelnitskiy);
- kommunikativ va tashkiliy moyilliklarning diagnostikasi (V.A.Fedorishin);
- “Men liderman” testi (A.N. Lutoshkin).

Shunga ko‘ra, uning ko‘rsatkichlari shakllantirilishi zarur bo‘lgan ajratilgan kompetensiyalarga mos mavzuga oid guruhlariga bo‘lish mumkin. Shu munosabat bilan kommunikativ, tashkiliy va vositaviy kompetensiyalar guruhi ko‘rinishida ifodalangan rivojlangan liderlik sifati mutaxassisga kasbi qo‘ygan talablarga qanchalik mosligini aks ettiradi.

Kommunikativ kompetensiyalar shakllanganligining ko‘rsatkichlari muloqotga kirishuvchanlik, boshqalarni motivatsiyalash va notiqlik qobiliyatlari hisoblanadi.

Tashkiliy kompetensiyalar shakllanganligi ko‘rsatkichlari - jamoaviy ishda o‘ziga javobgarlikni ola bilish, jamoani tashkil etish va o‘z-o‘zini tashkil etish malakalari hisoblanadi.

Instrumental kompetensiyalarni shakllanish darajalari - improvizatsiyasi va ijodkorlikni kursatishga moyillik qilish jixatlari va kasbiy faoliyatni turlariga yondashishda qaratilgan, har qanday vaziyatda pedagogik kompetensiyani amalda qo‘llash qobiliyatini tasdiqlovchi jamoaviy faoliyatni motivatsiyon xolati yo‘naltirilgan.

So‘z so‘ngida aytish mumkinki, “liderlik sifatini rivojlantirib borish orqali yoshlarda boshqaruvchilik va rahbarlikni rivojlantirish bilan bir qatorda, mamlakatimiz taraqqiyotiga o‘z hissasini qo‘shadigan yaxshi kadr, jumladan, jamiyatga foydasi tegadigan inson bo‘lishlariga zamin yaratish mumkin”.

Demak, bugungi ijtimoiy jamiyatimizda kuchli innovatsiyalar yuz berayotgan bir sharoitda chinakam liderlik sifatlariga ega bo‘lgan yosh avlodni shakllantirishda oliy ta’lim muassasasida talaba-yoshlarni strategik boshqaruvga tayyorlash masalalarining o‘rganilishi eng dolzarb muammolardan biri sanaladi.

Talabalarning oliy ta’lim muassasasi ijtimoiy hayotida faol ishtirok etishi ularning kelajagiga katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan qimmatli va noyob tajribadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Кузьмина Н.В., Реан А.А. Профессионализм педагогической деятельности. – СПб.: НИИРПМ, 1993. – 89 с.
2. Махмудов И.И. Boshqaruv professionalizmi: Psixologik tahlil. – T.: Akademiya, 2011. – 304 b.
3. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: ноу-хау в образовании: Учебное пособие. – Москва: Высшее образование, 2006. – 357 с.

VOLUME-3, ISSUE-3

4. Turg'unov S.T. va boshqalar. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish texnologiyalari. – Toshkent: O‘z.PFITI, 2014. – 100 b.

5. Ziyomammedov B. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: “Tib-Kitob”, 2009. –183 b.

PAST BOSIMLI OQAVA SUVLARDA ISHLOVCHI MIKRO GESLARDAN
FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Xamrayev Og‘abek Oybek o‘g‘li

ogabekxamrayev678@gamil.com

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti “Elektrotexnika va energetika” kafedrasi Elektr energetikasi tizimlari va tarmoqlari ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada past bosimli oqava suvlarda ishlovchi mikrogeslarni optimal konstruksiyasidan foydalanish imkoniyatlari va tatbiq etilishi natijasida ekologik va iqtisodiy samaradorligi oshishi bo‘yicha analizlar va fikr mulohazalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: MikroGES, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, elektr energiyasi, charxpalak, generator.

Hozirgi davrga kelib atrof muhitni, ekologiyani toza asrash va ularning ifloslanishining oldini olish shuning bilan birga tabiiy yoqilg‘i resurslarini tejash muhimligi ko‘plab marta ta’kidlanmoqda. Biroq mazkur muammoning XX asr oxiri va XXI asr boshida “Global ekologik muammo”ga aylanganligi endilikda sir emas. Energiya tanqisligi muammosining yuzaga kelishiga e’tibor qarataylik. Bir tomondan yer yuzidagi aholi miqdorining ortib borishi va uning kundalik hayot qulayliklariga intilishi bilan bog‘liq energiya xarajatining ortib borishi tabiiy bo‘lsa, ikkinchi tomondan ehtiyojga yarasha energiya olish uchun an’anaviy texnologiyalardan foydalanish mazkur texnologiyalar tufayli paydo bo‘ladigan ikkilamchi chiqindilar hisobiga atmosferaning ifloslanishi, shuningdek “Issiqxona effekti”ning salbiy oqibatlarini bilan bog‘liq global ekologik muammoni yuzaga keltirishi barchaga ayon.

Qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo‘lmish quyosh, shamol energiyalaridan elektroenergiya ishlab chiqarish sohasi qam gidroenergetik potentsial mavjud bo‘lmagan hududlarda asosiy manba bo‘la oladi. Respublikamizdagi bunday hududlardagi energetik potentsiallardan biri shamol energiyasidan yiliga 1,07 trln.kW*soat elektroenergiya ishlab chiqarish mumkinligi ko‘rsatib o‘tilgan.

Bu turdagi energiyadan foydalanish 2006-2010 yillar oralig‘ida Samarqand viloyati Qo‘shrabot tumanida 12% ortishi kuzatilgan. Chet mamlakatlardagi elektr energiyaga bo‘lgan ehtiyojga e’tibor qaratsak, hozirgi vaqtda Pokistonda ham energiya krizisi mavjud. Bu mamlakat shahar aholisida har kuni 10-12 soat, qishloq aholisida 14-20 soatlab elektr energiyasi bo‘lmaydi. U yerda 60000 MW quvvatdagi gidroenergetik potentsial mavjud. Agar ulardan mikro-GES tizimlarini qo‘llasa bu

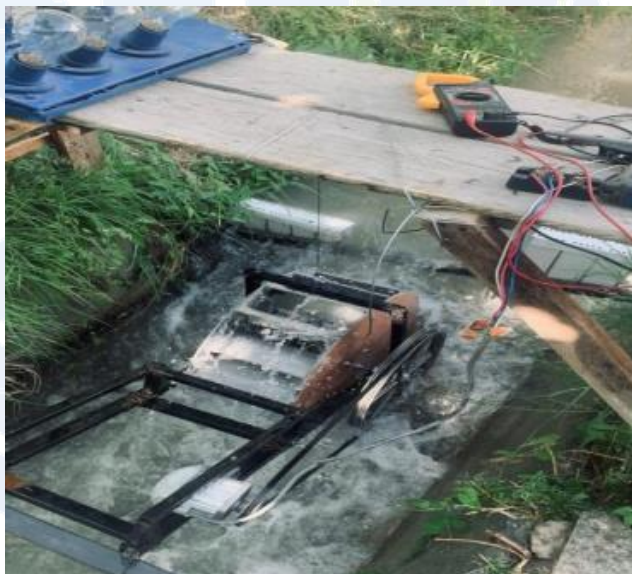
VOLUME-3, ISSUE-3

energiya tanqisligini hal etish mumkin. Huddi shunday holat rivojlanayotgan mamalakatlar Janubiy Amerika, Osiyo, Afrika davlatlarida ham mavjud. U yerlarda 1100 millionlab odamlar elektr energiyasiz sharoitda yashamoqda, ularda mavjud gidroenergetik potentsiallardan foydalanib, mikro GES tizimini yaratish orqali katta miqdordagi elektroenergiyaga bo'lgan ehtiyojni qondirish mumkin.

Past bosimli oqava suvlar Republikamizda ko'p joylarda mavjud, ayniqsa viloyatimiz Xorazmda bunday oqava suvlar dan elektr energiyasini olish imkoniyatlari ko'plab mavjud. Elektr energiyasini oqava suvlardan olish imkoniyatlarini olib borilayotgan ilmiy izlanishlar davomida qilingan hisob kitoblarga ko'ra mikro GES qurilmasini o'rnatib ishga tushirish natijasida tan narxi arzon, ishonchli va uzluksiz elektr energiya manbalarini ishga tushirish imkoniyatlari mavjud.

Bunga misol tariqasida o'tkazayotgan tajribamizga asosan Xorazm viloyati Xonqa tuman Navxos qishlog'i hududi yaqinidan oqib o'tuvchi ariq suvi tezligi 1m/s tezlikda ko'ndalang kesim yuzasi 2,5 m², ya'ni sekundiga 2,5 m³ suv oqib o'tishi aniqlanib undan 2 kW elektr energiyasini olish imkoniyati aniqlandi.

1-rasm. Tajriba Navxos qishlog'i hududi yaqinidan oqib o'tuvchi ariqda o'tkazildi.

O'tkazilgan tajribalarimizdan xulosa qilib shunday kichik oqava suvlarda elektr energiyasini olish imkoniyatlarini o'rganib quyidagi natijalar imkoniyati o'rganildi:

0.5 m/s - 0.03 kW

0.7 m/s - 0.07 kW

1 m/s - 0.14 kW

1.5 m/s - 0.31 kW

2 m/s - 0.55 kW

2.5 m/s - 0.86 kW

3 m/s - 1.24 kW

Mahalliy imkoniyatlardan kelib chiqib mikroGESning generator qismida ayrim o'zgartirishlar amalga oshirildi hamda o'zimizda mavjud bo'lgan chetdan keltirilgandan ko'ra arzonroq va samaradorligi yuqoriroq dvigatellarni qayta moslashtirilgan holatda chulg'amlarini o'rab stator qismini past aylanishga ega bo'lgan energiya beruvchi qurilmani, rotor qismini neodim magnitlar orqali o'zgartirish hisobiga yuqori samarali elektr energiya ishlab chiqaruvchi generator ishlab chiqildi.

Hisoblarga ko'ra bizning generatorimiz aynan bir xil quvvatdagi Xitoy generatorlari bilan taqqoslaganda 2,5 barobar arzon tushmoqda. Mahalliy sharoitda dvigatellarni qayta ishlab generator sifatida mikroGES larda qo'llash kata samara bermoqda. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Elektrotexnika va energetika" kafedrasida qoshida tashkil etilgan "Havaskor elektriklar" guruhida malakali o'qituvchi va iqtidorli talabalar bilan ushbu qurilmani yanada samaradorligini oshirish bo'yicha ishlar davom etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ushbu ishlab chiqilgan qurilma orqali hozirgi kundagi dolzarb muammo bo'lib turgan dunyodagi tabiiy energiya resuslarining tugab borayotganligi hamda ananaviy usulda ishlab chiqarilayotgan elektr energiya stansiyalarining atrof muhitga ya'ni ekologiyaga salbiy ta'sirini kamaytirish imkoniyatini beradi. Ushbu muammolarni bartaraf qilishda bizning ishlab chiqqan va amalda sinalgan qurilmamiz ma'lum darajada ijobiy ta'sirini ko'rsatib yil mavsumiga ham bog'liq bo'lmagan holda uzluksiz ishonchli ekologik toza energiya manbasi bilan ta'minlaydi. Xorazm sharoitida ayniqsa ushbu qurilma yuqori samara beradi, chunki viloyatimizda bunday qurilmada elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun ko'plab past bosimli oqava suv ariqlar mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirzayev, S., G'aniyev, D., & Abdurayimov, A. (2023). MIKRO VA KICHIK GIDROELEKTROSTANTSIYALARDAN FOYDALANISH VA ULARNING AFZALLIKLARI.
2. Asanov, G. R., Nabixonov, M., & Safarov, I. (1994). O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy jo'g'rofiyasi. *T.:«O'qituvchi.* https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=YBVwwWAAAAAJ&citation_for_view=YBVwwWAAAAAJ:9yKSN-GCB0IC.
3. Zokmirjon o'g'li, M. B., & Alisher o'g'li, A. O. (2023). BIOTECH

VOLUME-3, ISSUE-3

DRIVES THE WATER PURIFICATION INDUSTRY TOWARDS A CIRCULAR ECONOMY. *Open Access Repository*, 4(03), 125-129.
<https://www.oarepo.org/index.php/oa/article/view/2513>.

4. Axmedov D., Azimov A. DEMFERLARNING QUYOSH ENERGASI TIZIMLARINING INVERTERLARIDA QO‘LLANISHI // *Ekonomi i sotsium*. 2022. №6-2 (97). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/application-of-dempers-in-invertersof-solar-power-systems>.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ
ОБРАЗОВАНИИ

USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN MULTICULTURAL EDUCATION

KO'P MADANIYATLI TA'LIMDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH

Киреева Эльвина Фларитовна

преподаватель кафедры «РКИ», филиал РГПУ им. А.И.Герцена
в г. Ташкенте

Портнова Мария

студентка 1 курса «Социальная психология», филиал РГПУ
им. А.И.Герцена в г. Ташкенте

Фатхуллаева Мадина

студентка 1 курса «Филология», филиал РГПУ
им. А.И.Герцена в г. Ташкенте

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы внедрения современных технологий в образовательный процесс в условиях поликультурной среды. Анализируются основные тенденции цифровизации образования, применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), искусственного интеллекта (ИИ), виртуальной и дополненной реальности (VR/AR), онлайн-платформ и других инновационных инструментов. Особое внимание уделяется их влиянию на повышение качества обучения, развитие межкультурной коммуникации и адаптацию образовательных программ к потребностям студентов из разных культурных сред.

Ключевые слова: современные технологии, поликультурное образование, цифровизация, ИКТ, онлайн-обучение, межкультурная коммуникация.

Annotation

This article discusses the issues of introducing modern technologies into the educational process in a multicultural environment. The main trends in the digitalization of education, the use of information and communication technologies (ICT), artificial intelligence (AI), virtual and augmented reality (VR/AR), online platforms and other innovative tools are analyzed. Particular attention is paid to their influence on improving the quality of education, developing intercultural communication and adapting educational programs to the needs of students from different cultural environments.

Key words: modern technologies, multicultural education, digitalization, ICT, online learning, intercultural communication.

Izoh

Ushbu maqolada ko'p madaniyatli muhitda ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish masalalari muhokama qilinadi. Ta'limni raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), sun'iy intellekt (AI), virtual va to'ldirilgan reallik (VR/AR), onlayn platformalar va boshqa innovatsion vositalardan foydalanishning asosiy tendentsiyalari tahlil qilingan. Ularning ta'lim sifatini oshirish, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va ta'lim dasturlarini turli madaniy muhitdagi talabalar ehtiyojlariga moslashtirishga ta'siriga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: zamonaviy texnologiyalar, ko'p madaniyatli ta'lim, raqamlashtirish, AKT, onlayn ta'lim, madaniyatlararo muloqot.

Введение

Современное образование переживает значительные трансформации, связанные с цифровизацией, глобализацией и развитием межкультурного взаимодействия. В условиях поликультурной среды образовательный процесс сталкивается с рядом вызовов, включая языковые барьеры, различия в стилях обучения и культурные особенности студентов. Использование современных технологий позволяет решать эти проблемы, обеспечивая персонализированное обучение, доступ к разнообразным образовательным ресурсам и развитие межкультурных компетенций.

Основная цель статьи — исследование роли современных технологий в поликультурном образовании, выявление их преимуществ и возможных ограничений, а также определение наиболее эффективных цифровых инструментов для обучения.

Актуальность темы исследования

Поликультурное образование предполагает обучение студентов, представляющих разные этнические, языковые и культурные группы. В условиях глобализации число таких учащихся растет, что требует новых подходов к организации учебного процесса.

Использование современных технологий в поликультурном образовании позволяет:

Упрощать адаптацию иностранных студентов к образовательной среде;

Повышать доступность образовательных ресурсов независимо от географического положения;

Обеспечивать индивидуальный подход к обучению с учетом языковых и культурных особенностей студентов;

Формировать навыки межкультурной коммуникации и цифровой грамотности.

Благодаря этим преимуществам цифровизация образования становится неотъемлемой частью современных образовательных систем.

Цель исследования

Выявление эффективности современных технологий в организации поликультурного образования и анализ их влияния на качество учебного процесса.

Задачи исследования

1. Изучить ключевые проблемы поликультурного образования.
2. Проанализировать современные технологии, применяемые в образовательном процессе.
3. Рассмотреть влияние цифровых инструментов на успеваемость и мотивацию студентов.
4. Определить перспективные направления развития технологий в поликультурном обучении.

Результаты исследования

1. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) в образовании. ИКТ играют важную роль в организации обучения студентов из разных культурных сред. Ключевые инструменты включают:

Видеоконференции и вебинары (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet) – позволяют организовать онлайн-занятия и межкультурные дискуссии.

Цифровые образовательные платформы (Coursera, Udemy, Moodle) – обеспечивают доступ к курсам на разных языках и с учетом различных образовательных потребностей.

Электронные учебники и мультимедийные ресурсы – делают обучение более интерактивным и доступным.

2. Искусственный интеллект (ИИ) и адаптивное обучение. ИИ становится важным инструментом в образовании, предоставляя персонализированные рекомендации и помогая адаптировать учебные материалы к уровню подготовки студента.

Чат-боты и виртуальные ассистенты (например, ChatGPT) – помогают студентам получать ответы на вопросы в режиме реального времени.

Адаптивные образовательные системы (Khan Academy, Smart Sparrow) – анализируют прогресс студентов и подстраивают материалы под их уровень.

Виртуальная и дополненная реальность (VR/AR)

Технологии VR/AR создают интерактивную образовательную среду, позволяя студентам погружаться в изучаемый материал. Например:

VR-тур по историческим и культурным местам – позволяет учащимся знакомиться с культурами разных стран.

Виртуальные лаборатории – помогают студентам-практикам, например, в медицинском или инженерном образовании.

4. Онлайн-обучение и цифровая трансформация

Онлайн-курсы и дистанционные образовательные программы позволяют студентам из разных стран получать качественное образование независимо от местоположения. Преимущества онлайн-обучения включают:

Доступность учебных материалов в любое время;

Гибкость в выборе темпа обучения;

Возможность взаимодействия с международными преподавателями и студентами.

5. Развитие межкультурной коммуникации через технологии

Использование цифровых технологий способствует развитию межкультурной коммуникации. Среди эффективных методов можно выделить:

Совместные международные проекты – студенты из разных стран работают над едиными заданиями, развивая командные навыки и понимание культурных различий.

Онлайн-дискуссионные клубы – помогают студентам улучшить языковые навыки и адаптироваться к новой культуре.

Переводчики и автоматизированные системы обработки текста (Google Translate, DeepL) – облегчают взаимодействие студентов с разными языковыми компетенциями.

Выводы

Использование современных технологий в поликультурном образовании способствует повышению качества обучения, индивидуализации учебного процесса и развитию межкультурных компетенций. Основные преимущества цифровых технологий включают:

Возможность адаптации образовательных программ под культурные и языковые особенности студентов;

Улучшение коммуникации между преподавателями и учащимися из разных стран;

Повышение мотивации студентов благодаря интерактивным методам обучения.

Однако цифровизация образования также требует решения ряда проблем, включая обеспечение технической доступности, повышение цифровой грамотности преподавателей и студентов, а также защиту персональных данных.

В будущем развитие технологий ИИ, VR/AR и онлайн-платформ продолжит трансформировать поликультурное образование, делая его более доступным и эффективным для студентов со всего мира.

Список использованной литературы:

1. Алексеева Т.М. "Информационные технологии в образовании". – Москва: Просвещение, 2022.
2. Блинов В.И. "Цифровизация образовательного процесса: теория и практика". – Санкт-Петербург: Питер, 2023.

VOLUME-3, ISSUE-3

3. Зорин А.В. "Искусственный интеллект в образовательной сфере". – Казань: Университетская книга, 2021.
4. Кравцова Л.Н. "Виртуальная реальность в обучении: перспективы и вызовы". – Новосибирск: Наука, 2020.
5. Фёдорова О.Н. "Межкультурная коммуникация в цифровом пространстве". – Екатеринбург: Академия, 2023.

FISKAL SIYOSAT: BYUDJET TAQCHILLIGI VA DAVLAT QARZI
MUAMMOLARI

Jo'rayeva Lola Abdugabbarovna

Iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi

Rashidova Sevinch O'rol Qizi

Murtozayeva Mavjuda Muhiddin qizi

Esonova Ozoda Iskandar qizi

Nurov Nodirbek Nazirqul o'g'li

Xamdamov Sanjar Xusniddinovich

Talabalar

Annotatsiya: Mazkur maqolada fiskal siyosatining jihatlari, xususan, byudjet taqchilligi va davlat qarzi bilan bog'liq muammolar tahlil qilinadi. Byudjet taqchilligining sabablari, uning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri va uni kamaytirish strategiyalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, davlat qarzining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni, qarzni boshqarishning samarali usullari hamda ortiqcha qarzlarning salbiy oqibatlari muhokama qilinadi. Maqolada xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston misolida fiskal siyosatni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Natija: Fiskal siyosat davlatning iqtisodiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish vositasi bo'lib, byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolari ushbu siyosatning asosiy masalalaridan biridir. Byudjet taqchilligi davlat daromadlarining xarajatlardan kam bo'lishi natijasida yuzaga kelib, uni qoplash uchun qarz olish zarurati tug'iladi. Davlat qarzi esa uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi, inflatsiyani kuchaytirish va moliyaviy barqarorlikni xavf ostiga qo'yishi mumkin. Shuning uchun samarali fiskal siyosat orqali byudjet balansini ta'minlash va davlat qarzini oqilona boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Fiskal siyosat, byudjet taqchilligi, davlat qarzi, davlat xarajatlari, soliqlar, iqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya, makroiqtisodiy siyosat, byudjet daromadlari, moliyaviy boshqaruv.

Fiscal policy: budget deficit and state debt problems

Annotation: In this article, in this article, aspects of fiscal policy, in particular, analyzed the budget deficit and public debt. The reasons for the budget, its impact on economic stability and reduction strategies will be considered. The role of public debt in the economic development, effective lending methods, and the negative consequences of excess debt were discussed. The article will receive recommendations on the optimization of fiscal policy on the example of Uzbekistan.

Result: Fiscal Policy is a means of influence of economic processes, budget deficit and public debt issues are one of the main issues of this policy. The budget deficit occurs as a result of lower costs from expenses, and it is necessary to borrow to cover it. The public debt may adversely affect economic growth in the long run, strengthen inflation and risk financial stability. The effective fiscal policy plays an important role in providing budget balance through a fiscal policy and prudent management of public debt.

Keywords: Fiscal policy, budget deficit, public debt, public expenses, taxeconomic stability, inflation, macroeconomic policy, budget revenues, financial management.

**Фискальная политика: дефицит бюджета и проблемы с долгами
государства**

Аннотация: В этой статье, в этой статье, аспекты фискальной политики, в частности, проанализировали дефицит бюджета и государственный долг. Причины бюджета, его влияние на экономическую стабильность и стратегии сокращения будет рассмотрено. Была обсуждена роль государственного долга в экономическом развитии, эффективных методах кредитования и негативных последствиях избыточного долга. В статье будут получены рекомендации по оптимизации фискальной политики на примере Узбекистана.

Результат. Фискальная политика является средством влияния экономических процессов, дефицита бюджета и вопросов государственного долга является одним из основных вопросов этой политики. Дефицит бюджета происходит в результате более низких затрат от расходов, и необходимо заимствовать его. Государственный долг может отрицательно повлиять на экономический рост в долгосрочной перспективе, усилить инфляцию и риск финансовой стабильности. Эффективная фискальная политика играет важную роль в обеспечении бюджетного баланса посредством финансовой политики и разумного управления государственным долгом.

Ключевые слова: фискальная политика, дефицит бюджета, государственный долг, государственные расходы, такторическая стабильность, инфляция, макроэкономическая политика, доходы от бюджета, финансовое управление.

Kirish: Har bir davlat iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishni ta'minlash uchun fiskal siyosatni samarali boshqarishi lozim. Fiskal siyosat davlatning soliqlar va xarajatlar orqali iqtisodiyotni tartibga solish vositasidir. Uning asosiy maqsadi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, inflyatsiyani nazorat qilish va byudjet balansini saqlashdan iborat. Biroq, byudjet taqchilligi va davlat qarzi kabi muammolar ushbu siyosatning asosiy qiyinchiliklaridan hisoblanadi. Ushbu maqolada byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarining sabablari, oqibatlarini hamda ularni hal qilish yo'llari haqida so'z yuritimiz.

Byudjet taqchilligi va uning oqibatlarini. Byudjet taqchilligi davlatning jami xarajatlari uning daromadlaridan oshib ketgan holatda yuzaga keladi. Bu muammo turli sabablarga ko'ra kelib chiqishi mumkin, jumladan, soliq tushumlarining kamayishi, ortiqcha davlat xarajatlari yoki iqtisodiy inqirozlar. Byudjet taqchilligining asosiy oqibatlarini quyidagilardan iborat:

Davlat qarzining ortishi – Byudjet taqchilligi mavjud bo'lsa, hukumat uni qoplash uchun ichki yoki tashqi manbalardan qarz olishi kerak bo'ladi. Bu esa davlat qarzining ortishiga sabab bo'ladi. Inflyatsiya xavfi – Agar hukumat taqchillikni qoplash uchun ortiqcha pul emissiyasini amalga oshirsa, bu inflyatsiyani kuchaytirishi mumkin. Investitsiyalarga salbiy ta'sir – Davlat obligatsiyalarini chiqarish orqali mablag' jalb qilinsa, xususiy sektor kredit olish imkoniyatlari cheklanadi, bu esa iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi mumkin. Kredit reytingining pasayishi – Uzoq muddatli byudjet taqchilligi mamlakatning xalqaro kredit reytingining tushishiga sabab bo'lishi va yangi qarzlarni jalb qilishni qiyinlashtirishi mumkin.

Davlat qarzi va uning muammolari

Davlat qarzi davlat tomonidan ichki yoki xalqaro bozorlardan qarz olish yo'li bilan jalb qilinadigan moliyaviy resurslardir. Agar davlat qarzi haddan tashqari ortib ketsa, u quyidagi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin:

1. Foiz to'lovlarining oshishi – Davlat qarzi qancha ko'p bo'lsa, uni xizmat qilish uchun shuncha ko'p foiz to'lanadi, bu esa davlat byudjetiga qo'shimcha yuk bo'ladi.

VOLUME-3, ISSUE-3

2. Moliyaviy barqarorlikka tahdid – Agar davlat qarzi haddan tashqari yuqori bo‘lsa, investorlar ishonchsizlik bildirishi mumkin, bu esa valyuta kursining beqarorligiga olib keladi.

3. Soliqlarning oshirilishi ehtimoli – Davlat qarzini kamaytirish maqsadida hukumat soliqlarni oshirishga majbur bo‘lishi mumkin, bu esa biznes va fuqarolar uchun qo‘shimcha moliyaviy yuk yaratadi.

4. Kelajak avlodlarga yuk – Hozirgi davlat qarzi kelajak avlodlar tomonidan to‘lanishi kerak bo‘ladi, bu esa ularning iqtisodiy imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarini hal qilish yo‘llari

Byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarini hal qilish uchun quyidagi strategiyalarni qo‘llash mumkin:

1. Soliq tushumlarini oshirish – Hukumat soliqlarni samarali yig‘ish orqali tushumlarni ko‘paytirishi va soliq tizimini takomillashtirishi lozim.

2. Davlat xarajatlarini optimallashtirish – Keraksiz va samaradorligi past xarajatlarni qisqartirish orqali byudjet taqchilligi kamaytirilishi mumkin.

3. Iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish – Davlat infratuzilmasiga investitsiya qilish, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash orqali iqtisodiy faollikni oshirish muhim.

4. Davlat qarzini barqaror boshqarish – Qarzni qayta moliyalashtirish, foiz stavkalarini va muddatlarni hisobga olgan holda samarali strategiya ishlab chiqish kerak.

Fiskal siyosat: Byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolari

Kirish: Har bir davlat iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishni ta’minlash uchun fiskal siyosatni samarali boshqarishi lozim. Fiskal siyosat davlatning soliqlar va xarajatlarni tartibga solish vositasidir. Uning asosiy maqsadi iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish, inflyatsiyani nazorat qilish va byudjet balansini saqlashdan iborat. Biroq, byudjet taqchilligi va davlat qarzi kabi muammolar ushbu siyosatning asosiy qiyinchiliklaridan hisoblanadi. Ushbu maqolada byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarining sabablari, oqibatlari hamda ularni hal qilish yo‘llari haqida so‘z yuritamiz.

Byudjet taqchilligi va uning oqibatlari

VOLUME-3, ISSUE-3

Byudjet taqchilligi davlatning jami xarajatlari uning daromadlaridan oshib ketgan holatda yuzaga keladi. Bu muammo turli sabablarga ko'ra kelib chiqishi mumkin, jumladan, soliq tushumlarining kamayishi, ortiqcha davlat xarajatlari yoki iqtisodiy inqirozlar. Byudjet taqchilligining asosiy oqibatlari quyidagilardan iborat:

Davlat qarzining ortishi – Byudjet taqchilligi mavjud bo'lsa, hukumat uni qoplash uchun ichki yoki tashqi manbalardan qarz olishi kerak bo'ladi. Bu esa davlat qarzining ortishiga sabab bo'ladi. Inflyatsiya xavfi – Agar hukumat taqchillikni qoplash uchun ortiqcha pul emissiyasini amalga oshirsa, bu inflyatsiyani kuchaytirishi mumkin. Investitsiyalarga salbiy ta'sir – Davlat obligatsiyalarini chiqarish orqali mablag' jalb qilinsa, xususiy sektor kredit olish imkoniyatlari cheklanadi, bu esa iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi mumkin. Kredit reytingining pasayishi – Uzoq muddatli byudjet taqchilligi mamlakatning xalqaro kredit reytingining tushishiga sabab bo'lishi va yangi qarzlarni jalb qilishni qiyinlashtirishi mumkin.

Davlat qarzi va uning muammolari. Davlat qarzi davlat tomonidan ichki yoki xalqaro bozorlardan qarz olish yo'li bilan jalb qilinadigan moliyaviy resurslardir. Agar davlat qarzi haddan tashqari ortib ketsa, u quyidagi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin:

Foiz to'lovlarining oshishi – Davlat qarzi qancha ko'p bo'lsa, uni xizmat qilish uchun shuncha ko'p foiz to'lanadi, bu esa davlat byudjetiga qo'shimcha yuk bo'ladi. Moliyaviy barqarorlikka tahdid – Agar davlat qarzi haddan tashqari yuqori bo'lsa, investorlar ishonchsizlik bildirishi mumkin, bu esa valyuta kursining beqarorligiga olib keladi. Soliqlarning oshirilishi ehtimoli – Davlat qarzini kamaytirish maqsadida hukumat soliqlarni oshirishga majbur bo'lishi mumkin, bu esa biznes va fuqarolar uchun qo'shimcha moliyaviy yuk yaratadi. Kelajak avlodlarga yuk – Hozirgi davlat qarzi kelajak avlodlar tomonidan to'lanishi kerak bo'ladi, bu esa ularning iqtisodiy imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarini hal qilish yo'llari. Byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarini hal qilish uchun quyidagi strategiyalarni qo'llash mumkin: Soliq tushumlarini oshirish – Hukumat soliqlarni samarali yig'ish orqali tushumlarni ko'paytirishi va soliq tizimini takomillashtirishi lozim. Davlat xarajatlarini optimallashtirish – Keraksiz va samaradorligi past xarajatlarni qisqartirish orqali byudjet taqchilligi kamaytirilishi mumkin. Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish – Davlat infratuzilmasiga investitsiya qilish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy faollikni oshirish muhim. Davlat qarzini

VOLUME-3, ISSUE-3

barqaror boshqarish – Qarzni qayta moliyalashtirish, foiz stavkalarini va muddatlarni hisobga olgan holda samarali strategiya ishlab chiqish kerak.

Fiskal siyosat – bu hukumatning soliqlar, davlat xarajatlari va byudjet balansini tartibga solish orqali iqtisodiyotni boshqarish siyosati. Uning asosiy maqsadi iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish, bandlik darajasini oshirish va inflyatsiyani nazorat qilishdir.

Byudjet taqchilligi va uning muammolari.

Byudjet taqchilligi (defitsit) – davlat xarajatlari tushumlaridan (asosan soliqlardan) oshib ketgan holatni anglatadi. Bu muammo quyidagi oqibatlarga olib kelishi mumkin: Davlat qarzining ortishi– taqchillikni qoplash uchun hukumat qarz oladi, bu esa davlat qarzi hajmini oshiradi. Inflyatsiya xavfi – agar hukumat taqchillikni qoplash uchun pul emissiyasini oshirsa, bu inflyatsiyani kuchaytirishi mumkin.

Xususiy sektor investitsiyalariga ta’sir – davlat qarz obligatsiyalarini sotish orqali mablag‘ yig‘sa, xususiy sektor uchun kredit olish qimmatroq bo‘lib qoladi (bu "siqib chiqarish effekti" deb ataladi). Kredit reytingining pasayishi – uzoq muddatli taqchillik xalqaro reyting agentliklari tomonidan salbiy baholanadi, bu esa davlatga yangi qarz jalb qilishni qiyinlashtiradi.

Davlat qarzi va uning muammolari. Davlat qarzi – hukumat tomonidan olingan va qaytarilishi kerak bo‘lgan moliyaviy majburiyatdir. Davlat qarzining haddan tashqari oshib ketishi quyidagi muammolarni keltirib chiqaradi: Foiz to‘lovlarining ortishi – davlat qarzi qancha ko‘p bo‘lsa, hukumat uni qaytarish uchun shuncha ko‘p foiz to‘lashi kerak bo‘ladi. Moliyaviy barqarorlikka tahdid– agar davlat qarzi juda yuqori bo‘lsa, investorlar ishonchsizlik bildirishadi, natijada valyuta kursining beqarorligi va kapital oqimi kamayishi mumkin. Soliqlarning oshirilishi ehtimoli– davlat qarzini kamaytirish uchun hukumat soliqlarni oshirishi mumkin, bu esa iqtisodiy o‘shishni sekinlashtirishi mumkin. Avlodlararo yuk – bugungi qarz kelajak avlodlar zimmasiga tushadi, chunki ularning iqtisodiy imkoniyatlari hozirgi qarzlarni to‘lashga sarflanishi mumkin. Muammolarni hal qilish yo‘llari. Byudjet daromadlarini oshirish– samarali soliqlar tizimi orqali tushumlarni ko‘paytirish. Davlat xarajatlarini optimallashtirish – samarasiz va ortiqcha xarajatlarni qisqartirish. Iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish– davlat infratuzilmasi va strategik tarmoqlarga investitsiyalar kiritish orqali iqtisodiy faollikni oshirish. Davlat qarzini barqaror boshqarish– foiz stavkalari va qarz muddatlarini hisobga olgan holda qarzlarni qayta moliyalashtirish.

Xulosa

Fiskal siyosatning to'g'ri yuritilishi byudjet taqchilligi va davlat qarzi muammolarini kamaytirishga yordam beradi. Hukumatlar byudjet balansini saqlash, xarajatlarni samarali boshqarish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlashlari lozim. Aks holda, uzoq muddatli iqtisodiy muammolar chuqurlashishi va mamlakatning moliyaviy mustaqilligiga tahdid solishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest, and Money. Macmillan.
- 2.Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. Journal of Political Economy.
- 3.Stiglitz, J. E. (2000). Economics of the Public Sector. W. W. Norton & Company.
- 4.Mishkin, F. S. (2019). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Pearson.
- 5.Krugman, P. (2009). The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. W. W. Norton & Company.
- 6.Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). Public Finance in Theory and Practice. McGraw-Hill.
- 7.Tanzi, V., & Schuknecht, L. (2000). Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective. Cambridge University Press.
- 8.Sachs, J. D. (2005). The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. Penguin Press.
- 9.International Monetary Fund (IMF) Reports on Fiscal Policies.
- 10.World Bank (2023). Global Economic Prospects.

WEB ILOVALARNI LOYIHALASH: TAMOYILLAR, MUAMMOLAR
VA ILG'OR TAJRIBALAR

Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi

Navoiy davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy web ilovalarni loyihalash tamoyillari, duch kelinadigan muammolar va ilg'or tajribalar tahlil qilinadi. Web ilovalar bugungi kunda biznes, ta'lim, sog'liqni saqlash, elektron tijorat, davlat xizmatlari va boshqa ko'plab sohalarda asosiy axborot va xizmatlarni taqdim etish vositasiga aylangan. Ularning samarali ishlashi uchun to'g'ri arxitektura, xavfsizlik choralarini ko'rish va foydalanuvchi tajribasini (UX/UI) optimallashtirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada web ilovalarni yaratishda qo'llaniladigan asosiy tamoyillar, uchraydigan texnik va dizayn muammolari hamda ilg'or tajribalar haqida batafsil ma'lumot beriladi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, eng samarali yondashuvlar va ilg'or texnologiyalar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: web ilovalar, UX/UI dizayn, xavfsizlik, responsiv dizayn, server arxitekturasi, ilg'or texnologiyalar, foydalanuvchi tajribasi, front-end, back-end, API, SEO optimizatsiya

Mavzuning dolzarbligi

Axborot texnologiyalari va internet tarmog'ining rivojlanishi bilan web ilovalar hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Hozirda deyarli barcha sohalarda web ilovalar biznes jarayonlarini optimallashtirish, mijozlarga tezkor xizmat ko'rsatish va axborot almashinuvini samarali tashkil etish uchun qo'llaniladi.

Web ilovalarning ahamiyati

1. Elektron tijorat: Online do'konlar, to'lov tizimlari va yetkazib berish xizmatlari uchun qulay interfeys va xavfsizlik talab etiladi.
2. Ta'lim: Masofaviy ta'lim platformalari (Coursera, Udemy, Moodle) talabalar va o'qituvchilarga zamonaviy ta'lim olish imkoniyatini beradi.
3. Sog'liqni saqlash: Tibbiy kartalar, onlayn qabul va maslahat xizmatlari ko'plab muassasalar tomonidan yo'lga qo'yilgan.
4. Davlat xizmatlari: Raqamli davlat portallari aholi uchun turli xizmatlarni onlayn ko'rsatish imkonini beradi.

Muammolar va talablar

Web ilovalarning tezkor va ishonchli ishlashini ta'minlash muhimdir.

Xavfsizlik muammolari (hacker hujumlari, ma'lumotlar buzilishi) kuchaymoqda.

Foydalanuvchilarning talablariga mos keladigan interfeys va qulaylik yaratish muhim hisoblanadi.

Web ilovalarni loyihalash zamonaviy biznes va ijtimoiy hayotning muhim jihatlaridan biri bo'lib, ularning samaradorligi foydalanuvchi ehtiyojlarini to'liq qondirishga bog'liqdir.

Tadqiqot maqsadi

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi web ilovalarni yaratish jarayonida qo'llaniladigan tamoyillar, duch kelinadigan muammolar va ilg'or tajribalarni o'rganishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy yo'nalishlari:

1. Web ilovalarni loyihalash tamoyillari – to'g'ri arxitektura, UI/UX dizayn, responsivlik.
2. Texnik muammolar va ularning yechimlari – xavfsizlik, server yuklamalari, optimizatsiya.
3. Ilg'or tajribalar va texnologiyalar – mikroservis arxitektura, bulutli texnologiyalar, sun'iy intellekt.
4. Amaliy tavsiyalar – web ilovalarni samarali ishlab chiqish va boshqarish strategiyalari.

Tadqiqot natijalari web dasturchilar, dizaynerlar va biznes egalari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot materiallari

Web ilovalarni loyihalash bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar bir necha asosiy yo'nalishlarga bo'linadi. Quyida ushbu yo'nalishlar bo'yicha muhim tadqiqotlar, muammolar va ilg'or tajribalar keltiriladi.

1. Web ilovalarni loyihalash tamoyillari bo'yicha tadqiqotlar

Web ilovalar foydalanuvchilar uchun qulay, samarali va xavfsiz bo'lishi kerak. Bunda asosiy tamoyillar quyidagilar:

Foydalanuvchi interfeysi va UX dizayn:

Nielsen va Norman tomonidan ilgari surilgan "Usability Heuristics" tamoyillari web ilovalarning foydalanish qulayligini oshirish uchun qo'llaniladi.

Google Material Design va Apple Human Interface Guidelines interfeys dizayni bo'yicha ilg'or tajribalar sifatida qabul qilinadi.

Jacob Nielsen (1994) tomonidan UX dizayn bo'yicha tadqiqotlar va Steve Krug (2000) ning "Don't Make Me Think" kitobi web dizayn tamoyillarini chuqur o'rganishga yordam beradi.

Moslashuvchan (Responsive) dizayn:

Ethan Marcotte (2010) tomonidan taqdim etilgan "Responsive Web Design" konsepsiyasi mobil va desktop foydalanuvchilar uchun moslashuvchan interfeys yaratishga asos bo'ldi.

CSS Media Queries va Bootstrap framework kabi texnologiyalar bu tamoyilni amalga oshirishda qo'llaniladi.

Ma'lumotlar arxitekturasi va navigatsiya:

Web saytlar va ilovalarning ma'lumotlar tuzilishi Peter Morville tomonidan ishlab chiqilgan "Information Architecture for the Web and Beyond" tamoyillariga asoslanadi.

Web ilovalarning axborot oqimi (User Flow) Donald Norman tamoyillariga asoslanib tuziladi.

2. Web ilovalarning xavfsizligi va muammolar bo'yicha tadqiqotlar

Web ilovalar xavfsizligi muhim masala bo'lib, bir qancha tahdidlar mavjud:

Xavfsizlik muammolari:

OWASP (Open Web Application Security Project) tomonidan muntazam ravishda e'lon qilinadigan "Top 10 Security Risks" web ilovalarning eng muhim xavfsizlik muammolarini ta'kidlaydi.

SQL Injection, XSS (Cross-Site Scripting), CSRF (Cross-Site Request Forgery) kabi hujum turlari bo'yicha Web Application Security by Bryan Sullivan kitobida keng ma'lumot berilgan.

Ma'lumotlarni himoyalash va shifrlash:

VOLUME-3, ISSUE-3

Web ilovalarda HTTPS, SSL/TLS protokollari orqali ma'lumotlarni himoyalash tamoyillari RFC 5246 (TLS 1.2) va RFC 8446 (TLS 1.3) hujjatlarida belgilangan.

OWASP va NIST tomonidan ma'lumotlarni shifrlash bo'yicha ilg'or tajribalar tavsiya etilgan.

3. Web ilovalarni ishlab chiqish jarayonlari bo'yicha tadqiqotlar

Agile va DevOps metodologiyalari:

Kent Beck tomonidan ishlab chiqilgan Extreme Programming (XP) usuli va Scrum Framework web dasturlarni samarali ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

DevOps yondashuvi Continuous Integration (CI) va Continuous Deployment (CD) jarayonlarini optimallashtirish uchun qo'llaniladi.

Backend texnologiyalari va server arxitekturasi:

Web ilovalarning backend qismi uchun MVC (Model-View-Controller) arxitekturasi keng qo'llaniladi.

Microservices Architecture va Serverless Computing so'nggi yillarda web ilovalarni yanada moslashuvchan qilish uchun keng o'rganilgan.

4. Web ilovalarning samaradorligini oshirish bo'yicha tadqiqotlar

Performance optimizatsiyasi:

Google tomonidan ishlab chiqilgan PageSpeed Insights va Lighthouse kabi vositalar web sahifalarning yuklanish tezligini tahlil qiladi.

Web Performance Optimization (WPO) tamoyillari Steve Souders tomonidan o'rganilgan va "High-Performance Websites" kitobida yoritilgan.

Caching texnologiyalari (Redis, Memcached) va Content Delivery Network (CDN) xizmatlari web sahifalarning yuklanish tezligini oshirish uchun ishlatiladi.

SEO va web saytlarga trafik jalb qilish:

Google'ning Search Engine Optimization (SEO) Starter Guide qo'llanmasi web saytlarga organik trafik jalb qilishning asosiy tamoyillarini yoritadi.

Core Web Vitals (LCP, FID, CLS) kabi SEO mezonlari veb sahifalarning sifatini baholash uchun muhim hisoblanadi.

5. Ilg'or texnologiyalar va kelajak yo'nalishlari

Sun'iy intellekt va Web ilovalar:

VOLUME-3, ISSUE-3

AI asosida ishlaydigan chatbotlar va interaktiv tizimlar uchun Google Dialogflow, IBM Watson, va OpenAI GPT kabi texnologiyalar qo‘llanilmoqda.

Machine Learning va Data Science web ilovalarida foydalanuvchi tajribasini shaxsiylashtirish uchun keng qo‘llanilmoqda.

Progressive Web Apps (PWA):

Google tomonidan ishlab chiqilgan PWA konsepsiyasi web ilovalarni mobil ilovalar kabi ishlashini ta’minlaydi.

Service Workers, Offline Mode, Web Push Notifications kabi texnologiyalar orqali web ilovalar foydalanuvchilarga qulaylik yaratadi.

Web3 va blokcheyn texnologiyalari:

Decentralized Applications (DApps) blokcheyn asosida ishlaydigan web ilovalar hisoblanadi.

Ethereum, Solana kabi blokcheyn platformalari orqali smart-kontraktlar asosida yangi web tizimlar ishlab chiqilmoqda.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Tamoyillar:

Web ilovalar modulli arxitektura asosida qurilishi kerak.

UX/UI dizayn foydalanuvchi ehtiyojlariga mos bo‘lishi shart.

Bulutli texnologiyalar va mikroservislar katta hajmdagi ilovalar uchun samarali.

2. Muammolar:

Xavfsizlik: SQL Injection, XSS va boshqa hujumlar xavfi mavjud.

Optimizatsiya: Sahifalarning sekin yuklanishi foydalanuvchi tajribasiga salbiy ta’sir qiladi.

Moslashuvchanlik: Har xil qurilmalar (mobil, desktop, planshet) uchun to‘g‘ri dizayn muhimdir.

3. Ilg‘or tajribalar:

Serverless texnologiyalar yuklamani kamaytirishga yordam beradi.

Web ilovalarda sun'iy intellektdan foydalanish personalizatsiya imkoniyatlarini oshiradi.

SEO optimizatsiya sayt trafikini ko'paytiradi.

Bu natijalar web ilovalarni samarali loyihalash va rivojlantirish uchun muhim yo'nalishlarni belgilaydi.

Natijalar va muhokamalar

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi muhim xulosalar shakllantirildi:

UX/UI dizayn foydalanuvchilar uchun qulay bo'lishi kerak. Minimalistik dizayn, moslashuvchan sahifalar va ranglar psixologiyasiga e'tibor berish zarur.

Xavfsizlikni ta'minlash uchun ilg'or texnologiyalardan foydalanish lozim. Web ilovalar uchun SSL sertifikatlar, shifrlash algoritmlari va xavfsiz autentifikatsiya tizimlari qo'llanilishi kerak.

Optimizatsiya va tezkor ishlash uchun samarali strategiyalar kerak. Kesh tizimlari, CDN xizmatlari va yengil kod yozish texnikasi sahifalarni tezroq yuklashga yordam beradi.

Mikroservis arxitekturasiga o'tish yirik web ilovalar uchun optimal yechimdir. Katta hajmdagi xizmatlarni mustaqil modullarga bo'lib ishlatish tizimning barqarorligini oshiradi.

Shu jihatlar web ilovalarni muvaffaqiyatli loyihalash va amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

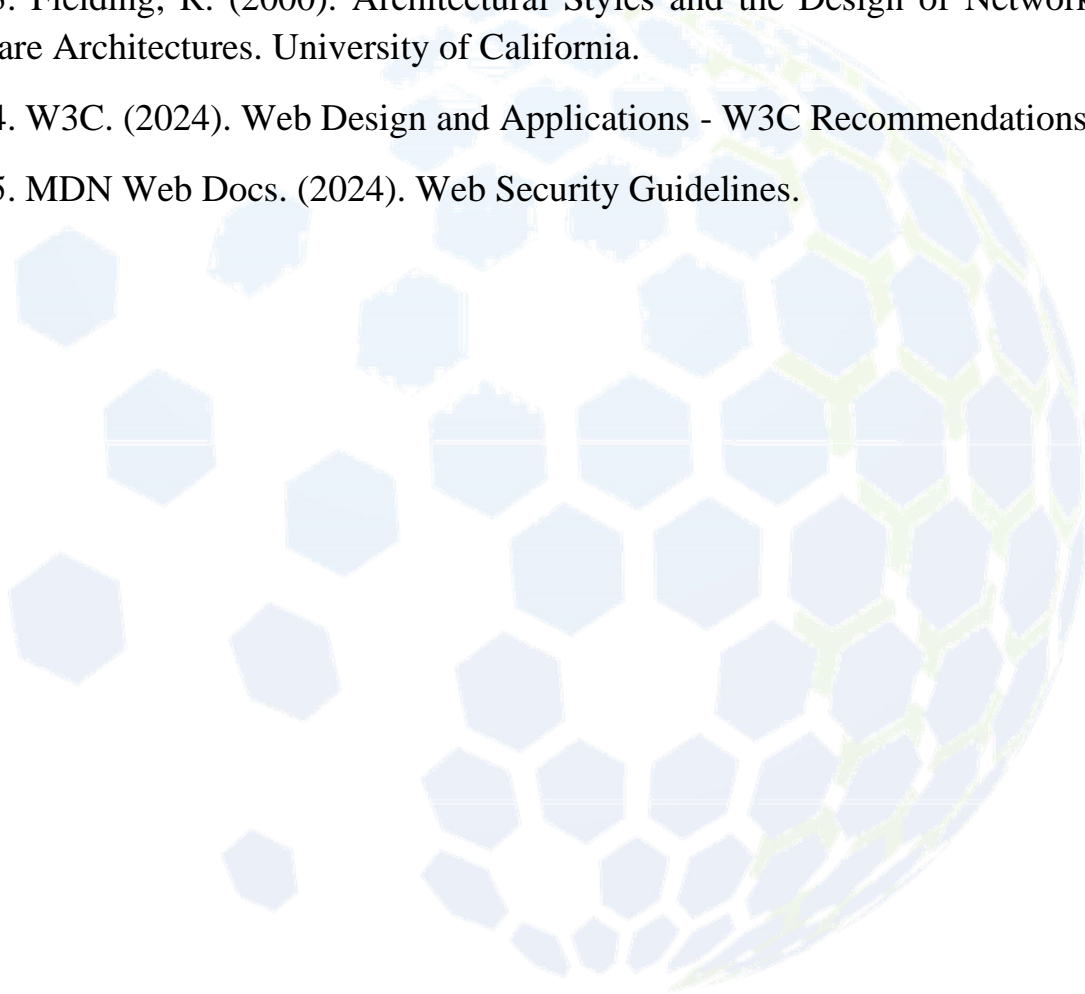
Web ilovalarni yaratish bugungi kunda texnologik taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, ulardan foydalanish sohalari tobora kengayib bormoqda. Ushbu tadqiqot asosida web ilovalarni loyihalashda quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. To'g'ri arxitektura va dizayn tanlash muhimdir.
2. Xavfsizlik choralari kuchaytirish zarur.
3. Optimizatsiya va samarali ishlash uchun ilg'or texnologiyalar qo'llanishi kerak.
4. Foydalanuvchi tajribasi ilovaning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Kelajakda web ilovalarni yanada rivojlantirish uchun sun'iy intellekt, blokcheyn va bulutli texnologiyalardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nielsen, J. (2012). Usability Engineering. Morgan Kaufmann.
2. Krug, S. (2014). Don't Make Me Think: A Common Sense Approach to Web Usability. New Riders.
3. Fielding, R. (2000). Architectural Styles and the Design of Network-based Software Architectures. University of California.
4. W3C. (2024). Web Design and Applications - W3C Recommendations.
5. MDN Web Docs. (2024). Web Security Guidelines.

O‘ZBEKISTONDA MAHALLA YETAKCHILARINING IQTISODIY
RIVOJLANISH VA TADBIRKORLIKNI QO‘LLAB-QUVVATLASHDAGI
ROLI

Jo‘rayeva Lola

Termiz davlat universiteti o‘qituvchisi

Abrayqulov Behro'z Dilshod o‘g‘li

Donayev Davron Komil o‘g‘li

Eshboyev Samandar Juma o‘g‘li

Hasanov Bekzod Abdurazzoq o‘g‘li

Jumayev Axrorjon Mo'ydinjon o‘g‘li

Termiz davlat universiteti talabalari

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekistonda mahalla yetakchilarining iqtisodiy rivojlanish jarayonidagi o‘rni va tadbirkorlikni rivojlantirishdagi hissasi tahlil qilinadi. Mahalla yetakchilarining kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni rag‘batlantirishdagi vazifalari, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘llari yoritiladi.

Kalit so‘zlar. Mahalla, yetakchi, iqtisodiy rivojlanish, tadbirkorlik, kichik biznes, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik.

Abstract

This article analyzes the role of mahalla leaders in the process of economic development and their contribution to the development of entrepreneurship in Uzbekistan. It highlights the tasks of mahalla leaders in promoting small businesses and family entrepreneurship, existing problems and ways to solve them.

Keywords. Neighborhood, leader, economic development, entrepreneurship, small business, socio-economic sustainability.

KIRISH

Mahalla O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy tizimning muhim instituti bo‘lib, aholining turmush darajasini oshirish va iqtisodiy rivojlanishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Mahalla yetakchilari esa ushbu jarayonda asosiy rolni o‘ynab, aholining iqtisodiy faolligini oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish va yangi ish o‘rinlarini yaratish bo‘yicha tashabbuslarni ilgari suradi. Ushbu maqolada mahalla yetakchilarining iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashdagi vazifalari va istiqbollari ko‘rib chiqiladi.

O‘zbekistonda mahalla yetakchilari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ular mahalla aholisi, ayniqsa tadbirkorlar va kichik biznes egalari bilan bevosita muloqotda bo‘lib, mahalliy darajada iqtisodiy

VOLUME-3, ISSUE-3

tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashga ko'maklashadi. Mahalla institutining mustahkamlanishi natijasida bu yetakchilarning iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki yanada ortib bormoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekistonda mahalla boshqaruv tizimining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri bo'yicha bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, iqtisodiy barqarorlik, kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar mahallaning muhimligini tasdiqlaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, mahalla yetakchilari aholining iqtisodiy savodxonligini oshirish, imtiyozli kredit olish jarayonlariga yo'naltirish, startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlarda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, mavjud muammolar, jumladan, resurslarning yetarli emasligi, huquqiy bazaning takomillashtirilishi lozimligi ham aniqlangan.

Maqolada iqtisodiy tahlil, solishtirma tahlil va statistik usullardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida mahalla yetakchilarining tadbirkorlik subyektlari bilan o'zaro aloqalari, ularning moliyaviy va ma'muriy resurslarga bo'lgan ta'siri o'rganildi. Shuningdek, mavjud qonunchilik bazasi va xorijiy tajriba ham tahlil qilindi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston mahalla tizimi orqali kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Mahalla yetakchilari aholiga biznesni boshlash uchun maslahat berish, kredit resurslariga yo'naltirish, ijtimoiy infratuzilmani yaxshilash kabi yo'nalishlarda muhim vazifalarni bajaradi.

Quyidagi jadvalda mahalla yetakchilarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sir qiluvchi asosiy yo'nalishlari keltirilgan:

Yo'nalish	Mahalla yetakchilarining vazifalari
Kichik biznesni rivojlantirish	Yangi tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash, biznes loyihalarni rag'batlantirish
Moliyaviy yordam	Bank kreditlari, davlat grantlari va subsidiyalar bo'yicha yo'naltirish
Ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish	Mahallalarda bozorlar, savdo shoxobchalari va ishlab chiqarish korxonalarini rivojlantirish
Bandlikni oshirish	Yangi ish o'rinlari yaratish va kasbiy tayyorgarlik kurslarini tashkil qilish
Aholi iqtisodiy savodxonligini oshirish	Biznes-treninglar va seminarlarni o'tkazish

VOLUME-3, ISSUE-3

Mahalla yetakchilarining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri

1. Tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'mak

Mahalla yetakchilari aholining biznes yuritish ko'nikmalarini oshirishga yordam berib, davlat va nodavlat tashkilotlari bilan tadbirkorlarni bog'lashda vositachilik qiladi. Shu orqali yangi ish o'rinlari yaratilishiga va oilaviy tadbirkorlik rivojlanishiga hissa qo'shiladi.

2. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash imkoniyatlarini targ'ib qilish

Mahalla yetakchilari tadbirkorlarga imtiyozli kreditlar, davlat subsidiyalari va grantlar haqida ma'lumot berish orqali ularga moliyaviy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, ular biznes loyihalarni ishlab chiqishda ham maslahatlar beradi.

3. Hunarmandchilik va oilaviy biznesni rivojlantirish

Ko'plab mahallalarda an'anaviy hunarmandchilik tarmoqlari rivojlanmoqda. Mahalla yetakchilari ushbu tarmoqlarga e'tibor qaratib, oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlaydi, mahsulotlarni ichki va tashqi bozorlarga olib chiqishda ko'maklashadi.

Mahalla yetakchilarining tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashdagi roli

1. Ishbilarmonlik muhitini yaratish

Mahallalarda tadbirkorlik faoliyati uchun qulay shart-sharoitlarni shakllantirish, huquqiy va iqtisodiy ko'mak berish mahalla yetakchilarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

2. Bozor talablarini o'rganish va tadbirkorlarga yo'naltirish berish

Mahalla yetakchilari hududiy iqtisodiy rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilib, tadbirkorlarga talab yuqori bo'lgan mahsulot va xizmatlar haqida yo'naltirish beradi.

3. Yoshlar va ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash

Mahalla yetakchilari yoshlarni biznesga jalb qilish, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish, startap loyihalarni ilgari surish kabi tashabbuslarni ilgari surish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi.

O'zbekistonning iqtisodiy siyosatida mahalla yetakchilarining roli ortib borayotgani mahalliy tadbirkorlikning rivojlanishiga, yangi ish o'rinlarining yaratilishiga va aholi farovonligining oshishiga xizmat qilmoqda.

XULOSA

O'zbekistonda mahalla yetakchilari iqtisodiy rivojlanish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning faoliyati natijasida mahallalarda kichik biznes rivojlanib, yangi ish o'rinlari yaratilmoqda. Shuningdek, aholining iqtisodiy savodxonligini oshirish va kredit mablag'lariga yo'naltirish borasida ham mahalla yetakchilarining roli katta. Kelajakda ularning faoliyatini yanada samarali qilish uchun huquqiy asoslarni mustahkamlash, moliyaviy resurslarni ko'paytirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov, I. A. (1995). "O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tish strategiyasi". Toshkent: O'zbekiston.
2. Abduraxmonov, Q. X. (2018). "Tadbirkorlik asoslari". Toshkent: Fan va texnologiya.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari. (2022).
4. Xudoyberganov, R. (2020). "Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda mahallaning o'rni". Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsiya.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2021). "Mahalla tizimini rivojlantirish dasturi".

VOLUME-3, ISSUE-3
SOLIQ-BYUDJET SIYOSATI. SANOAT SIYTOSATI

Djo'rayeva Lola Abdugabbarovna

Iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi

Qahramonova Zarnigor Xotamjon qizi

G'aniyeva Elenur Xolboyevna

Bobanazarova Xilola Xusan qizi

Talabalar

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliq-byudjet siyosati va sanoat siyosatining asosiy tamoyillari hamda ularning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri tahlil qilinadi. Soliq-byudjet siyosatining fiskal boshqaruvdagi roli va sanoat siyosatining ishlab chiqarish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashdagi ahamiyati yoritiladi. Bundan tashqari, ushbu siyosatlarning o'zaro bog'liqligi va ularni muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim jihatlari muhokama qilinadi.

Natija: Tahlillar shuni ko'rsatadiki, soliq-byudjet siyosati va sanoat siyosati davlat iqtisodiy taraqqiyotining muhim vositalaridir. Ular iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, sanoat tarmoqlarini rivojlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda asosiy rol o'ynaydi. Soliq imtiyozlari va investitsiya rag'batlantirish choralari sanoatning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, mamlakatlar soliq yukini maqbul darajada saqlash va sanoatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish orqali iqtisodiy barqarorlikka erishishlari mumkin.

Kalit so'zlar: soliq-byudjet siyosati, fiskal choralari, sanoat siyosati, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya, texnologik taraqqiyot, makroiqtisodiy barqarorlik, soliq imtiyozlari, davlat byudjeti.

Traffic Policy. Industrial policy

Annotation: In this article, in this article, the basic principles of the tax-budget policy and industrial policy will analyze the impact on the country's economy. The role of the fiscal management of the fiscal policy and the importance of industrial policy supports.

In addition, the interdependence of these policies and important aspects of their successful implementation are discussed.

Result: Is that the analysis shows that the tax-budget policy and industrial policy are important means of state economic development. They play a key role in ensuring economic stability, development of industries and creating new jobs. Tax benefits and investment incentives measures to increase the competitiveness of industry. Therefore, countries can reach economic stability through the development of strategies aimed at optimizing the tax burden and supporting the industry.

Keywords: Tax-budget policy, fiscal measures, industrial policy, economic development, investment, technological development, macroeconomic stability, tax benefits, state budget

Политика трафика. Промышленная политика.

Аннотация: В этой статье в этой статье основные принципы налоговой политики и промышленной политики будут анализировать влияние на экономику страны. Роль фискального управления финансовой политикой и важность поддержки промышленной политики. Кроме того, обсуждаются взаимозависимость этих политик и важные аспекты их успешной реализации.

Результатом: является то, что анализ показывает, что налоговая политика и промышленная политика являются важными средствами государственного экономического развития. Они играют ключевую роль в обеспечении экономической стабильности, развития отраслей и создания новых рабочих мест. Налоговые льготы и инвестиционные стимулы для повышения конкурентоспособности промышленности. Таким образом, страны могут достичь экономической стабильности посредством разработки стратегий, направленных на оптимизацию налоговой нагрузки и поддержки отрасли.

Ключевые слова: налоговая политика, фискальные меры, промышленная политика, экономическое развитие, инвестиции, технологическое развитие, макроэкономическая стабильность, налоговые льготы, государственный бюджет.

Kirish

Har bir davlat iqtisodiy barqarorlik va rivojlanish yo'lida turli siyosiy-ijtimoiy choralarga tayangan holda harakat qiladi. Ushbu choralardan eng muhimi soliq-byudjet siyosati va sanoat siyosatidir. Ushbu maqolada soliq-byudjet siyosati hamda sanoat

siyosatining asosiy jihatlari va ularning iqtisodiyotga ta'siri haqida so'z yuritiladi. Soliq-byudjet siyosati

Soliq-byudjet siyosati davlat tomonidan amalga oshiriladigan fiskal choralarni o'z ichiga oladi. Bu siyosat davlat byudjetini shakllantirish, soliq tushumlarini boshqarish va xarajatlarni rejalashtirish kabi masalalarni qamrab oladi. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash – Davlat iqtisodiyotni tartibga solish maqsadida soliq va byudjet vositalaridan foydalanadi.

Ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash – Soliq imtiyozlari va subsidiyalar orqali sanoatni rag'batlantirish. Ijtimoiy tenglikni ta'minlash – Soliq tizimi orqali aholi farovonligini oshirishga harakat qilish. Soliq-byudjet siyosati ikki asosiy yo'nalishga bo'linadi: Ekspansionist siyosat – Davlat iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun soliqlarni kamaytirish va davlat xarajatlarini oshirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Restriktiv siyosat – Inflyatsiyani jilovlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun soliqlar oshirilishi va byudjet xarajatlari qisqartirilishi mumkin. Sanoat siyosati. Sanoat siyosati davlat tomonidan sanoat tarmoqlarini rivojlantirish va modernizatsiya qilishga qaratilgan choralardir. Bu siyosat quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi.

Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish – Milliy mahsulot ishlab chiqaruvchilarini qo'llab-quvvatlash va importni kamaytirish. Texnologik taraqqiyotga erishish – Innovatsiyalarni rivojlantirish va sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish. Ish o'rinlarini yaratish – Yangi zavod va korxonalarini qurish orqali bandlik darajasini oshirish.

Sanoat siyosatining ikki asosiy turi mavjud: Vertikal sanoat siyosati – Muayyan tarmoqlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan siyosat bo'lib, yuqori texnologiyali sohalarga e'tibor qaratiladi.

Gorizontal sanoat siyosati – Umuman barcha sanoat tarmoqlari uchun teng imkoniyat yaratish orqali rivojlanishga xizmat qiladi.

Soliq-byudjet siyosati va uning iqtisodiyotga ta'siri

Soliq-byudjet siyosati davlat tomonidan fiskal vositalar orqali iqtisodiyotni boshqarish usuli hisoblanadi. Bu siyosat iqtisodiy o'sish, inflyatsiya nazorati, daromadlarni qayta taqsimlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan.

Soliq-byudjet siyosatining asosiy turlari:

Ekspansionist siyosat – iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish uchun soliqlar pasaytiriladi va davlat xarajatlari oshiriladi.

Restriktiv siyosat– inflyatsiyani jilovlash va davlat qarzini kamaytirish uchun soliqlar oshiriladi va byudjet xarajatlari qisqartiriladi.

Soliq tizimining samaradorligi uchun asosiy shartlar:

- Soliqlarning adolatliligi va iqtisodiy faollikka teskari ta’sir qilmashligi.
- Soliq tushumlarining byudjetga barqaror ravishda kelib tushishi.
- Soliq yukining ishlab chiqarish tarmoqlariga haddan tashqari og‘ir tushmasligi. Sanoat siyosati va uning iqtisodiy ahamiyati . Sanoat siyosati davlat tomonidan ishlab chiqarish tarmoqlarini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan choratadbirlardir. Rivojlangan davlatlarda sanoat siyosati orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilar himoya qilinadi, innovatsiyalar rag‘batlantiriladi va iqtisodiyotning eksportga yo‘naltirilganligi oshiriladi.

Sanoat siyosatining asosiy maqsadlari:

Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rag‘batlantirish – subsidiyalar, soliq imtiyozlari va boshqa qo‘llab-quvvatlovchi choralar orqali sanoatni rivojlantirish.

Texnologik rivojlanishga erishish – innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va ilmiy tadqiqotlarga sarmoya kiritish.

Ishlab chiqarishning samaradorligini oshirish– mehnat unumdorligini oshirish va resurslardan samarali foydalanish.

Soliq-byudjet siyosati va sanoat siyosatining o‘zaro bog‘liqligi

Soliq-byudjet siyosati va sanoat siyosati o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, bir-birini to‘ldirib turadi. Samarali soliq siyosati sanoatni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslarni ta’minlasa, sanoat siyosati esa ishlab chiqarish jarayonlarini qo‘llab-quvvatlash orqali davlat byudjetiga soliq tushumlarini oshiradi. Ularning o‘zaro ta’siri:

- Soliq imtiyozlari sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshiradi.
- Byudjet xarajatlari sanoatni modernizatsiya qilishga yo‘naltirilishi mumkin.
- Samarali sanoat siyosati natijasida byudjetga tushumlar ortib, davlat xarajatlarini moliyalashtirish osonlashadi.

Soliq-byudjet siyosati va sanoat siyosati mamlakat iqtisodiyotining mustahkam rivojlanishi uchun muhim omillardir. To'g'ri yo'naltirilgan fiskal choralar va sanoatni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy barqarorlik va o'sish ta'minlanishi mumkin. Davlat tomonidan amalga oshiriladigan soliq imtiyozlari, investitsiya siyosati va innovatsiyalarni rag'batlantirish sanoat sektorining yanada rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, davlatlar soliq-byudjet siyosatini va sanoat siyosatini uyg'unlashtirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka erishishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Musayev A. "Moliya va soliq siyosati" – Toshkent, 2021.
- 2.Abdurahmonov Q. "Iqtisodiyot nazariyasi" – Toshkent, 2020.
- 3.Samuelson P., Nordhaus W. "Economics" – McGraw-Hill Education, 2018.
- 4.Krugman P., Wells R. "Macroeconomics" – Worth Publishers, 2019.
- 5.O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi – 2023-yil nashri.
- 6.Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari – www.stat.uz.
- 7.Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi iqtisodiy hisobotlari – www.worldbank.org, www.imf.org.
8. Stiglitz J. "Public Economics" – W.W. Norton & Company, 2015.
- 9.Dornbusch R., Fischer S., Startz R. "Macroeconomics" – McGraw-Hill Education, 2017.
- 10.Rodrik D. "Industrial Policy for the 21st Century" – Harvard University Press, 2015.
- 11.OECD "Economic Outlook" – OECD Publishing, 2023.
- 12.Afonso A., Schuknecht L., Tanzi V. "Public Sector Efficiency" – IMF Working Paper, 2022.
- 13.O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi statistik ma'lumotlari – www.mift.uz.
- 14.Porter M. "The Competitive Advantage of Nations" – Free Press, 1998.

YENGIL SANOATNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA
ISTIQBOLLARI

Jo'rayeva Lola

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

Shoqosimova Aziza

Ko'chkinova Gulbadan

Maqsudaliyeva Surayyo

Ismoilova Sevinch

Termiz davlat universiteti talabalari

Annotatsiya

Ushbu maqolada yengil sanoatning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va uning istiqbollari tahlil qilingan. Maqolada ushbu tarmoqning milliy iqtisodiyotga ta'siri, bandlik darajasini oshirishdagi roli va eksport salohiyati ko'rib chiqilgan. Shuningdek, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va barqaror rivojlanish strategiyalari ham muhokama qilingan.

Kalit so'zlar. Yengil sanoat, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya, innovatsiya, eksport, bandlik.

Abstract

This article analyzes the role of light industry in economic development and its prospects. The article examines the impact of this sector on the national economy, its role in increasing employment levels, and its export potential. It also discusses strategies for the introduction of innovative technologies and sustainable development.

Keywords. Light industry, economic development, investment, innovation, exports, employment.

KIRISH

Yengil sanoat har qanday mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim tarmoq hisoblanadi. Bu tarmoqning rivojlanishi aholi bandligini oshirish, eksport hajmini ko'paytirish va ichki bozorda mahalliy mahsulotlar ulushini oshirishga xizmat qiladi. O'zbekiston uchun ham yengil sanoat strategik ahamiyatga ega bo'lib, iqtisodiy barqarorlik va rivojlanish jarayonining muhim bo'g'inlaridan biridir.

Keyingi yillarda O'zbekistonda yengil sanoatni rivojlantirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Hukumat tomonidan mazkur sohani qo'llab-quvvatlash uchun investitsiyalar jalb qilinmoqda, xususan, xorijiy investorlar uchun qulay sharoitlar yaratilmoqda. Yengil sanoatning rivojlanishi bilan bog'liq asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham muhim masala hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, yengil sanoatning rivojlanishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, innovatsiyalarni jalb qilish va global bozorga chiqish bilan bog'liqdir. Masalan, Xitoy va Turkiya tajribasi yengil sanoatni rivojlantirish uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash muhimligini ko'rsatadi. O'zbekistonda ham bu sohada qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda ham yengil sanoat sohasida davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar sezilarli natijalarga olib kelmoqda. So'nggi yillarda sanoat mahsulotlarini eksport qilish hajmi oshdi, ishlab chiqarish samaradorligi yaxshilandi. Shu bilan birga, ilmiy maqolalar va iqtisodiy hisobotlar yengil sanoatning istiqbollari va muammolari haqida muhim ma'lumotlar taqdim etadi.

Maqolada iqtisodiy tahlil usullari, statistik ma'lumotlar va empirik tadqiqotlar asosida yengil sanoatning rivojlanish darajasi o'rganildi. Tahlil jarayonida davlat statistikasi va xalqaro tashkilotlar ma'lumotlaridan foydalanildi.

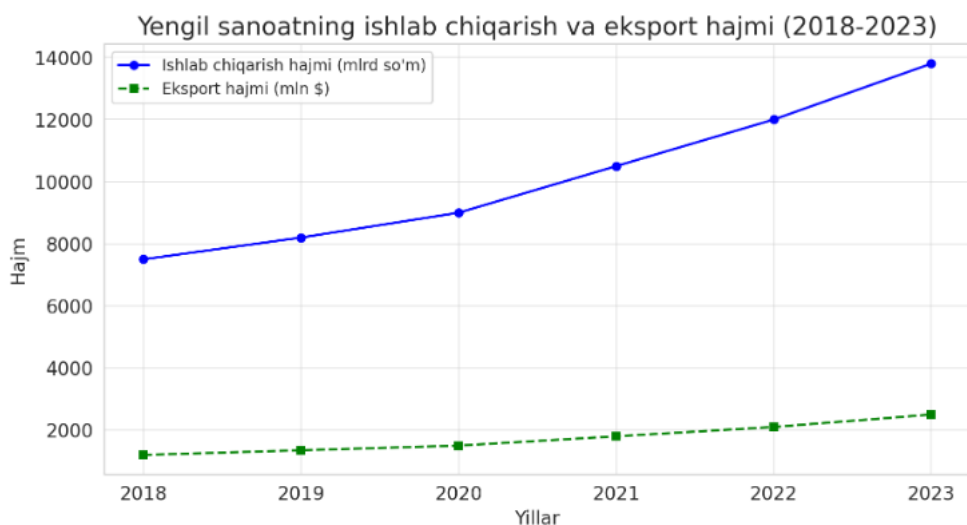
Analitik usullar orqali sanoat ishlab chiqarishi va eksport hajmi tahlil qilindi. Shuningdek, sohaning istiqbollari bo'yicha ekspert fikrlari ham o'rganildi. Olingan natijalar asosida yengil sanoatning iqtisodiy rivojlanishdagi roli haqida xulosalar chiqarildi.

NATIJARLAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda O'zbekistonda yengil sanoat sezilarli darajada rivojlandi. Ishlab chiqarish hajmi va eksport hajmi keskin oshdi, yangi ish o'rinlari yaratildi. Ayniqsa, 2020-yildan keyingi davrda pandemiyadan keyin sohani tiklash va rivojlantirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Quyidagi jadvalda yengil sanoatning asosiy ko'rsatkichlari keltirilgan:

Yil	Ishlab chiqarish hajmi (mlrd so'm)	Eksport hajmi (mln \$)	Yangi ish o'rinlari (ming)	Investitsiyalar (mlrd so'm)
2018	7 500	1 200	50	2 500
2019	8 200	1 350	55	2 800
2020	9 000	1 500	60	3 200
2021	10 500	1 800	70	3 700
2022	12 000	2 100	80	4 500
2023	13 800	2 500	90	5 200

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yengil sanoat tarmog'ida ishlab chiqarish hajmining o'sishi bilan birga xorijiy investitsiyalar hajmi ham oshgan. Bu esa sanoat korxonalarining texnologik modernizatsiyasini tezlashtirishga va mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Yengil sanoatning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini va istiqbollari juda muhim, chunki u mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda, ish o'rinlarini yaratishda, eksport salohiyatini oshirishda va xalqaro savdoda raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Yengil sanoat, asosan, to'qimachilik, kiyim-kechak, poyabzal, oziq-ovqat va boshqa iste'mol mollari ishlab chiqarishga qaratilgan soha bo'lib, uning iqtisodiy ahamiyati quyidagi jihatlardan ko'rinadi:

1. Ish o'rinlari yaratish

Yengil sanoat ko'plab odamlarni ish bilan ta'minlaydi, bu esa bandlikni oshiradi va iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlaydi. Ayniqsa, ayollar uchun ish o'rinlari yaratish sohaning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi.

2. Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish

Yengil sanoatning rivojlanishi mahalliy ishlab chiqarish va ishlab chiqarish quvvatlarini oshirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, import o'rnini bosadigan mahsulotlar ishlab chiqarishni kuchaytiradi va iqtisodiyotda qiymat yaratadi.

3. Eksport salohiyatini oshirish

Yengil sanoat mahsulotlari, ayniqsa, to'qimachilik va kiyim-kechak sanoati, mamlakatlarning eksport salohiyatini oshirishda katta rol o'ynaydi. Keng miqyosda eksport qilish orqali yengil sanoat milliy iqtisodiyotni mustahkamlaydi.

4. Texnologik innovatsiyalar

Yengil sanoatning rivoji texnologik innovatsiyalarni joriy qilishni ta'minlaydi. Yangi texnologiyalarni ishlab chiqarish jarayoniga tatbiq etish orqali samaradorlikni oshirish mumkin.

5. Barqaror rivojlanish

Yengil sanoat, shuningdek, ekologik jihatdan toza texnologiyalarni ishlab chiqarishda ham muhim rol o'ynaydi. Barqaror ishlab chiqarish va qayta tiklanuvchi resurslar bilan ishlash orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Istiqbollar:

- **Yoshlar uchun ish o‘rinlarini yaratish:** Yengil sanoat yoshlarning bandligini oshirishda va ularni malakali ish kuchiga aylantirishda muhim omil bo‘lishi mumkin.
- **Texnologik rivojlanish va raqobatbardoshlik:** Texnologiyalarning yangilanishi, yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish va raqobatbardoshlikni oshirish yengil sanoatning istiqboli uchun muhim yo‘nalishdir.
- **Xalqaro bozorlarda raqobat:** Yengil sanoat mahsulotlari uchun yangi eksport bozorlarini topish va xalqaro bozorlar bilan hamkorlikni kengaytirish istiqbollari mavjud.

Shu bilan birga, yengil sanoat rivojlanishi uchun quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

- **Resurslar va infrastrukturaga sarmoya:** Zarur infratuzilma va ishlab chiqarish resurslarini ta'minlash.
- **Mahsulot sifatini oshirish:** Innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy etish orqali sifatni yaxshilash.
- **Xalqaro hamkorlik:** Yengil sanoat mahsulotlarini eksport qilishda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish.

XULOSA

O‘zbekistonda yengil sanoatning rivojlanishi iqtisodiy barqarorlik va bandlik darajasining oshishiga xizmat qilmoqda. Kelajakda bu sohada innovatsion texnologiyalarni joriy etish, eksport salohiyatini kengaytirish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish zarur.

Kelajakda bu sohada innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish zarur. Shuningdek, yengil sanoat korxonalarining xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish uchun yangi strategiyalar ishlab chiqish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari.
2. Jahon banki hisobotlari (2022).
3. Xitoy va Turkiyaning yengil sanoat bo‘yicha tajribasi.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yengil sanoatni rivojlantirishga oid qarorlari.
5. Iqtisodiy tadqiqot markazi hisobotlari.

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA GIYOHVAND MODDALAR VA
KUCHLI PSIXOTROP VOSITALARGA QARAMLIKNING ORTISHI.

Jumanazarova Aziza Hurmat qizi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada voyaga yetmaganlar o'rtasida giyohvand moddalar va kuchli psixotrop vositalarga qaramlikning ortishi muammosi tahlil qilinadi. Muammoning asosiy sabablari, jumladan, oilaviy muhit, do'stlarning ta'siri, internet va ommaviy axborot vositalarining roli yoritiladi. Shuningdek, giyohvandlikning jismoniy va ruhiy salomatlikka salbiy ta'siri ham ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu muammoni hal qilish yo'llari – ta'lim va tarbiyani kuchaytirish, profilaktik chora-tadbirlar o'tkazish va yoshlarni sog'lom turmush tarziga jalb qilish kabi masalalar muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: giyohvandlik, psixotrop moddalar, yoshlar, ijtimoiy muammo, oila, ta'lim, profilaktika, jamiyat, salomatlik, jinoyatchilik, internet, targ'ibot, sog'lom turmush tarzi.

Аннотация

В данной статье анализируется проблема роста зависимости несовершеннолетних от наркотических и сильнодействующих психотропных веществ. Рассматриваются основные причины этой проблемы, включая семейную обстановку, влияние друзей, роль интернета и средств массовой информации. Также изучаются негативные последствия наркомании для физического и психического здоровья. В статье обсуждаются возможные пути решения данной проблемы, такие как усиление образовательных и воспитательных мер, проведение профилактических мероприятий и привлечение молодежи к здоровому образу жизни.

Ключевые слова: наркомания, психотропные вещества, молодежь, социальная проблема, семья, образование, профилактика, общество, здоровье, преступность, интернет, пропаганда, здоровый образ жизни.

Annotation

This article analyzes the problem of increasing addiction to narcotic substances and strong psychotropic drugs among minors. The main causes of this issue are highlighted, including family environment, peer influence, the role of the internet, and

mass media. Additionally, the negative effects of drug addiction on physical and mental health are examined. The article discusses possible solutions to this problem, such as strengthening education and upbringing, implementing preventive measures, and engaging young people in a healthy lifestyle.

Keywords: drug addiction, psychotropic substances, youth, social problem, family, education, prevention, society, health, crime, internet, propaganda, healthy lifestyle.

Kirish

Bugungi kunda dunyo bo‘ylab, shu jumladan, O‘zbekiston Respublikasida ham, voyaga yetmagan yoshlar o‘rtasida giyohvand moddalar va kuchli psixotrop vositalarga qaramlik muammosi dolzarb masalaga aylanmoqda. Bu holat nafaqat yoshlarning sog‘lig‘iga, balki jamiyat barqarorligiga ham jiddiy xavf tug‘diradi. Ushbu maqolada muammoning sabablari, oqibatlarini, statistik ko‘rsatkichlari va oldini olish choralari tahlil qilinadi.

Giyohvandlikning targ‘iboti va statistikasi

So‘nggi yillarda yoshlar o‘rtasida giyohvandlik va psixotrop moddalar iste‘moli bilan bog‘liq holatlar ortib bormoqda. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlarda bunday moddalarni targ‘ib qiluvchi kontentning mavjudligi yoshlarni bu illatga jalb etmoqda. Rasmiy statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, o‘tgan yillarga nisbatan voyaga yetmaganlar o‘rtasida giyohvandlik bilan bog‘liq jinoyatlar soni sezilarli darajada oshgan.

Masalan, 2021-yilda aniqlangan bunday holatlar soni 2019-yilga nisbatan 25% ga oshganligi kuzatilgan. 2023-yilgi hisobotlarga ko‘ra, mamlakat bo‘ylab voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan giyohvandlik bilan bog‘liq jinoyatlar soni 30% dan ko‘proqqa oshgan.

Bundan tashqari, sog‘liqni saqlash tashkilotlarining tadqiqotlariga ko‘ra, o‘smirlarning qariyb 15-20% i hech bo‘lmaganda bir marta narkotik moddalarni sinab ko‘rgan, ulardan 5-7% i esa muntazam iste‘mol qilishni boshlagan. Mutaxassislar fikriga ko‘ra, bu ko‘rsatkich yil sayin ortib bormoqda.

Ayrim holatlarda voyaga yetmaganlar orasida giyohvandlikning tarqalishiga do‘stlarning ta‘siri, oiladagi muammolar, internetdagi noqonuniy reklama va turli ommaviy axborot vositalari orqali targ‘ib qilinayotgan zararli g‘oyalar sabab bo‘layotgani kuzatilmoqda. Yoshlar orasida sintetik narkotiklar, xususan, «spays», «LSD», «metamfetamin» kabi moddalar keng tarqalib bormoqda.

Shu bilan birga, 2024-yilda O‘zbekiston Respublikasida olib borilgan maxsus tadqiqot natijalariga ko‘ra, giyohvand moddalarni noqonuniy tarqatish va iste‘mol qilish bilan bog‘liq jinoyatlarning 70 foizdan ortig‘i internet orqali amalga oshirilayotgani aniqlangan. Bu esa onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlardagi nazoratni kuchaytirish zarurligini yana bir bor ko‘rsatmoqda.

Huquqiy asoslar

O‘zbekiston Respublikasida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar ustidan nazorat qilish bo‘yicha qator huquqiy hujjatlar qabul qilingan. 2024-yil 6-mayda qabul qilingan PF-73-sonli Farmon bu borada muhim ahamiyatga ega bo‘lib, unda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar ustidan nazoratni kuchaytirish, ularning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish choralari belgilangan. [OB]

Shuningdek, “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun voyaga yetmaganlarning huquqlarini himoya qilish va ularning huquqbuzarliklarining oldini olishga qaratilgan.

Giyohvandlikning zarali ta’siri

Giyohvandlik inson organizmiga jiddiy zarar yetkazadi. Ularning ba’zilari quyidagilar:

«Asab tizimi buzilishi» - giyohvand moddalar asab tizimini ishdan chiqarib, odamni depressiya va psixologik muammolarga duchor qiladi.

«Jismoniy zaiflik» - immunitet zaiflashishi natijasida organizm turli kasalliklarga moyil bo‘lib qoladi.

«O‘lim xavfi» - narkotik moddalar dozasini oshirib yuborish o‘limga olib kelishi mumkin.

Giyohvandlikning jamiyatga ta’siri

Giyohvandlik nafaqat inson, balki butun jamiyatga ham katta zarar yetkazadi. U jinoyatchilik darajasining oshishiga, oilaviy muammolarga va iqtisodiy inqirozlarga sabab bo‘lishi mumkin. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, jinoyatlarning aksariyati aynan giyohvand moddalar ta’sirida sodir etiladi. Shuningdek, bu muammo mehnat unumdorligining pasayishiga, jamiyatdagi ijtimoiy nosog‘lom muhitning shakllanishiga olib keladi.

Giyohvandlikning oldini olish choralari

Giyohvandlikning oldini olish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

«Ta'lim va targ'ibot ishlari» - maktab va oliy ta'lim muassasalarida narkotik moddalar zararini tushuntirish.

«Ota-onalar nazorati» - farzandlar bilan yaqin aloqa o'rnatish va ularning muhitini doimiy nazorat qilish.

«Huquq-tartibot organlari nazorati» - narkotik moddalarning tarqalishiga qarshi kurashish va jazoni kuchaytirish.

«Sport va madaniyat rivoji» - yoshlarni sog'lom turmush tarziga jalb qilish.

Giyohvandlikka qarshi kurashdagi davlat roli

O'zbekiston Respublikasi giyohvandlikka qarshi qat'iy siyosat olib bormoqda. Huquqiy jihatdan qator qonunlar qabul qilingan bo'lib, narkotik moddalarning tarqalishiga qarshi Keskin choralar ko'rilmogda. Shu bilan birga, davlat jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda profilaktika va targ'ibot tadbirlarini amalga oshirmoqda.

Bunday xavfli tendensiyalarni oldini olish uchun huquqni muhofaza qilish organlari, ta'lim muassasalari va ota-onalar birgalikda harakat qilishlari zarur. Yoshlarni giyohvandlikning salbiy oqibatlaridan ogohlantirish, profilaktika tadbirlarini kuchaytirish hamda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish – bu muammo bilan kurashishda eng samarali yo'llardan biridir.

Xulosa

Voyaga yetmaganlar o'rtasida giyohvand moddalar va psixotrop vositalarga qaramlikning ortishi jiddiy ijtimoiy muammo hisoblanadi. Ushbu muammoni hal etish uchun davlat organlari, ta'lim muassasalari, ota-onalar va butun jamiyat birgalikda harakat qilishi zarur. Huquqiy asoslarni mustahkamlash, profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish va yoshlarni sog'lom turmush tarziga jalb qilish orqali bu illatning oldini olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
3. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlari.
4. O'zbekiston Sog'liqni saqlash vazirligi ma'lumotlari.
5. OAV materiallari (gazeta va internet manbalari).

КЛАССИФИКАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ ПО УРОВНЮ
СЛОЖНОСТИ В
КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ.

Хабилова Зебинисо Содикжон кизи

Магистрант факультета «Дошкольное и начальное образование»,
Ташкентский Международный университет Кимё, Республика Узбекистан,
город Ташкент

Хамедова Нилуфар Азимовна

Научный руководитель,
Кандидат педагогических наук, доцент

Аннотация: Статья посвящена классификации самостоятельных работ, по уровню сложности в кредитно-модульной системе обучения, рассмотрены виды самостоятельных работ так же приведены примеры. В работе представлен обзор литературы по теме, описывающий ключевое понятие самостоятельных работ и ее классификация.

Ключевые слова: самостоятельность, самостоятельная работа, виды самостоятельных работ, высшее учебное заведение, кредитно-модульная система, учебный процесс, кредитно-модульная система.

Annotation: The article is devoted to classification of independent works, on the level of complexity in the credit-modular system of training, types of independent works are considered as well as examples are given. The article presents an overview of the literature on the subject, describing the key concept of independent works and its classification.

Key words: independence, independent work, types of independent works, higher education institution, credit-modular system, educational process, credit-modular system.

Введение

Кредитно-модульная система обучения – это современный подход к организации учебного процесса в высших учебных заведениях, основанный на накоплении академических кредитов студентами для успешного освоения дисциплины. Целью данной системы является повышение гибкости и персонализации обучения, а также обеспечение качества и сопоставимости образовательных программ на международном уровне. Давайте рассмотрим основные особенности кредитной модульной системы обучения:

Модульность и гибкость учебной программы. Курс разделен на модули (дисциплины, курсы), каждый из которых оценивается в определенное

количество кредитов. Студенты могут выбирать дисциплины в соответствии со своими интересами и профессиональными целями, составлять персонализированную учебную программу.

В своей научной работе И. Сычева, Н. Кузьмина и Е. Пермякова¹ упомянули о положительной стороне перехода в кредитную систему обучения: «Переход системы высшего образования на кредитную систему предполагает значительное увеличение часов самостоятельной работы студентов. Кредитная система обучения студентов учитывает, что каждый аудиторный час должен сопровождаться приблизительно двумя часами самостоятельной работы студента в библиотеке, читальном зале, Интернет-классах и дома.»

Проанализировав кредитно-модульную систему Н.Н. Мартынович, Т.С. Крупская и В.А. Хасанова² дали такое определение: «Кредитно-модульная система — это модель организации учебного процесса, основывающаяся на единстве модульных технологий обучения и зачетных кредитов ECTS, как единиц измерения учебной нагрузки студента.» Таким образом можно сказать, что модульное обучение рассматривает каждого учащегося как личность с его/ее особыми способностями и интересами, направлено на то, чтобы помочь каждому учащемуся думать самостоятельно и обеспечить индивидуальность каждого учащегося.

Как мы выяснили в модульной системе основное усилие исходит от студента, тем обучающийся самостоятельно или под присмотром преподавателя достигает конкретных целей обучения. Следовательно самостоятельная работа студентов является неотъемлемой частью кредитно-модульной системы обучения, которая играет ключевую роль в формировании профессиональных и личностных компетенций. деятельности в современном мире.

Что является целью самостоятельных работ?

Целью является формирование самостоятельности и ответственности: способствовать развитию умений учащихся самостоятельно планировать свое время, ставить и достигать учебных целей.

¹ Сычева Ирина Николаевна, Кузьмина Наталья Николаевна, Пермякова Елена Сергеевна Самостоятельная работа студентов в условиях кредитной системы обучения // IN SITU. 2015. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samostoyatel'naya-rabota-studentov-v-usloviyah-kreditnoy-sistemy-obucheniya> (дата обращения: 08.05.2024).

² Мартынович Наталья Николаевна, Крупская Тамара Семёновна, Хасанова Алла Витальевна Кредитно-модульная система и возможности формирования клинического мышления в условиях обучения студентов выпускающей кафедры // БМЖ. 2010. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kreditno-modul'naya-sistema-i-vozmozhnosti-formirovaniya-klinicheskogo-myshleniya-v-usloviyah-obucheniya-studentov-vypuskayuschey> (дата обращения: 08.05.2024).

VOLUME-3, ISSUE-3

Развитие критического мышления: побуждать учащихся анализировать, синтезировать и оценивать полученную информацию, формировать собственное мнение и аргументированные позиции.

Углубление и закрепление знаний: обеспечить более глубокое понимание изучаемого материала посредством самостоятельного изучения дополнительных ресурсов и выполнения заданий.

Развитие профессиональных компетенций: готовить студентов к реальной профессиональной деятельности путем развития необходимых навыков и умений.

Повышение мотивации обучения: Повышение интереса к предмету посредством различных форм и методов самостоятельной работы.

Возникает вопрос какие есть виды самостоятельных работ?

Одним из основных, конечно же является домашняя работа, а ее содержание может состоять из:

- Повторение изученного материала,
- Творческая работа,
- Устные и письменные упражнения,
- Выполнение практических и лабораторных работ,
- Работа с книгой,
- Создание презентаций
- Перевод текста,
- Конспектирование,

Изучая термин, самостоятельная работа позволило обнаружить что необходимо знать и о методах, о форме и виде учебного занятия и такие ученые как Ю. К. Бабанский, И. Я. Лернер³ дали определение методам обучения, так же И. Я. Зимняя, Л. Д. Никандров⁴: вид учебной деятельности, про формы организации учебных занятий В. А. Сластёнин, Б. П. Есипов.⁵ Но и следует не забывать о том, что самостоятельные задания является не только методами, формами обучения так же она является и средством обучения так как она выполняет ряд функций как: развивающая, обучающая, исследовательская, воспитательную и так же стимулирующую. Об этом писали: А. Н. Леонтьев, П. И. Пидкасистый

³ Бабанский Ю. К. По-новому строить процесс образования и воспитания / Ю. К. Бабанский. М. : Институт научной и педагогической информации, 2012. С. 37–51. 2. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. М. : Педагогика, 1981. 185 с.

⁴ Зимняя И. Я. Самостоятельная работа как высшая форма учебной деятельности студента / Самостоятельная работа студентов. Методические рекомендации преподавателям. Л. : ЛПИ, 1988. С. 14

⁵ . Сластенин В. А., Подымова Л. С. Готовность педагога к инновационной деятельности // Сибирский педагогический журнал. 2007. № 1. С. 42-49. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроке. М. : Учпедгиз, 1961. 239 с.

⁶Анализируя данные источники, можно выявить для себя оптимальный вариант для проведения качественного урока. Как отметили в своей статье Омарова А. А., Омарова П. А. ⁷«Современная педагогическая система предполагает внедрение в образовательный процесс новых идей, технологий, форм и методов его организации с целью развития не только познавательной деятельности, но и высшей её ступени – творческой активности личности в познавательном процессе на основе внутренних мотивов»

Если говорить об актуальности этой темы: согласно указу президента Республики Узбекистан в утверждении концепции развития системы высшего образования РУЗ до 2030 года было сказано об:

-обеспечение академической самостоятельности высших образовательных учреждений;

-не сформированы навыки критического мышления, самостоятельного поиска информации и анализа у студентов;

-создание необходимых условий для повышения уровня охвата высшим образованием, подготовки высококвалифицированных, креативно и системно мыслящих кадров на основе международных стандартов, способных самостоятельно принимать решения для реализации их интеллектуальных способностей и формирования в качестве духовно развитой личности;

-повышение доли часов, отведенных на самообразование, внедрение методик и технологий, направленных на формирование у студентов навыков самостоятельного образования, критического и творческого мышления, системного анализа, предпринимательских навыков, внедрение методики и технологий, направленных на усиление компетенций в учебном процессе, ориентация учебного процесса на формирование практических навыков, широкое внедрение в учебный процесс передовых педагогических технологий, учебных планов и учебно-методических материалов на основе международных образовательных стандартов в данном направлении;

И на этой основе изучив кредитно-модульную систему и узнав о том, что самостоятельная работа является ее основой было принято решение классифицировать самостоятельные работы по уровню сложности.

Основные уровни сложности самостоятельных работ в кредитно-модульной системе:

⁶ Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. Теоретико-экспериментальное исследование. М. : Педагогика, 1980. 240 с.

⁷ Омарова Айшат Абусупьяновна, Омарова Патимат Абусупьяновна Самостоятельная работа как основа становления профессиональной компетенции // Известия ДГПУ. Психолого-педагогические науки. 2015. №2 (31). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samostoyatel'naya-rabota-kak-osnova-stanovleniya-professionalnoy-kompetentsii> (дата обращения: 08.05.2024).

Репродуктивный уровень.

Первый уровень сложности направлен на закреплении изученного материала. К этому уровню сложности можно дать такие самостоятельные работы как:

1. Работа с учебной литературой и конспектами:

- * Составление конспектов лекций и учебных пособий.
- * Выписки из текстов по заданной теме.
- * Подготовка ответов на контрольные вопросы.
- * Составление глоссария терминов.
- * Поиск информации по заданной теме в учебниках, справочниках, интернет-ресурсах.

2. Задания на запоминание и воспроизведение:

- * Составление таблиц, схем, диаграмм по изученному материалу.
- * Заполнение пропусков в текстах.
- * Тестирование по пройденному материалу.
- * Участие в опросах и викторинах.
- * Подготовка кратких сообщений по заданной теме.

3. Задания на применение по образцу:

- * Решение типовых задач по изученным формулам и алгоритмам.
- * Выполнение упражнений по аналогии с рассмотренными примерами.
- * Составление алгоритмов решения задач.
- * Моделирование ситуаций по изученной теме.
- * Лабораторные работы с четко прописанными инструкциями.

4. Использование онлайн-ресурсов:

- * Просмотр видеолекций и обучающих материалов.
- * Прохождение онлайн-курсов.
- * Работа с интерактивными тренажерами.

Важно отметить, что самостоятельные работы на репродуктивный уровень не должны быть единственным видом самостоятельной работы студентов. Необходимо постепенно увеличивать сложность заданий, чтобы студенты могли развивать свои навыки и способности.

Продуктивный уровень.

Второй уровень сложности она требует от студентов большей самостоятельности и ответственности, а также умения работать с различными источниками информации.

К этому уровню сложности можно дать такие самостоятельные работы как:

1. Аналитические задания:

- * Сравнительный анализ различных теорий, концепций, подходов.
- * Анализ статистических данных, графиков, диаграмм.

VOLUME-3, ISSUE-3

- * Выявление причинно-следственных связей.
 - * Оценка достоверности и объективности информации.
 - 2. Задания на синтез и обобщение:
 - * Написание эссе, рефератов, докладов по заданной теме.
 - * Подготовка презентаций и выступлений.
 - * Разработка проектов и исследований.
 - * Участие в дискуссиях и дебатах.
 - 3. Задания на применение знаний в новых ситуациях:
 - * Решение нестандартных задач, требующих творческого подхода.
 - * Разработка бизнес-планов, маркетинговых стратегий.
 - * Проведение экспериментов и исследований.
 - * Участие в деловых играх и симуляциях.
 - * Решение кейсов и практических задач.
 - 4. Использование информационных технологий:
 - * Создание презентаций.
 - * Работа с программным обеспечением для анализа данных, моделирования, проектирования.
 - * Поиск информации в электронных библиотеках и научных базах данных.
 - * Участие в онлайн-форумах и сообществах.
- Самостоятельные работы на продуктивный уровень стимулирует развитию у студентов ключевых компетенций, необходимых для успешной карьеры и самореализации в современном обществе.

Творческий уровень.

Третий уровень сложности она требует от студентов высокого уровня самостоятельности, креативности, инициативности и умения применять знания и навыки в нестандартных ситуациях.

Примеры самостоятельных работ на творческий уровень:

1. Научно-исследовательская деятельность:
 - * Проведение исследований по актуальным проблемам науки и практики.
 - * Разработка новых методов и технологий.
 - * Написание научных статей, тезисов, докладов.
 - * Участие в научных конференциях и семинарах.
 - * Публикация результатов исследований в научных журналах.
2. Проектная деятельность:
 - * Разработка и реализация проектов в различных областях.
 - * Создание инновационных продуктов и услуг.
 - * Участие в конкурсах и грантовых программах.
 - * Презентация проектов на конференциях и выставках.

3. Творческая деятельность:

- * Написание художественных произведений, сценариев, пьес.
- * Создание музыкальных композиций, живописных полотен, скульптур.
- * Разработка дизайна, архитектурных проектов.
- * Участие в творческих конкурсах и фестивалях.

4. Социальная деятельность:

- * Разработка и реализация социальных проектов.
- * Волонтерская деятельность.
- * Участие в общественных организациях.

Самостоятельные работы на творческий уровень способствуют развитию у студентов потенциала и формированию знаний, необходимых для успешной самовыражения в условиях современной экономики, основанной на знаниях и инновациях.

Исходя из проведенного анализа, можно сделать вывод, что кредитно-модульная система обучения (КМС) представляет собой эффективный и гибкий подход к организации учебного процесса, ориентированный на самостоятельную работу студентов как ключевой фактор развития компетенций и достижения успеха в учебе. Кредитно-модульная система обучения предоставляет студентам: Ответственность за обучение: самостоятельное планирование времени, постановка целей и достижение результатов. Развитие ключевых навыков: критическое мышление, работа с информацией, самоорганизация, коммуникация. Внедрение кредитно-модельной системы и развитие культуры самостоятельной работы являются необходимыми условиями для подготовки высококвалифицированных специалистов, способных успешно адаптироваться к требованиям современного рынка труда.

Вывод: Кредитно-модульная система и самостоятельная работа - путь к успеху в современном образовании.

Nosirova Umida Abdusattarovna

Yangi Asr Universiteti

Maxsus Pedagogika kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Autistik spektr buzilishlari (ASB) va nutq rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlik nevrologiya va maxsus pedagogika sohasida muhim mavzulardan biridir. ASB bilan yashovchi shaxslarning nutqiy va kommunikativ qobiliyatlari buzilishi mumkin bo‘lib, bu ularning so‘zlashuvi, tilni tushinishi hamda ijtimoiy muloqotga kirishishiga salbiy ta’sir qiladi. Ushbu maqolada autizmga uchraydigan nutq buzilishlarining nevrologik asoslari tahlil qilinib, miya tuzilishi, hissiy qayta ishlash va kognitiv jarayonlarning til rivojlanishiga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada autistik bolalarda kuzatiladigan nutq va til buzilishlari, jumladan, echolaliya, nutqning kechikib rivojlanishi va pragmatik til qobiliyatlaridagi muammolar yoritiladi. Diagnostika usullari, jumladan, neyroximoya va xulq-atvor baholash metodlari, autizm bilan bog‘liq nutq buzilishlarini aniqlashda qanday yordam berishi muhokama qilinadi. Nutq va muloqot qobiliyatlarini yaxshilash uchun qo‘llaniladigan asosiy muolajalar, jumladan, nutq terapiyasi, muqobil va qo‘shimcha kommunikatsiya (AAC) tizimlari hamda xulq-atvor terapiyalari (masalan, Applied Behavior Analysis – ABA) haqida ma’lumot beriladi. Shuningdek, erta aralashuv va individual ta’lim dasturlarining ahamiyati ta’kidlanib, autistik shaxslarning kommunikativ rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha samarali strategiyalar bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: Autistik spektr buzilishlari (ASB), nutq rivojlanishi, nutq buzilishlari, nevrologik kasalliklar, kommunikativ qobiliyat, pragmatik til qobiliyati, echolaliya, nutq terapiyasi, kognitiv rivojlanish, muqobil va qo‘shimcha kommunikatsiya (AAC), xulq-atvor terapiyasi (ABA), erta aralashuv, maxsus pedagogika, neyropsixologiya, sensor integratsiya.

Kirish.

Nutq insonning asosiy kommunikativ vositalaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi murakkab nevrologik va kognitiv jarayonlarga bog‘liq. Biroq, ayrim nevrologik kasalliklar, jumladan, autistik spektr buzilishlari (ASB), ushbu jarayonga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. ASB bilan yashovchi bolalar va kattalar ko‘pincha nutq rivojlanishida kechikish, pragmatik til qobiliyatidagi nuqsonlar hamda muloqot qiyinchiliklariga duch kelishadi. Ushbu holat ularning ijtimoiy integratsiyasi va

kundalik hayotdagi faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlari individual xususiyatlarga ega bo'lib, ba'zi bolalarda butunlay nutqsizlik (mutizm), boshqalarida esa cheklangan yoki o'ziga xos nutq shakllari, jumladan, echolaliya va monoton nutq kuzatilishi mumkin. Ushbu buzilishlarning kelib chiqishida miya tuzilishi, nerv tizimining ishlash mexanizmlari, hissiy qayta ishlash jarayonlari va kognitiv rivojlanish muhim rol o'ynaydi. Mazkur maqolada autistik spektr buzilishlari va nutq rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Shuningdek, ASB bilan yashovchi shaxslarda kuzatiladigan asosiy nutq buzilishlari, ularning diagnostikasi, erta aralashuv va terapiya usullari, jumladan, nutq terapiyasi, muqobil va qo'shimcha kommunikatsiya (AAC) tizimlari hamda xulq-atvor terapiyalari (ABA) kabi usullar muhokama qilinadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi – autistik shaxslarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan samarali strategiyalarni aniqlash va amaliyotga tatbiq etishdan iborat.

Asosiy qism.

1. Autistik spektr buzilishlari (ASB) va nutq rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik. ASB bilan yashovchi bolalarda nutq rivojlanishi sezilarli darajada kechikishi yoki buzilishi mumkin. Bu bolalar ko'pincha ijtimoiy o'zaro ta'sir va muloqotda qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning nutq rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nutqiy muloqotdagi qiyinchiliklar, masalan, echolaliya (boshqalarning so'zlarini takrorlash) yoki umuman nutqning yo'qligi, ASBning keng tarqalgan belgilaridir.

2. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarining sabablari. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarining sabablari murakkab va ko'p qirrali. Miya tuzilmasidagi o'zgarishlar, masalan, miya yarim korteksi, hipokampus va serebellumdagi mikrostruktura o'zgarishlari, xotira, nutq, diqqat va umumiy miya faoliyatining yomonlashishiga olib keladi.

3. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarini tashxislash. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarini erta tashxislash muhim ahamiyatga ega, chunki erta aralashuv bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini yaxshilashda samarali bo'lishi mumkin. Tashxis qo'yishda bolalarning ijtimoiy muloqotdagi qiyinchiliklari, takrorlanuvchi xatti-harakatlari va cheklangan qiziqishlari kabi belgilar e'tiborga olinadi.

4. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarini tuzatish usullari. ASB bilan yashovchi bolalarda nutq buzilishlarini tuzatish uchun turli pedagogik va terapevtik yondashuvlar qo'llaniladi. Erta tashxis, maxsus terapiya usullari (masalan, PECS, logopediya), ijtimoiy o'yinlar va vizual yordamlar kabi usullar samarali hisoblanadi.

VOLUME-3, ISSUE-3

5. ASB bilan yashovchi bolalar uchun ta'lim va ijtimoiy integratsiya. ASB bilan yashovchi bolalar uchun ta'lim jarayonini moslashtirish va ijtimoiy integratsiyani ta'minlash muhimdir. Ko'pgina bolalar o'qishga tayyorgarlik ko'rishadi va bilimning turli sohalarida potensial qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Deyarli har bir autizimli bolada proksimal rivojlanish zonasi va uning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zaxiralar mavjud.

6. Ota-onalar va jamiyatning roli. ASB bilan yashovchi bolalarning nutq rivojlanishida ota-onalar va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi katta ahamiyatga ega. Ota-onalar uchun maxsus treninglar, jamiyatda autizm haqida xabardorlikni oshirish va qo'llab-quvvatlash guruhlarini tashkil etish bolalarning ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

7. Tadqiqotlar va kelajakdagi yo'nalishlar. ASB va nutq rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq o'rganish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarur. Bu sohadagi yangi yondashuvlar va terapiya usullarini ishlab chiqish, shuningdek, mavjud usullarni takomillashtirish orqali ASB bilan yashovchi bolalarning hayot sifatini oshirish mumkin. Umuman olganda, ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarini erta aniqlash va mos terapiya usullarini qo'llash bolalarning kommunikativ va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

Autistik spektr buzilishlari (ASB) bilan yashovchi bolalarda nutq rivojlanishidagi qiyinchiliklar ularning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. ASB bilan bog'liq nutq buzilishlarini erta aniqlash va moslashtirilgan pedagogik hamda terapevtik yondashuvlarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Logopedik amaliyotda sensor integratsiya texnologiyalaridan foydalanish, masalan, sensorli ekranlar va interaktiv o'yinlar orqali bolalarning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali natijalar beradi. Shuningdek, ABA terapiya usulidan to'g'ri foydalanish autizm sindromli va turli xil nutq nuqsonlarini bartaraf etishda samarali natijaga erishishga yordam beradi. Ota-onalar, pedagoglar va terapevtlarning hamkorligi, shuningdek, jamiyatning qo'llab-quvvatlashi ASB bilan yashovchi bolalarning nutq rivojlanishini yaxshilash va ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Autizm spektri. Vikipediya.
2. Autizm. Vikipediya.

VOLUME-3, ISSUE-3

3. Autistik spektr buzilishi. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi
4. Autizm - kasallik belgilari, diagnostika va davolash. Med24.uz
5. Autizm spektri buzilishlari bo'lgan bolalarga korreksion-pedagogik yordamni tashkil etilishi. Cyberleninka.ru.
6. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalar ijtimoiy moslashuvida ABA terapiya usulining ahamiyati. Ilmiy anjumanlari.
7. Bolalar nutqda nuqsonlarining kelib chiqish sabablari va ularning korreksiyasi. Science.jdpu.uz.
8. Nutqning buzilishi. Asosiy nuqsonlarning tasnifi. Vogueindustry.com.
9. 15-bob. Nutq tempining buzilishi. Studmate.ru.
10. Tez aytishlar – bolalar nutqini o‘stirishning eng samarali vositasi. BuxDU ilmiy maqolalar to‘plami.

**PEDAGOGLARDA EMPATIYA HISSINI RIVOJLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK ASOSLARI**

Sayitova Umida Hikmatillo qizi

Alfraganus universiteti
“Pedagogika va psixologiya” kafedrasida
dotsent v.b., psixologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)

umidasayitova00@gmail.com

Pulatova Gulsanam G`ayrat qizi

Alfraganus universiteti
Pedagogika yo'nalishi magistranti,

safiyapulatova99@gmail.com

Bugungi kunda zamonaviy jamiyat oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limga va boy ichki madaniyatga ega bo'lgan har tomonlama rivojlangan ijtimoiy faol pedagog shaxslarni talab qiladi. Har qanday malakali mutaxassis chuqur bilimni talab qilishiga qaramay, o'qituvchining pedagogik faoliyati uchun kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar va pedagogik empatiya hissi ayniqsa muhimdir. O'qituvchining faoliyati samaradorligi birinchi navbatda uning shaxs sifatida shakllanishi va pedagogik faoliyatning ma'lum bir sohasida maxsus bilimga ega bo'lgan professional ishchi sifatida shakllanishi ham muhim hisoblanadi.

O'qituvchining mahorati, pedagogik qobiliyati, kasbiy faolligini oshirishdan oldin avvalo ularda o'qituvchilik hissi va empatiyasini uyg'otishimiz kerak. Ular talabalik davrning o'zidayoq o'qituvchida bo'lishi kerak bo'lgan sifatlarni bilim, pedagogik mahorat va empatiya hissi o'ziga singdirib olishlari zarur. Boisi pedagoglarda empatiya hissi va o'qituvchilik ma'suliyati uyg'unligi mavjud bo'lsa, u yangi tajribalarni o'zlashtirishda, yangi materialni o'rganish va uning kasbiy faoliyatiga tadbiq etishi va ta'lim sifatini yuqori darajaga ko'tarishi mumkin.

Ta'kidlab o'tishimiz lozimki, pedagoglarning empatiya hissi va pedagogik mahoratga oid ilmiy tadqiqotlarni S.Ya.Batishhev, A.O.Derkach, E.O.Klimov, T.Kudryavsev, Yu.P.Povarenkov, O.V.Romanova, I.A.Zyazyuna, N.V.Kuzmina, V.V.Ribalka, V.D.Shadrikova va boshqa bir qator psixolog olimlar olib borgan [3].

Empatiya - shaxslararo hodisa bo'lib, boshqa odamlarning fikrlari va his-tuyg'ularini baham ko'rishi, tushunishi va ularning farovonligi haqida g'amxo'rlik

qilishini anglatadi. Empatiya o'qituvchi va o'quvchi jarayonlarning muhim tarkibiy qismi sanaladi. O'qituvchi empatiyasi ikki elementni o'z ichiga oladi: kognitiv va affektiv elementlar [1].

Kognitiv va affektiv elementlarni o'z ichiga olgan o'qituvchining empatiyasi talabalarning ijobiy va salbiy his-tuyg'ularini baham ko'radigan talabalar holatini har tomonlama tushunishni va ularga g'amxo'rlik ko'rsatishni yuzaga keltiradi [2].

O'qituvchining empatiyasi o'quvchilar va o'qituvchilarning o'zaro munosabati doirasida rivojlanishi bilan bog'liq hisoblanadi. Bir tomondan, o'qituvchining empatiyasi o'quvchilarning ilmiy yutuqlarini ularning o'rganish motivatsiyasini, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini rivojlantirishi mumkin. Boshqa tomondan, o'qituvchining empatiyasi nafaqat talabalarni o'rganishga jalb qilishni rag'batlantirishi, balki turli xil etnik kelib chiqishi bo'yicha ijtimoiy adolatlilikga erishishga yordam beradi. O'qituvchining empatiyasi talabalarning rivojlanishiga yordam berishda muhim rol o'ynaydi va ularning kasbiy o'sishiga yordam beradigan o'qituvchilarning shaxsiyatining hal qiluvchi xususiyatidir. Misol uchun, empatiya o'qituvchi - o'quvchi munosabatlari va qulay o'qitish muhitini o'rnatish orqali o'qituvchilarning ixtisoslashuvini samarali tarzda osonlashtiradi.

Barchaga ma'lumki, tarbiya va ta'lim tizimida o'qituvchi asosiy o'rinni egallaydi, chunki u o'quvchining ta'lim taraqqiyotini belgilaydi. O'qituvchi ishining dolzarbligi nafaqat unga tegishli bo'lgan ta'lim va tarbiya usullari bilan belgilanadi, balki uning shaxsiyati, pedagogik mahorati, pedagogik empatiya hissi, xarakteri, mehnatga ijodiy munosabati, o'quvchilar bilan munosabatlari bilan belgilanadi

Shuningdek, o'qituvchiga xos bo'lgan quyidagi hislatlarni ajratib o'tishni joiz deb bildik:[1]

- muloqot madaniyatiga ega bo'lishi va muloqot etikasini bilishi lozim;
- empatiyaga qobiliyatlilik va xuchmuomalalik (taktika) ko'nikmasi mavjudligi;
- nizolarni oldini olish va hal eta olish ko'nikmasi;
- ma'lumotni tez va to'g'ri qabul qila olish, tahlil qila olish va uni yetkaza olish ko'nikmasi;
- o'zaro munosabatlarni tartibga solish;
- ishonch qozona olish mahorati kabi ko'nikmalar.

O'qituvchilarining vazifalari o'quvchilarning zarur darajadagi bilimlarni o'zlashtirishiga, ko'nikmalarni shakllantirishiga yordam berish, ijtimoiy voqelik

VOLUME-3, ISSUE-3

to'g'risidagi tasavvurlarini shakllantirishga, ularni tahlil etishga o'rgatish, taqqoslash va umumlashtirishlariga ko'maklashish; yaxshi inson bo'lib yetishishlariga turtki berish; ularni axloqiy va ma'naviy kamol topishga yo'naltirish, jamiyat talablariga javob beradigan inson sifatida kamol topishga yordamlashishdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni samarali qilish - bu o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi tarbiyaviy, va empatik o'zaro ta'sirlar orqali o'quvchilarning yaxlit rivojlanishi va farovonligini birinchi o'ringa qo'yadi. O'qituvchilar empatiya, muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni ta'kidlaydigan insonga yo'naltirilgan o'qitish amaliyotini qo'llash orqali o'quvchilar o'z intilishlari va maqsadlariga erishish uchun o'zlarining qadr-qimmatini, qo'llab quvvatlanayotganini va ilhomlantirilishini his qiladigan ijobiy va kuchli ta'lim muhitini yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Рзаева, Ж. В. Развитие эмпатии у студентов педагогических специальностей: учеб.-метод. пособие/ Ж. В. Рзаева. — Барановичи: РИОБарГУ, 2010. — 90 с.
2. Rustamovna, N. S. (2023). Understanding empathy: an essential Component of human connection. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(10), 378-382.
3. Arziyeva, G., Shodmonaliev, D., & Maqsudova, A. (2024). Empatiya va uning tadqiq qilish ro'li. *Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal*, 1(8), 25–30.

VOLUME-3, ISSUE-3
SOCIAL-PSYCHOLOGICAL BASIS OF EMOTIONAL
INTELLIGENCE IN STUDENTS

Sayitova Umida Hikmatillo kizi

Alfaragan University

Department of "Pedagogy and Psychology",

Associate Professor, Doctor of Philosophy in Psychology (PhD)

umidasayitova00@gmail.com

Yusupova Rakhila Nematullayevna

Alfaragan University

Master's student in the field of "Pedagogy and Psychology"

Annotation. In the current era, the formation of a positive attitude towards fundamental changes aimed at the political, socio-economic and cultural-spiritual development of the country through the study of the psychological aspects of students' skills and abilities to achieve intellectual potential is of urgent socio-psychological importance. A person's emotional abilities, as a result of their management by their intellect, lead to the achievement of efficiency in personal and professional activities. In this article, we will shed light on the emotional intelligence of students.

Keywords: emotional intelligence, personality, student, professional activity, phenomenon of intellect.

Аннотация. В современную эпоху актуальное социально-психологическое значение приобретает формирование позитивного отношения к кардинальным изменениям, направленным на политическое, социально-экономическое и культурно-духовное развитие страны посредством изучения психологических аспектов способностей и возможностей учащихся к раскрытию интеллектуального потенциала. Эмоциональные способности человека, управляемые его интеллектом, приводят к успеху в личной и профессиональной деятельности. В этой статье мы прольем свет на эмоциональный интеллект студентов.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, личность, студент, профессиональная деятельность, интеллектуальный феномен.

Anotatsiya. Hozirgi davrda talabalarning intellektual salohiyatga erishish ko'nikma va malakalarini psixologik jihatlarini tadqiq etish orqali mamlakatni siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-ma'naviy rivojlantirishga qaratilgan tub o'zgarishlarga

ijobiy daxldorlik munosabatni shakllantirish dolzarb ijtimoiy-psixologik ahamiyat kasb etadi. Shaxsning emotsional qobiliyatlari, uning intellekti bilan boshqarishlihi natijasida shaxsiy va kasbiy faoliyatda samaradorlikka erishishga sabab bo‘ladi. Ushbu maqolada talabalarning emotsional intellekti haqida yoritib beramiz.

Kalit so‘zlar: emotsional intellekt, shaxs, talaba, kasbiy faoliyat, intellekt fenomeni.

Introduction. Given the increasing need for human capital, the struggle for consciousness, intellect, and abilities in the process of globalization, the extent to which the work of identifying the structural qualities of the priority psychological determinants of the professional development of a given student is responsible in many cases depends on our knowledge of the psychological factor of emotional intelligence and its components.

Today, it is possible to separately note scientific studies that demonstrate the necessity of the problem of emotional intelligence in the world of science and the development of society and substantiate its methodological roots.

Discussion. First of all, there is a unique approach to understanding the essence of the concept of emotional intelligence, in which it is important to take into account the evolution of the application of this phenomenon.

Emotional intelligence - the issue of determining the psychological significance of a student's professional development and drawing scientific conclusions is considered one of the main problems of psychological disciplines. Therefore, it is impossible to discuss the issue of forming and developing the psychological significance of a student's professional development without somehow assessing the scope of theoretical, scientific and practical, methodological research on emotional intelligence.

Moreover, all researchers, while applying the methodological principles of psychology, theoretically and scientifically substantiate one or another aspect of emotional intelligence. In this work, it is possible to cite several psychological approaches aimed at identifying psychological tasks that are of significant theoretical and scientific importance for emotional intelligence.

Literature review. The concept of emotional intelligence was first introduced into science on a scientific basis by researchers D. Meyer and P. Solovey. According to them, emotional intelligence is the process of expressing, understanding, organizing, managing, and assimilating thoughts and feelings [1]. Later, researcher D. Goleman published his book “Emotional Intelligence”, which laid the foundation for a new direction in the study of emotional intelligence in psychology. In his work, the author described the inextricable link between emotional intelligence and the cerebral

hemispheres and the Mendelian zone as follows: "The information about our emotions, which is processed in the cerebral hemispheres, is of an unconscious nature and is understood only after it is processed. Our ability to understand and manage the emotional states of other people is not emotional intelligence, but should be explained in terms of emotional competence." The content of emotional competence includes emotional self-awareness, self-management, understanding and management of social relationships"[4]. Thus, emotional competence provides in its content the ability to manage and understand emotions, regulate emotions in social relationships. In addition, according to D. Gouleman, intelligence and emotional intelligence are distinct, non-contradictory concepts. And emotional intelligence includes in its content the following psychological includes the following components[3]:

- Self-awareness;
- Self-management;
- Quick understanding of social situations;
- Management of interpersonal relationships, effective communication style.

In contrast to the above considerations, researchers R.D. Roberts, J. Matthews, M.R. Seidner and D.V. Lucin put forward their own approach to the problem of emotional intelligence. That is, according to the views of these researchers, emotional intelligence is a combination of "cognitive" and "personality" qualities. is a complex mental process consisting of [96]. These two important elements, which illuminate emotional intelligence, are explained through cognitive, motivational, and personality models [2].

Therefore, we also join R. Bar-On's theory of the formation and development of emotional intelligence through cognition, because the basic criteria of emotional intelligence are mastered by the individual in the activities he performs throughout his life, including communication, play, study, and labor activity [5].

Result and analysis. According to the research of the Russian psychologist D.V. Lyusin, who conducted extensive research on the phenomenon of emotional intelligence, there are two aspects inherent in emotional intelligence, namely "business personality" and "interpersonal" relationships. According to his theory, emotional intelligence should be explained through the following [4]:

- understanding emotions, or the ability to understand the language of one's own or other people's emotional feelings;
- identifying emotions, or the ability to distinguish, isolate, and correctly use them in the right places;
- the ability to distinguish between the causes and consequences that cause emotional states;

VOLUME-3, ISSUE-3

- the ability to sufficiently slow down intense emotions, control the intensity of feelings;
- easy understanding of expressive expressions;
- the experience of being able to evoke one or another emotion in one's activities and relationships.

These may not be factors that determine labor productivity. However, they are considered systems that ensure success in activities.

Emotional intelligence is interconnected with and builds on emotional competence. A certain level of emotional intelligence is necessary for the development of specific competencies related to emotions. For example, the ability to recognize a person's emotions gives a wide opportunity to develop such abilities as understanding and encouraging and influencing others' emotions.

V.S. Yurkevich, based on his own research and that of other researchers, argues that those who are 95% intellectually competent may have more difficulty in developing emotional intelligence [4]. The author also studies the issue of "infantile emotional relationships" in children, recognizing it as a loss of interest in activities not related to learning and difficulties in interacting with peers.

Conclusion. The development of emotional intelligence begins in childhood and its formation is inextricably linked to the family upbringing environment. That is, the tendency of parents to rationally resolve interpersonal and interpersonal relationships, later, helps the child to better understand his own emotions, and develop such determinants of emotional intelligence at a high level.

List of used literature

1. Люсин Д.В. Опросник на эмоциональный интеллект ЭМИн: новые психометрические данные // Социальный и эмоциональный интеллект: от моделей к измерениям / под ред. Д.В.Люсина, Д.В.Ушакова. М.: Институт психологии РАН, 2009. С. 264-278.
2. Гоулман Д. В лабиринте эмоционального интеллекта //Отдел кадров. - 2012, - № 8, – С. 98–100.
3. Гарскова Г.Г. Введение понятия «эмоциональный интеллект» в психологическую теорию / Г.Г. Гарскова // Ананьевские чтения: тез. науч.практ. конф.; редкол.: А.А. Крылов [и др.]. - СПб.: Изд-во Санкт-Петерб.ун-та, 2013. - С. 25 - 26.
4. Бордовский В.А. Роль эмоционального интеллекта в формировании субъективного образа «значимого другого» в помогающих профессиях / В. А. Бордовский // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. - 2012. - №. 1. - С. 118-121.

VOLUME-3, ISSUE-3

5. Белоконь О.В. Эмоциональный интеллект и феномен лидерства: эксперимент «Строим вместе»/О.В. Белоконь // Психология. Журнал Высшей школы экономики. - 2008. - Т. 5., № 3. - С. 137-144.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PROFESSIONAL MOTIVES
IN STUDENTS

Sayitova Umida Hikmatillo kizi

Alfaragan University

Department of "Pedagogy and Psychology",

Associate Professor, Doctor of Philosophy in Psychology (PhD)

umidasayitova00@gmail.com

Alimov Ulmasjon Ismat ogli

Alfaragan University

Master's student in the field of "Pedagogy and Psychology"

alimovolmasjon7@gmail.com

Annotation. Vocational guidance of students is the basis for determining the student's personality as a future professional. In vocational guidance, it is necessary to provide and form knowledge about the world of professions to a large number of people, taking into account their abilities, needs, desires, wishes, opportunities, individual characteristics, etc. The development of vocational motives among students during the educational process ensures the success of future professional activities and reduces the consequences of the crisis of professional development. In this article, we have highlighted the importance of vocational guidance of students and vocational motives.

Keywords: choice of profession, vocational guidance, teacher, student, vocational motivation, interest, ability

Аннотация. Профориентация является основой формирования будущей карьеры студента. При ориентации людей на карьеру важно обучать и формировать их представления о мире профессий, принимая во внимание их способности, потребности, желания, стремления, возможности, индивидуальные особенности и т. д. Развитие профессиональной мотивации у студентов в процессе обучения обеспечивает успешность будущей профессиональной деятельности и снижает последствия кризиса профессионального развития. В этой статье мы подчеркнули важность профессиональной ориентации и карьерной мотивации для студентов.

Ключевые слова: выбор карьеры, профориентация, учитель, ученик, карьерная мотивация, интерес, способность

Anotatsiya. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish bu o'quvchi shaxsini kelajakdagi kasb egasi bo'lishini belgilab berish asosi hisoblanadi. Kasbga yo'naltirishda ko'prok insonlarni o'z qobiliyatlari, extiyojlari, xoxish, istaklari, imkoniyatlari, individual xususiyatlari va xokazolarni hisobga olgan holda kasblar olami haqida bilim berish va shakllantirish lozim. O'quv jarayonida o'quvchilar o'rtasida kasbiy motivlarning rivojlanishi kelajakda kasbiy faoliyatning muvaffaqiyatini ta'minlaydi va kasbiy rivojlanish inqirozining oqibatlarini kamaytiradi. Ushbu maqolada o'quvchilarni kasbga yo'naltirish va kasb motivlarining ahamiyatini yoritib berdik.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, kasbga yo'naltirish, o'qituvchi, o'quvchi, kasb motivatsiyasi, qiziqish, qobiliyat

Introduction. Choosing a profession is one of the most important events that determine a person's life path, therefore, the need for scientific research of this process arises. For example, professional self-determination of students is often carried out unconsciously, under the influence of parents and friends, which leads to personnel turnover in enterprises, and to the violation of the professional choice of young people.

The negative consequences of an incorrectly chosen profession due to personal psychological characteristics affect both the person himself and his work environment. They are manifested in depressive states, a negative perception of the world, aggression, and depression. This determines the need to inform secondary school students about the issues of professional self-determination and the formation of conscious motives in choosing a profession. Most students, having mastered the basics of science during their studies, form a certain idea, and think about the professions they like. It is necessary to take into account the inclinations, passions, aspirations, desires, motives, and good intentions of schoolchildren, especially the emergence of interests, motives, and aspirations for a particular profession. Taking into account the individual typological characteristics, age and gender of students, directing each of them to a reasonable profession is one of the important tasks of a psychologist, teacher and parents.

Discussion. It should not be forgotten that teaching students to independently choose a profession, to self-assess their capabilities, is a very important and necessary task. Therefore, psychologists, methodologists, and diagnostic center employees, together with the general public, should widely promote vocational knowledge, develop guidelines and methods for choosing a profession, expand the official branches

of career counseling, and increase the scope of professional profiles, professional graphics, and psychograms.

Observations conducted in recent years have shown that there are many shortcomings in the field of vocational guidance of young people in our Republic. We can see this both in the regions and in the recommendations for graduates of grades 9-11 in the Republic [1]. Indeed, the first steps in the implementation of psychological and pedagogical diagnostics and vocational guidance of students have begun at school. We believe that this first step should consist of organizing the staff of a specialist in vocational guidance in schools, as well as a school psychologist who will be engaged in determining the interests, inclinations and abilities of students in the profession. Because without these specialists, it is impossible to even talk about these works in schools.

Motives for choosing a profession are expressed in the general direction of a person, they are always considered inextricably linked and complement each other. This, in turn, is based on the meaning and goals of life, position in society, values, ideals, motives, life plans and worldviews of a person.

Literature analysis. Career guidance today is not just about a person's adaptation to professional work, but also about the acquisition of specific professional knowledge, skills and qualifications, as well as their entry into the world of professions in general. G.V. Kudryavtsev, E.A. Klimov, B.F. Lomov, K.K. Platonov, I.M. Kondakov, K.M. Gurevich and others contributed to the study of career guidance and professional motivation [2].

Russian psychologist E.A. Klimov in his research works paid attention to this very issue, that is, to such issues as “choice of profession”, “orientation to profession”, and conducted research on this issue. In particular, he used the “Differential Diagnostic Questionnaire” (DDS) methodology as an example. In addition to E.A. Klimov, many foreign scientists have also worked on this issue. Gradually, conscious approaches to choosing a profession began to be observed in society [3].

In the USA, great achievements have been made in terms of interest in the profession, the study of qualifications and abilities, and their application in practice. These are mainly reflected in the taxonomy of human activities and abilities created in the scientific work of E. Fleishman, the well-established system of career guidance and selection, and the availability of their services via the Internet [4].

The famous Russian psychologist K.K. Platonov believed that “the professional readiness of a specialist is a subjective state of a person’s belief that he is capable and prepared to perform a certain professional activity and his desire to perform it” [5]. The professional readiness of a specialist has a complex, multi-level and visible systemic psychological form, in which, first of all, the personal appearance of a person plays a

key role. At the same time, professional training requires a specialist to have the necessary level of physical health, the formation and development of physical qualities necessary for professional activity. Because any professional activity involves a person's expenditure of some kind of physical energy. The initial and at the same time very important stage of the process of professional formation is the period of choosing a future profession, that is, coming to a specific professional decision. The level of readiness of young people for professional choice does not depend only on the characteristics of the youth, it does not form by itself at a certain age. In the process of professional choice of young people, it is necessary to prepare and educate them through the general influence of society, using pedagogical and psychological methods. An objective assessment of the effectiveness and results of the vocational education process and the correct planning of professional formation require the use of many professional diagnostic methods. It is known that through professional diagnostic methods, a person's talents, abilities, interests, talents, and abilities are diagnosed in relation to the profession. It is important to determine the composition of professional motives on the basis of career choice and orientation.

Result and analysis. In the process of transferring professional knowledge, professional motives should be developed and instilled in them, and students should be shown the most attractive aspects of professional activities. If professional motivation is a set of factors that determine the purposeful activity of behavior in the chosen professional field and the individual's constant interest in their professional activity, then it shapes the strategy of subsequent professional development, determines the success of the labor subject in his further professional activity, and affects the future positive fulfillment of professional work standards.

The reason for the difficulty of choosing an adequate profession is the low level of psychological knowledge among students, which is due to insufficient information about their abilities, individual psychological characteristics, and inclinations. Starting from grades 7-8, when choosing a profession and preparing for it becomes relevant, students begin to think seriously about their future profession, try to assess their psychological and psychophysiological "reserves" [5].

The school begins to assess the subjects of the curriculum from the point of view of their necessity for the future profession. In this case, the main task of adults is to help the student in self-knowledge, in understanding his own capabilities, behavioral motives, individual psychophysiological capabilities, and to actively use this knowledge in the process of professional self-realization.

One of the conditions for the effectiveness of professional activity is the professional training of a specialist. Professional readiness is understood as the degree

to which a person's mental and physical health and qualities correspond to the requirements of the activity he is engaged in.

All work on the development of professional interests of students should serve the correct choice of a profession by students. There are criteria that indicate the readiness of students to choose a profession; cognitive, that is, the presence of information, interest in the profession, practical criteria. To further develop the motives of professional interest in students, we pay attention to the following [6].

1. Taking into account the individual characteristics of the student when guiding him to a profession.
2. Achieving a complete understanding of the profession chosen during his studies.
3. Introducing students to audio and video materials on various professions during the lessons
4. Organizing a career center in the educational institution.
5. Organize meetings with people who have rendered worthy service to the nation through their profession.

This will help students revise their professional decisions and gain motivation for themselves.

Conclusion. The motives for a student's interest in a profession may come from their parents, from interest in or imitation of people they like around them, from movies they have seen or events they have heard. These psychological factors provide the initial impetus for the formation of professional interest in students. The help of educators and psychologists is necessary to determine whether this interest is the right choice for the child in the future.

List of used literatur

1. Asilova, S. X. (2023). o 'quvchilarni kasb-hunarga yo 'naltirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari.
2. Abdulla, S. (2022, March). The role of family in the formation of learning motivation for adolescents. In Conference Zone (pp.286-288).
3. Olimjonovna, R. Z. (2024). Emotsional intellekt bolajak mutaxassislarning muhim xususiyati sifatida. Innovation in the modern education system, 5(41), 452-458.
4. Ochilova, M. A. (2024). Talabalarda emotsional intellekt shakllanishining psixologik ahamiyati. Inter education & global study, (8 (1)), 482-494.
5. Raximjonovich, T. U. B. (2023). Talabalarda intellektual salohiyat namoyon bo'lishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari va rivojlantirish imkoniyatlari. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 23-32.

6. Казимова, Л. Т. (2024). Эмоциональный интеллект: что мы знаем и что нового?. *Inter education & global study*, (9 (1)), 482-492.

Omonova Muxlisa Do'snazar qizi

Alfraganus universiteti,
“Pedagogika va psixologiya” kafedrası
dotsent v.b., pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)
muxlisa.alfraganus@gmail.com

Sotvoldiyev Shoxro'zbek Nigmatulla o'g'li

Alfraganus universiteti
“Pedagogika va psixologiya” yo'nalishi magistranti,

Anotatsiya. Hozirgi kunda o'smirlarda kuzatilayotgan agressiv xatti-harakatlarni namoyon bo'lish sabablarini aniqlash, destruktiv xulq-atvorni oldini olish yoki nazorat qilish lozim. Ushbu maqolada o'smir yoshidagi agressiyaning psixologik xususiyatlari, xulq - atvoridagi o'zgarishlar va o'smirlik davridagi tajovuzkorlik xususiyatining shakllanishi bo'yicha fikr va mulohazalar yoritib berilgan. Shuningdek, zo'ravonlikning psixologik xususiyatlari, uning o'smirlik davriga xos shakllanishiga ta'sir etuvchi sabablar, olimlarning ushbu muammo bo'yicha zamonaviy tadqiqotlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: agressiya, tajovuz, xulq-atvor, zo'ravonlik, o'smir, shaxs, xarakter, gender.

Аннотация. Необходимо выявить причины агрессивного поведения, наблюдаемого у современных подростков, а также предупредить или контролировать деструктивное поведение. В статье рассматриваются психологические особенности подростковой агрессии, изменения в поведении, а также размышления и наблюдения о формировании агрессивного поведения в подростковом возрасте. Также освещаются психологические особенности насилия, причины, влияющие на его формирование в подростковом возрасте, и современные исследования ученых по этой проблеме.

Ключевые слова: агрессия, агрессивность, поведение, насилие, подросток, личность, характер, пол.

Annotation. It is necessary to identify the causes of the manifestation of aggressive behavior observed in adolescents today, to prevent or control destructive

behavior. This article discusses the psychological characteristics of aggression in adolescence, changes in behavior, and the formation of aggressive behavior in adolescence. It also discusses the psychological characteristics of violence, the reasons affecting its formation in adolescence, and modern research by scientists on this problem.

Keywords: aggression, aggression, behavior, violence, teenager, personality, character, gender.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatimizda yuzaga kelgan keskin, beqaror ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik vaziyat turli yoshdagi odamlarning shaxsiy rivojlanishi va xatti-harakatlarida turli xil og'ishlarning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Ular orasida o'smirlarning tobora begonalashuvi, tashvishlarining kuchayishi, ma'naviy vayron bo'lishi, bu esa shafqatsizlik va tajovuzkorlik bilan bog'liq bo'lib, so'nggi paytlarda tajovuz mavzusi voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi, tajovuzkorlikning turli ko'rinishlari va bolalarning shafqatsizligi tufayli ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi.

Muhokama. Agressiv xulq-atvor bu inson bilan vaziyatning o'zaro ta'siri natijasidir. Agressivlik sifat va miqdor tavsiflariga ega bo'lib, barcha xossalar kabi u ham turli darajalarda ifodalanadi. Deyarli to'liq nomavjudlikdan to yetarlicha rivojlangan aggressivlikkacha namoyon bo'ladi. Agressivlik har bir shaxsda qanchadir miqdorda bo'lsada mavjud bo'ladi. Agressivlik darajasi yuqori bo'lgan kishilar boshqalarga nisbatan agressiv reaksiyalarni namoyon etishga ko'proq moyil bo'ladilar. Agressiv reaksiyalarga boshqa odamlarni qoralash, haqoratlash yoki ularga jismoniy zarar yetkazishga yo'naltirilgan reaksiyalarni kiritishimiz mumkin.

Agressiv xulq – atvorni har tomonlama tushuntirib beruvchi nazariyalar mavjud bo'lib, ularning har biri agressiya va uni keltirib chiqaruvchi omillarni batafsil tushuntirib beradi [1].

Agressiv xulq-atvor asosini agressivlik motivi tashkil etadi. Agressiv xatti-harakatlar shaxsga ma'naviy, moddiy yoki jismoniy zarar yetkazishi, destruktiv xulq-atvorni yuzaga kelishiga ta'sir ko'rsatishi bilan xarakterlanadi. Bunday xatti-harakatlarni bartaraf etishning psixologik jihatdan qiyin tomoni shundaki, agressiv xatti-harakat qiluvchi shaxs o'z xatti-harakatlarini oqlash uchun turli xil dalillarni keltiradi va o'zidan aybni soqit qilishga urinadi.

Adabiyotlar tahlili. Venalik psixolog Z.Freyd va uning shogirdlari o'smirlik davrini baholashda insonga azaldan berilgan qandaydir mayl nishonasi sifatida vujudga keladigan o'z mavqeini belgilashga ongsiz intilishni eng muhim asos deb hisoblaydilar. Bu intilish go'yoki xudbinlik, boshqa kishilarni mensimaslik, paydo bo'lishga, atrof-muhit bilan kelisha olmaslikka, hatto nizolarga olib kelar, ongsiz ehtiyojlari va mayllari shaxsning faolligini belgilar emish. Sobiq sovet psixologlari Z.Freyd nazariyasining

mutlaqo asossizligini ta'kidlab, o'smirda imkoniyat bilan talabchanlik o'rtasidagi kelishmovchilik, o'zini ko'rsatishga moyillik va o'z ichki dunyosiga qiziqishning namoyon bo'lishi bilan tavsiflanishini asoslab berdilar [2].

Ayrim psixologlar biogenetik o'sishning biologik omillariga, ya'ni jinsiy yetilishga alohida ahamiyat beradilar. Ularning fikricha, o'smirning psixik jihatdan inqirozga yetaklovchi, hayajonga soluvchi sub'ektiv ichki kechinmalari o'g'il va qizlarni yolg'izlik psixologiyasiga tortar emish. O'smir uchun xarakterli norozilik, qo'pollik, qaysarlik, shafqatsizlik, tajanglik, ginaxonlik, tajovuzkorlik kabi illatlar jinsiy yetilishning mahsuli yangi tuyg'ular, mayllar, kechinmalar o'smir xatti-harakatida hukmron bo'lib, uning xulq-atvorini boshqaradi deb tushuntirilmoqda. O'smirlikning psixologik qiyofasi, holati, imkoniyati yagona sof biologik omilga bog'liq emasligi hammaga ayondir [3].

Agar os'mirlarda agressiyaga nisbatan ta'sirni – gender omil sifatini baholasak, – unda erkaklar (o'g'il bolalar) ancha yuqori to'g'ridan-to'g'ri va jismoniy, ayollar (qiz bolalar) esa – bilvosita va verbal tajovuzni namoyon qiladilar. Umuman olganda, ayni damda ayollar ko'pincha muvaffaqiyatli tarzda uning psixologik variantiga murojaat qilsalar erkak jinsiga jismoniy kuch ishlatishga katta moyillik qayd qilinadi.

Yosh, gender va individual omillarning juda muhimligiga qaramay, tajovuzkor xulqning shakllanishida, ko'plab tadqiqotchilar fikriga ko'ra, shaxs rivojlanishidagi ijtimoiy sharoitlar yetakchi ahamiyat kasb etadi.

Natija va tahlil. Bassning fikricha, agressiv harakatlarni uchta shkalaga asoslangan holda tasvirlash mumkin: jismoniy – verbal, aktiv – passiv va bevosita – bilvosita. Ularning kombinatsiyalari sakkizta ehtimolga yaqin kategoriyalarni berib, ko'plab agressiv harakatlarni ular asosida tushuntirish mumkin [4]. Masalan, bir kishining ikkinchisining ustidan otib, pichoqlab yoki kaltaklab zo'rovonlik qilishi ham jismoniy, ham aktiv, ham bevosita shkala sifatida tavsiflanishi mumkin.

Bassning agressiya kategoriyalari

Agressiya tipii	Misollar
Jismoniy-aktiv-bevosita	Odamni sovuq qurol bilan jarohatlash, uni kaltaklash va o'q otar qurol bilan yaralash
Jismoniy-aktiv-bilvosita	Qopqon-minalarni qo'yish; yollanma qotil bilan dushmanini yo'q qilish uchun til biriktirish
Jismoniy-passiv-bevosita	Odamning maqsadga erishishiga yoki istagan faoliyati bilan shug'ullanishiga

VOLUME-3, ISSUE-3

	(masalan o'tirib o'tqaziladigan namoyish) jismonan yo'l qo'ymaslikka harakat qilish
Jismoniy-aktiv-bilvosita	Zarur vazifalarni bajarishdan bosh tortish (masalan, o'tirib o'tkaziladigan namoyish paytida xududni bo'shatib qo'yishdan bosh tortish)
Verbal-aktiv-bevosita	So'z bilan haqoratlash yoki boshqa odamni kamsitish
Verbal-aktiv-bilvosita	Boshqa odamga tuhmat qilish yoki u haqida mish-mishlar tarqatish
Verbal-passiv-bevosita	Boshqa odam bilan gaplashishdan, uning savollariga javob berishdan bosh tortish va boshqalar
Verbal-passiv-bilvosita	Aniqlik kiritishdan va tushuntirib berishdan bosh tortish (masalan, nohaq tanqid ostiga olingan odamni himoyasiga biron-bir gap aytishdan bosh tortish)

Agressiyaning ijtimoiy ma'qul va asotsial agressiv xulq-atvor turlari farqlanadi. Ijtimoiy ma'qul agressiya turida frustratsiya, affekt, stress va nizo natijasida kelib chiquvchi zo'riqish hamda xavotirlanish ijtimoiy normalarga mos keluvchi harakatlar orqali hal qilinadi. Asotsial agressiv xulq-atvor jamiyatda qabul qilingan normalarga zid bo'lgan harakatlarda namoyon bo'ladi.

Agressiyaning turli: bevosita jismoniy kuch ishlatishdan, raqibni so'z bilan haqoratlab unga tahdid qilishdan tortib, boshqa bir insonni yashirincha boshqarishga, kelgusida kutilayotgan noxushliklarga shama qiluvchi bilvosita ta'sir ko'rsatish shakllari kuzatiladi. Shuningdek, agressiyaning ijtimoiylashuvga bo'ysunmaydigan dardmandlik darajasiga boruvchi shakllari ham ma'lum. Psixologiyada agressiv xulq-atvor quyidagicha tasniflanadi:[5]

1. Agressiyaning dardmandlik darajasidagi alomatlarini (tutoqib ketish, jahl kelganda o'zini yo'qotib qo'yish);

2. Agressiyaning jismoniy og'zaki va boshqa, butun jamiyat uchun nomaqbul sanalgan axloq qonun-qoidalarini bilan bog'liq shakllari (odatda, ular ijtimoiylashuv xususiyatlari, aksil ijtimoiy xulq-atvor normalarining mustahkamlanishi bilan bog'liq bo'ladi);

3. Jamiyatda qabul qilingan axloq qonun-qoidalarini yetarlicha o'zlashtirilmaganligi yoki xatti-harakatlarini idora qilish imkonini beruvchi xususiy

sifatlarni to'liq shakllanmaganligi bilan bog'liq agressiyaning turli ko'rinishlari (ta'lim-tarbiya ko'rmaganlik);

4. Ayrim kuzatuvchilar tomonidan agressivlik haq-huquqlarini poymol qilish, birovga ziyon yetkazish gumonini paydo qiladigan, boshqa bir kuzatuvchilar tomonidan qat'iylik, faollik sifatida talqin qilinadigan barcha xatti-harakatlar. Agressiv xulq-atvor asosini agressivlik motivi tashkil etadi. Agressiv xatti-harakatlar shaxsga ma'naviy, moddiy yoki jismoniy zarar yetkazishi, destruktiv xulq-atvorni yuzaga kelishiga ta'sir ko'rsatishi bilan xarakterlanadi. Bunday xatti-harakatlarni bartaraf etishning psixologik jihatdan qiyin tomoni shundaki, agressiv xatti-harakat qiluvchi shaxs o'z xatti-harakatlarini oqlash uchun turli xil dalillarni keltiradi va o'zidan aybni soqit qilishga urinadi. Agressiyani tez-tez ifodalanishi shaxsning emotsional holati bo'lib uning asosini quyidagilar tashkil etadi:[6]

- nerv-psixik kasalliklar, inson nerv sistemasini nihoyatda charchaganligi.
- oiladagi psixologik muhitning nosog'lomligi va ota-onalarda pedagogik-psixologik bilimlarning yetishmasligi.
- shaxsning harakter xislati, ijtimoiy muhitning yomonlashuvi.

Agressivlikning me'yordan ortishi natijasida shaxsda asab tizimining buzilishi, nerv-psixik kasalliklar, kommunikativ malakalarning pasayishi, o'z-o'ziga adekvat baho bera olmaslik, ishonch hissining yo'qolishi, o'z-o'zini boshqara olmaslik, xavotirlanish darajasining ortishi, frustratsiya, depressiya, stress kabi salbiy oqibatlar kuzatiladi [2].

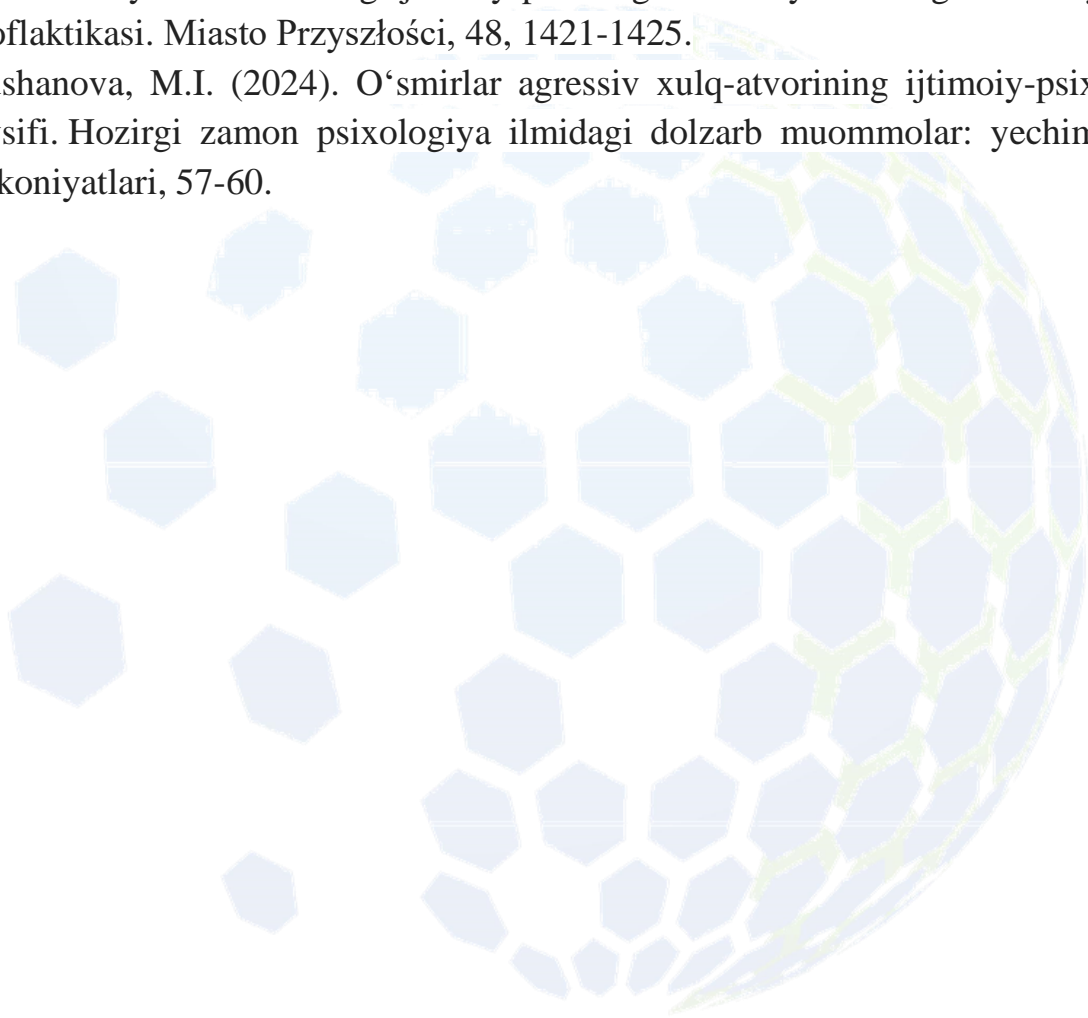
Xulosa. Agressiv xatti-harakatlar jamiyat uchun jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bu jismoniy va ruhiy zararga, shaxslararo munosabatlarning buzilishiga, ruhiy salomatlikning yomonlashishiga, jinoyatchilikning kuchayishiga va jamoat tartibining buzilishiga olib kelishi mumkin. Agressiv xatti-harakatlar jamiyatda turli shakllarda va turli darajalarda namoyon bo'lishi mumkin. Ushbu hodisaning tarqalishi ko'plab omillarga, jumladan, madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy va individual xususiyatlarga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Агапов П.В. Проблема агрессивности и деструктивности в психоаналитической социологии: от Фрейда к Фромму: Дис.. канд. социолог, наук. - М., 2000. - 152 с.
2. Агрессия у детей и подростков: Учеб. Пособие. / Н.М. Платонова. СПб.: Речь, 2004. - 336 с. 3. Адлер А. Как управлять стремлением к превосходству. // Адлер А. Воспитание детей.

VOLUME-3, ISSUE-3

3. Взаимодействие полов. — Ростов на Дону.: Феникс, 1998,- 448 с. 4. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. // Вопросы психологии. 2000. - № 6. - С. 112-121.
4. F.Rasulova. O'smirlarda agressiv xulq-atvor namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari. // psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. T- 2018 yil. 142 b.
5. Gainazarovna, S.T., & Ikromjon o'g'li, I. A. (2024). O'smirlarda agressiv xulq-atvor namoyon bo'lishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarining korreksiyasi va proflyaktikasi. Miasto Przyszłości, 48, 1421-1425.
6. Kushanova, M.I. (2024). O'smirlar agressiv xulq-atvorining ijtimoiy-psixologik tavsifi. Hozirgi zamon psixologiya ilmidagi dolzarb muommolar: yechimlar va imkoniyatlari, 57-60.

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Саидасрорхожаева Шохсанамхон Зокиржон кизи:

Урабова Марина Батыровна

Доцент и преподаватель кафедры РКИ, филиал РГПУ им.А.И.Герцбена в
г.Ташкенте

Аннотация. В статье рассматривается актуальная проблема формирования ценностного отношения к здоровью у обучающихся начальных классов. В целом, формирование ценностного отношения к здоровью у детей начальных классов — это инвестиция в их будущее благополучие. Это не только снижает риск развития проблем со здоровьем, но и способствует их общему развитию, успеваемости и качеству жизни. Необходимо создать ценностно-ориентационное образовательное пространство, внутри которого и будет происходить формирование ценностного отношения к здоровью у современных школьников. Ведущая роль в этом процессе отводится педагогу как главному субъекту образовательно-воспитательного процесса.

Annotation. The article deals with the actual problem of formation of value attitude to health in elementary school students. In general, the formation of value attitude to health in elementary school children is an investment in their future well-being. It not only reduces the risk of developing health problems, but also contributes to their overall development, academic performance and quality of life. It is necessary to create a value-oriented educational space, within which the formation of value attitude to health in modern schoolchildren will take place. The leading role in this process is given to the teacher as the main subject of the educational process.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, ценность, ценностное отношение к здоровью, ценностно-ориентационное пространство, Валеология, школьник начального класса.

Key words: health, healthy lifestyle, value, value attitude towards health, value-orientation space, valeology, primary school student.

Формирование ценностного отношения к здоровью у младших школьников представляет собой важную и актуальную задачу, которая требует комплексного подхода в образовательном процессе. Данная проблема охватывает как педагогические, так и психологические аспекты, поскольку здоровье является не только физиологической, но и социальной ценностью, которая влияет на качество жизни и успешность индивида.

Ценностное отношение к здоровью подразумевает осознание его значимости как высшей ценности. Это включает в себя формирование чувства ответственности за собственное здоровье, понимание важности его сохранения и укрепления. На начальном этапе школьного обучения важно заложить основы здорового образа жизни, что способствует развитию у детей осознания здоровья как важного ресурса для достижения жизненных целей.

Существует несколько педагогических условий, способствующих формированию ценностного отношения к здоровью у младших школьников. Важно, чтобы процесс обучения был направлен на развитие у детей не только теоретического понимания здоровья, но и практических навыков. Это может включать:

- Активное участие детей в физкультурных и оздоровительных мероприятиях: Участие в спортивных секциях, играх и других активностях позволяет детям не только улучшать физическую форму, но и развивать чувство командности и ответственности за здоровье как индивидуальное, так и коллективное.
- Создание благоприятной образовательной среды: Школы должны обеспечивать условия для физического и эмоционального благополучия учеников. Это включает в себя как физическое пространство (наличие спортивных площадок, комнат для отдыха), так и психологическую поддержку (проведение просветительских мероприятий по вопросам здоровья).

Но есть факторы, влияющие на формирование ценностного отношения к здоровью у младших школьников. Младший школьник находится в периоде активного развития, и от его привычек и убеждений будет зависеть состояние его здоровья в будущем.

Одним из главных факторов формирования ценностного отношения к здоровью у младших школьников является семья. Родители играют важную роль

в формировании привычек здорового образа жизни. Если семья придерживается здоровьесберегающих технологий, ребенок скорее всего будет воспринимать их как норму.

Педагоги также имеют большое значение в этом процессе. Они могут внедрять в учебный процесс элементы зож, объяснять важность здорового образа жизни и демонстрировать его практическую ценность. Кроме того, учителя могут организовывать экскурсии в медицинские учреждения и пригласить специалистов для бесед о здоровье. Это поможет младшим школьникам усвоить ценность здоровья и понять, что они сами могут сделать для его поддержания.

А занятия валеологией также способствуют формированию ценностного отношения к здоровью. Во время этих занятий дети узнают о влиянии различных факторов на здоровье и учатся принимать правильные решения в отношении своего здоровья. Вместе с тем, усиление свободного времени, проводимого за компьютером и другими гаджетами, может оказывать отрицательное влияние на формирование ценностей здоровья. Поэтому важно привлечь младших школьников к физической активности и спортивным играм, чтобы зародилась стойкая привычка заботиться о своем здоровье.

Одним из ключевых моментов является ознакомление учащихся с понятием "валеология" и "ЗОЖ" (здоровый образ жизни). Педагоги могут провести открытые уроки, беседы и презентации, рассказывая о важности поддержания своего здоровья, показывая примеры здорового образа жизни и вреда от нездоровых привычек также притчи, а для закрепления можно провести различные технологии обучения. Для эффективности таких занятий следует использовать интерактивные методы обучения, которые привлекут внимание младших школьников и лучше усвоят материал.

Также важно создание условий для здоровьесберегающих технологий на уроках и в учебном процессе. Для эффективного формирования ценностного отношения к здоровью необходимо создание благоприятной обстановки в семье. Родители могут стать примером своим детям, поддерживая их стремление к здоровому образу жизни. Они могут вместе с детьми заниматься спортом, проводить время на свежем воздухе, готовить здоровую пищу и обсуждать пользу от таких продуктов.

Помимо этого, родители могут организовывать походы в музеи, парки, выставки, где дети смогут узнать больше о своем здоровье и важности его поддержания. Такие семейные мероприятия помогут сформировать у младших школьников позитивное отношение к здоровью и внушить им ценность здорового образа жизни.

Таким образом, формирование ценностного отношения к здоровью у младших школьников требует участия как педагогов, так и семьи. Внедрение валеологии и здоровьесберегающих технологий на уроках и в учебном процессе, создание благоприятных условий в семье - ключевые моменты в данном процессе. Такой подход поможет детям осознать важность своего здоровья и стремиться к здоровому образу жизни.

Методология. В исследовании применялись количественные и качественные методы. Для количественного анализа были проведены анкетирования среди 0 младших школьников (возраст 7-10 лет) из общеобразовательной школе «Ором», что позволило собрать статистические данные о восприятии здоровья и здорового образа жизни детьми. Анкеты состояли из вопросов, касающихся привычек, связанных со спортом, питанием, гигиеной и осознанием важности здоровья.

Качественный анализ был осуществлен с помощью фокус-групп и глубинных интервью с 24 воспитателями и родителями. Также был проведен анализ учебных материалов и программ, направленных на формирование навыков, способствующих развитию здорового образа жизни. Сравнительный анализ данных проводился по времени – перед началом образовательной программы по здоровому образу жизни.

Но и также на уроке проведены метод инсерт. Этот метод очень эффективен для закрепления новой темы. Формирование ценностного отношения к здоровью у младших школьников – это многофакторный процесс, который требует активного участия как педагогов, так и родителей. Важно, чтобы все участники образовательного процесса понимали значимость этой задачи и совместно работали над созданием условий для её успешного решения. Это не только улучшит здоровье подрастающего поколения, но и поможет воспитать ответственных и сознательных граждан, способных заботиться о своем здоровье на протяжении всей жизни.

Список литературы:

1. Сидоренко, И. С. (2021). Формирование ценностного отношения к здоровью у детей: современные подходы и технологии. Журнал психологии и педагогики.
2. Иванова, Т. В. (2022). Значение обучения здоровому образу жизни для младших школьников. Вестник педагогических исследований.
3. Мартынова, Л. И. (2023). Развитие здорового образа жизни у детей: теоретические и практические аспекты. Научные труды психологов и педагогов.
4. Ковалевская А. Ф. Вопросы воспитания ценностного отношения // Художественное образование, эстетическое воспитание и культура в XXI веке: сб. науч. ст. – Чита: Забайкальский. гум.-пед. ун-т, 2006. – Ч. 11. – С. 190.
5. Нефедова А. С., Сахарова Н. А. Указ. соч. – С. 276. 10. Дрибинский П. Л. Педагогические условия формирования ценностного отношения к здоровью у детей младшего и среднего школьного возраста: автореф. дис ... к. п. н. – Смоленск, 2009. – С. 5.
6. Любушкина О.Н. Особенности ценностного отношения младших школьников к здоровью // Начальное образование. 2012. № 5. С. 38-45.
7. Савинова С.В. Воспитание у младших школьников ценностного отношения к здоровью в условиях взаимодействия семьи и школы // Известия Волгогр. гос. пед. ун-та. Сер. «Педагогические науки». 2010. № 9(53). С. 87-90.
8. Хакимова Г.А., Гребенюк Г.Н. Формирование ценностного отношения к здоровью у детей: Монография. Нижневартовск, 2010. 175 с.
9. Абдулахамидова Б.Н. Педагогические основы формирования здорового образа жизни у детей // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. 2023. № 1 (54). С. 15-20.
10. Аладьева Н.В. Педагогические условия формирования здорового образа жизни у студентов не физкультурных вузов на занятиях физической культурой // международным участием научно-практической конференции . Волгоград, 2022. С. 100-104.

**ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ С
УЧЕТОМ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ВОЗРАСТНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

**FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE CULTURE CONSIDERING
THE PSYCHOLOGICAL AND AGE CHARACTERISTICS OF YOUNGER
STUDENTS**

**BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARINING PSIXOLOGIK VA YOSH
XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLGAN HOLDA SOG‘LOM TURMUSH
TARZI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH**

Saidasrorxo‘jaeva Shohsanam Zakirovna

Kimyo Xalqaro Universiteti

Bosqich 2. Yo‘nalish: Boshlang‘ich ta’lim

Сайдасрорходжаева Шохсанам Закировна

Международный университет химии

Курс: 2. Направление: Начальное образование

Saidasrorkhojaeva Shohsanam Zakirovna

International University of Chemistry

Course: 2. Field of study: Primary Education

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема формирования культуры здорового образа жизни у младших школьников с учетом их психологических и возрастных особенностей. Именно в этом возрасте формируются физическое и психическое развитие детей, их взгляды на жизнь и привычки. Поэтому важно учитывать возрастные особенности и психологические аспекты при воспитании культуры здорового образа жизни. В статье анализируются основные принципы, методы и эффективные подходы к этому процессу.

Annotation: This article explores the issue of developing a healthy lifestyle culture among younger students, considering their psychological and age characteristics. At this stage, children's physical and mental development, their outlook on life, and their habits are being shaped. Therefore, it is crucial to take their age-specific traits and psychological aspects into account when fostering a culture of healthy living. The article analyzes the key principles, methods, and effective approaches to this process.

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish muammosi yoritiladi. Bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishi, ularning hayotga bo'lgan qarashlari va odatlari aynan shu yoshda shakllanadi. Shu sababli, sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishda ularning yoshiga mos yondashuv va psixologik xususiyatlarni inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Maqolada mazkur jarayonning asosiy tamoyillari, usullari va samarali yondashuvlari tahlil qilinadi.

Введение.

Формирование культуры здорового образа жизни у младших школьников является одной из важнейших задач современного образования и воспитания. Именно в этом возрасте закладываются основы физического и психического здоровья, формируются привычки, которые в дальнейшем оказывают влияние на качество жизни человека. В связи с этим особое внимание следует уделять изучению возрастных и психологических особенностей младших школьников, а также методам, способствующим формированию у них осознанного отношения к здоровью. Здоровый образ жизни включает в себя не только физическую активность и правильное питание, но и психоэмоциональное благополучие, гигиенические навыки, режим дня и формирование позитивных социальных установок. Однако эффективность данного процесса во многом зависит от индивидуальных особенностей ребенка, его среды воспитания и образовательных методов, применяемых педагогами. Современные исследования подтверждают, что успешное формирование культуры здоровья у детей младшего школьного возраста возможно только при комплексном подходе, включающем педагогические, психологические и социокультурные аспекты. В данной статье рассматриваются основные принципы и подходы к формированию культуры здорового образа жизни с учетом возрастных и психологических особенностей младших школьников, а также предлагаются эффективные методы и рекомендации для педагогов и родителей.

Основная часть.

1. Значение здорового образа жизни для младших школьников. Здоровый образ жизни (ЗОЖ) — это комплекс поведенческих стратегий, направленных на поддержание физического, психического и социального благополучия человека. У младших школьников формирование культуры ЗОЖ играет ключевую роль, так как именно в этом возрасте закладываются основы правильных привычек, мировоззренческих установок и жизненных ценностей. Дети младшего школьного возраста активно развиваются как физически, так и психологически. Их организм подвержен влиянию внешних факторов, а нервная система продолжает формироваться. Если в этот период не прививать детям культуру здорового образа жизни, в дальнейшем могут возникнуть проблемы со здоровьем, дисциплиной, успеваемостью и социализацией.

2. Психологические и возрастные особенности младших школьников. Для эффективного формирования культуры ЗОЖ необходимо учитывать психологические и возрастные особенности младших школьников: Высокая восприимчивость к информации. Дети легко запоминают новую информацию, особенно если она подаётся в игровой или интерактивной форме. Имитационное поведение. Они склонны копировать поведение взрослых, поэтому родители и учителя должны сами быть примерами здорового образа жизни. Эмоциональная нестабильность. В этом возрасте дети подвержены резким сменам настроения, что необходимо учитывать при формировании позитивных установок на здоровье. Потребность в двигательной активности. Дети должны активно двигаться, поэтому важно включать в их режим дня физические упражнения, игры на свежем воздухе и спортивные занятия.

3. Методы и подходы к формированию культуры ЗОЖ. Формирование культуры здорового образа жизни должно осуществляться комплексно, с учётом образовательных, воспитательных и семейных факторов.

3.1. Роль школы и учителей. Школа играет важную роль в формировании культуры ЗОЖ, так как дети проводят в ней значительную часть времени. Основные методы, которые могут быть использованы в образовательном процессе: Включение тем о здоровом образе жизни в учебную программу. На уроках окружающего мира, физкультуры и биологии следует уделять внимание вопросам здоровья, гигиены, питания и режима дня. Проведение интерактивных занятий. Викторины, ролевые игры, тематические конкурсы помогут детям

лучше усвоить информацию о ЗОЖ. Организация спортивных мероприятий. Подвижные игры, эстафеты, соревнования и туристические походы способствуют развитию у детей интереса к физической активности. Психологическая поддержка. Школьные психологи могут проводить беседы, направленные на формирование у детей устойчивых здоровых привычек и навыков управления стрессом.

3.2. Влияние семьи. Семья — это первая среда, в которой формируются привычки ребёнка. Родители должны создавать условия для здорового образа жизни, включая: Соблюдение режима дня (достаточное количество сна, правильное распределение времени на учёбу и отдых). Формирование культуры питания (употребление полезной пищи, отказ от вредных продуктов). Привитие личной гигиены (мытьё рук, уход за зубами, чистота в одежде и помещении). Ограничение экранного времени (телефон, планшет, компьютер) и стимулирование активного отдыха. Совместные прогулки, спортивные игры и участие в оздоровительных мероприятиях.

3.3. Социальная среда и внешние факторы. Формирование культуры ЗОЖ у младших школьников также зависит от окружающей социальной среды. Важно создать благоприятные условия на уровне общества, включая: Развитие безопасных и доступных мест для активного отдыха детей (детские площадки, спортивные комплексы, парки). Популяризация ЗОЖ через социальные проекты, мультфильмы, книги и другие образовательные ресурсы. Организация мероприятий, направленных на укрепление здоровья детей (оздоровительные лагеря, кружки по интересам, спортивные секции).

4. Препятствия в формировании культуры ЗОЖ и пути их преодоления. Несмотря на важность формирования ЗОЖ, существуют некоторые барьеры, мешающие этому процессу: Пассивный образ жизни. Современные дети проводят много времени за гаджетами, что снижает их двигательную активность. Решение: ограничение экранного времени и стимулирование активных игр. Нездоровые пищевые привычки. Фастфуд и сладости стали частью детского рациона. Решение: привитие культуры правильного питания и контроль за рационом. Недостаток знаний у родителей и педагогов. Многие взрослые не обладают достаточной информацией о формировании ЗОЖ у детей. Решение: проведение обучающих программ, семинаров и консультаций. Отсутствие мотивации у детей. Некоторым детям сложно воспринимать здоровый образ

жизни как нечто интересное. Решение: использование игровых и интерактивных методик обучения.

Заключение:

Формирование культуры здорового образа жизни у младших школьников — это многогранный процесс, который требует комплексного подхода с учётом возрастных и психологических особенностей детей. На этом этапе жизни формируются основные привычки и установки, которые будут определять здоровье и поведение ребёнка в будущем. Главную роль в этом процессе играют школа, семья и окружающая социальная среда. Учебные заведения должны активно внедрять темы здорового образа жизни в образовательный процесс, используя интерактивные методы обучения и физическую активность. Родители, в свою очередь, должны подавать личный пример, прививая детям основы правильного питания, режима дня и личной гигиены. Внешняя среда также должна способствовать формированию культуры ЗОЖ, обеспечивая безопасные и благоприятные условия для активного отдыха детей. Несмотря на существующие препятствия, такие как пассивный образ жизни, вредные пищевые привычки и недостаток знаний у родителей и педагогов, их можно преодолеть с помощью образовательных программ, мотивационных методик и активного участия общества. Таким образом, только при совместных усилиях школы, семьи и общества возможно успешное формирование у младших школьников культуры здорового образа жизни, что в дальнейшем обеспечит им гармоничное физическое, психическое и социальное развитие.

Использованная литература:

1. Васильева, М. Д. «Основы здорового образа жизни младших школьников» — Москва: Просвещение, 2020.
2. Смирнов, А. П. «Психологические особенности формирования ЗОЖ у детей» — Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Сидорова, Е. Н. «Возрастные особенности младших школьников и их влияние на воспитание» — Новосибирск: Наука, 2021.
4. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования (ФГОС НОО) — Министерство просвещения РФ, 2022.

5. Иванов, В. Л. «Педагогические технологии формирования культуры здоровья» – Казань: Академия образования, 2018.
6. Журнал «Педагогика и здоровье» – Выпуск №4, 2023.
7. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). «Основы здорового образа жизни: рекомендации для детей и подростков» – Женева, 2022.
8. Официальный сайт Министерства здравоохранения Российской Федерации: www.rosminzdrav.ru.
9. Королёва, Н. А. «Физическая активность и её влияние на здоровье детей» – Екатеринбург: Университетская книга, 2020.
10. Борисова, Т. И. «Роль семьи в формировании культуры здорового образа жизни у детей» – Омск: Издательство ОмГУ, 2017.

**RAQAMLI TEXNOLOGIYA VOSITASIDA TALABALARNING TEXNIK
IJODKORLIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH
TEXNOLOGIYALARI**

Muradov Salaxiddin Djumanazarovich

Fan va texnologiyalar universiteti “Aniq fanlar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Jumanazarov Sardor

Iqtisod yunalishi talabasi

saloxiddinmuradov2@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada hozirgi vaqtda eng dolzarb masalalardan biri hisoblangan raqamli ta’lim texnologiyalarining o‘quv jarayoniga joriy etish istiqbollari, raqamli texnologiyalar vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish, zamonaviy raqamli texnologiya vositalaridan foydalanishning asosiy pedagogik maqsadlari, talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirishda raqamli texnologiya vositalarining o‘rni va uning metodologik asoslarini o‘rganish va samarali yo‘llarini o‘rganish keltirilgan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются перспективы внедрения цифровых образовательных технологий в образовательный процесс, что в настоящее время является одним из наиболее актуальных вопросов, развитие технической творческой компетентности учащихся посредством цифровых технологий, основные педагогические цели использования современных средств цифровых технологий, роль средств цифровых технологий в развитии технической творческой компетентности учащихся, а также исследование их методических основ и эффективных способов.

Kalit so‘zlar: ta’lim texnologiyasi, raqamli axborot texnologiyalari, kompyuter texnologiyasi, texnologik innovatsiya.

Ключевые слова: образовательные технологии, цифровые информационные технологии, компьютерные технологии, технологические инновации.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari va raqamli vositalarning roli tobora ortib bormoqda. Ta’lim sohasi ham ushbu texnologik o‘zgarishlar ta’sirida yangilanishlar kiritib, raqamli texnologiyalardan keng foydalanishga intilmoqda. Xususan, raqamli ta’lim texnologiyalari talabalar uchun o‘quv jarayonini yanada samarali va interaktiv qilish, ularga turli manbalardan axborotni tezda topish, qayta

ishlash va baholash imkonini bermoqda. Bugungi kunda axborotni izlash va uni samarali foydalanish talabalarning asosiy kompetentsiyalaridan biriga aylanib borayotgan bir vaqitda raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati darajasida ko'tarilishi insonni intellektual va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog'liq bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimi orqali har tomonlama barkamol shaxsni tarbiyalashni nazarda tutgan holda, oliy ta'lim muassasalarining asosiy vazifalari sifatida, talabalarning fanlar asoslari bo'yicha mustahkam bilim olishlari uchun shart-sharoitlar yaratish, ularda bilim olish ehtiyojini, asosiy o'quv-ilmiiy va umummadaniy bilimlarni, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lish ko'nikmalarini shakllantirish kabi yo'nalishlarni belgilab berdi.

Oliy ta'limda o'rgatilayotgan har bir fanning maqsad va vazifalari belgilab qo'yilgan. Asosan amaliy faoliyat bilan uzviy bog'liq bo'lgan raqamli axborot texnologiyalari nining ham o'z maqsad, vazifalari bo'lib, talabalardnini o'qitishdan ko'zlangan asosiy maqsad raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari talabalarning uz mutaxassisliklariga ijodiy yondashishi ularning ma'naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini, milliy g'urur hamda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish, tafakkurini kengaytirish, talabalarda ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o'stirish hamda tashabbuskorlikni tarbiyalashdan iboratdir. Shaxsning kasbiy jihatdan shakllanishi oliy ta'limda kasbiy ta'lim olish jarayonidan boshlanadi. Oliy dargohlarining fan dasturlari mazmuni bo'lajak mutaxassislariga kasbi bo'yicha bilimlar berish, mutaxassislik faoliyat sirlarini o'rgatish va talabalarda ko'nikma hosil qilishga qaratilgan. Shuni hisobga olgan holda mahorat va ijodkorlik haqidagi tushunchalarni esga olib ketish maqsadga muvofiq bo'ladi. Maxorat– bu ishni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan, shaxsning shaxsiy xususiyatlari kombinatsiyasidir. Mahorat haqida gapirganimizda harqanday soha mutaxassislarini tayyorlashda pedagogning roli pedagogik mahoratga ega bo'lgan pedagog asosiy o'rinni egallashi pedagogik mahorat tushunchasiga aloxida etibor berish zaruriyatini yaratadi. "Xozzirgi zamon pedagogik kompetentlikga ega mutaxassis bu – o'z kasbining mohir ustasi raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalariga ega bo'lgan, yuksak darajada madaniyatli, o'z fanini chuqur biladigan, yondosh fanlar sohalarini yaxshi tahlil eta oladigan, tarbiyalash va o'qitish uslubiyatini mukammal egallagan mutaxassis'dir.

Globalashuv jarayoni jadal sur'atlar bilan hayotimizga kirib kelayotgan bir davrda, o'z bilimi, kuchi, imkoniyatlariga tayanadigan, raqamli va axborot texnologiyalar

vositasida o'z sohasida ijodkorlik qobiliyatlarini namoyon etgan holda talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantira oladigan, jamiyat, davlat manfaatlarini o'z manfaatlar bilan uyg'un holda ko'radigan etuk mutaxassis kadrlarni tayyorlash zarurligi, mamlakatda demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslari konsepsiyasini amalga oshirish sharoitida mustaqil, ijodiy fikrlovchi, zamonaviy fantexnika va uning ishlash texnologiyasini mukammal egallagan, tadbirkor mutaxassislarni tayyorlash oliy ta'limi muassasalari oldida turgan muhim vazifalardan biriga aylandi. Ushbu vazifalarni bajarish va ijodiy natijaga erishishda 2 ta muxim vazifani ro'l tutadi.

1 Texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirishi.

2. Raqamli texnologiyalar vasitalari.

Ushbu 2 ta vazifadan 1 chisini texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirishi ni o'rganib chiqamiz va taxlil qilamiz.

1.1. XX asrning 40-yillari oxirlarida rossiyalik olim Genrix Saulovich Altshuller o'z olidiga texnikada yangi ixtirolarni qanday qilib maqsadli yaratish mumkin, degan muammoni qo'ydi. Ta'kidlash kerakki, u paytgacha texnikadagi mutlaq hamma ixtirolar, shu bilan birga fan va sanaddagi kashfiyotlar amal va xatolar yo'li bilan qilinardi.

Raqamli va axborot texnologiyalar vositalari ijodkorlik faoliyatining ilmiy asoslangan texnologiyalari yo'q edi. Bu muammoni echish uchun Altshuller texnik ixtirolarning patent fondini tahlil qildi, bu jarayonda texnikaning rivojlanish qonuniyatlarini ochdi va 60-yillarning boshlarida u ixtirochilik masalalarini echish algoritmining birinchi modifikatsiyasini yaratdi. Shu paytdan boshlab Genrix Saulovich injenerlar va hamma xohlovchilar uchun tinglovchilarni texnik masalalarni echish uchun algoritmini qo'llashga o'rgatadigan o'quv seminarlari o'tkaza boshladi, parallel holda uni mukammallashtirish ishlarini davom ettirdi. Bu tadqiqotlar natijasida Altshuller texnikaning rivojlanish qonunlarini shakllantiradi. Shu tarzda ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) tug'iladi.

Seminarlarda tinglovchilarni o'qitish Altshuller oldiga yangi muammoni qo'ydi – nimaga tinglovchilarning katta qismi ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ)ni o'zlashtirgandan keyin ham yangi texnik ixtirolarini yaratmaydilar. Bu muammoni echish uchun Altshuller ijodkorlik faoliyati umumiy qonuniyatlarini ochish maqsadida yirik yaratuvchilarning biografialari to'g'risida adabiyotlarni tahlil qildi, ularni bilish ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ)ni o'qitish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Uning omadi keladi va natijada ijodkor shaxs xislatlari va hayotiy strategiyalari to'g'risida ta'limot yaratadi. G.S.Altshuller qilgan

xulosa o'zining oddiyligi va shu bilan birga murakkabligi: huddi sanhat, matematika va fizika qonunlari kabi ijodkorlik texnologiyalarini har kim egallashi mumkin, butun hayoti davomida ijodkor shaxs xislatlarini ozchilik o'zida tarbiyalashi mumkin va faqat ayrimlarigina o'z hayotini ijodkor shaxs hayotiy strategiyasi qonuniyatlariga muvofiq yashashlari mumkin. 80- yillar o'rtalarida Altshullerning izdoshlari ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) elementlarini sanhatda, fanda, pedagogikada, psixologiyada, meditsina va boshqa yo'nalishlarda qo'llay boshladilar. Natijada kasbiy faoliyatning yangi yo'nalishlari: triz + pedagogika, triz + biznes, triz + sanhat, triz + tibbiyot yuzaga keldi. Bu yo'nalishlardagi ishlar ko'p sonli nashrlarda aks ettirilgan jiddiy ilmiy natijalar olib keldi. Hozirgi vaqtda TRIZ muvaffaqiyatli rivojlanayapti, Xalqaro ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) assotsiatsiyasi yaratildi, G.S.Altshuller uning prezidenti hisoblanadi. MDHning ko'pgina yirik shaharlarida va qator boshqa davlatlarda ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (TRIZ) markazlari va maktablari faoliyat olib bormoqda.

Shu bilan birga ijodkorlik asosida ta'lim berish ham rivojlanayapti. Ijodkorlik jarayonida mantiq va intuitsiyaning har xil ahamiyatga ega bo'lishini frantsuz olimi A.Puankare ko'rsatib o'tgan edi. Xususan, u "Fanning o'zida intuitsiya, agar bir qancha ustunliklarga ega bo'lganligini hisobga olinmasa, analiz doimo isbotning yakkayu yagona qonuniy quroli bo'lishiga intilib borayotgan bir davrda ham u ixtiro qilishda asosiy qurol bo'lib qolaveradi" - deb yozadi. Ijodkorlikni amalga oshirish davrlari va uning bosqichlari to'g'risida boshqa olimlar ham bir necha bor o'z fikrlarini bildirganlar. Xususan, bu haqda mashhur fizik M. Born quyidagi fikrlarni larni keltirgan: Men fandagi analitik holda oldindan aytilgan fikrlarni kundalik ishlarimizdan keskin farq qilishini ko'rmayapman. Ayrim kriteriyalar bo'yicha ko'rsatilgan obraz to'liq hisoblanib, unga xarakterli bo'lgan barcha xususiyatlarga egaligini biz kundalik hayotimizda hisobga olib boramiz. Biroq sintetik jihatdan oldindan aytish qisman ma'lum bo'lgan hodisaning real obrazi o'zining haqiqiyligidan farq qiladi, degan gipotetik taxminga asoslanadi. Agar u tajribada tasdiqlansa, uning asosida qonuniy hisoblangan gipoteza yotgan bo'lsa-da, oldindan aytish yangi bilim beradi. Lekin uning muvaffaqiyati intuitsiyaga juda bog'liqdir". M.Born o'z fikrini ikki tipdagi ixtiroga oid tarixiy misollar bilan: ulardan biri mavjud nazariyani mantiqiy analiz qilish bilan amalga oshiradi, boshqasi esa, shu kunga qadar aloqasiz bo'lgan tajribalarning o'zaro bog'liqligi mavjud ekanligi haqidagi muammolarni yangi nazariya yaratish bilan tushuntiradi.

Birinchisiga, Adams va unga aloqasiz holda Lever'elarning boshqa planetalar harakatida yuz bergan bir oz o'zgarishlar asosida aytilgan nazariyasiga muvofiq, Galiley tomonidan Neptun planetasining ochilishi kiradi. M.Borning aytishicha, bu erda nazariya rivojlanmadi: "Bu matematika san'ati va toqatining ulkan siljishi, shuningdek, natijalarga bo'lgan ishonch edi. Biroq ularni e'tirof etmaganda ham, bu hol nazariyaning dunyoqarashini kengaytirgani yo'q; bu ma'lum bo'lgan Nyuton mexanikasining qo'llanilishini analitik jihatdan oldindan aytish edi".

Ikkinchi tip ixtiroga A.Eynshteyn tomonidan aytilgan "Quyosh yaqinida yorug'likning chetlanishi" kiradi. Bu inert va gravitatsion massaning proporsionalligi haqidagi muhim fakti sezish va M.Borning ta'biricha, «tajriba natijalarining uzun zanjiridagi gigant sintez», deb atalgan yangi nazariyaning yaratilishini talab qiladi.

Raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirishda va uni texnologiya sifatida qo'llashda pedagog xam talaba xam bilimlarni to'g'ri idrok etishlari, anglashlari, eslab qolishlari va amalda ijodiy qo'llashlari, zarur ko'nikma va malakalarni egallashlari uchun didaktik prinsiplar va o'rganiladigan materialning xarakteriga muvofiq eng samarali metodlaridan foydalanishi kerak. Ma'lumki, ta'lim metodining turli klassifikatsiyasi mavjuddir. Talabalarga Aniq va tabiiy fanlardan bilimlarni berishda talabalarning texnik ijodkorligi amaliyoti uchun eng ma'quli o'zaro bog'liq ikkita jarayon - pedagogning rahbarlik faoliyati va talabalarning mustaqil ijodiy faoliyati yaqqol namoyon bo'ladigan - pedagog va talabalar ishining usullari bo'yicha beriladigan metodlar klassifikatsiyasidir. Bu klassifikatsiya o'quvchilarning mehnatga tayyorlanishi va unumli mehnatida asosiy o'rinni egallaydi.

Ijodiy faoliyat metodlarining ana shunday klassifikatsiyasi sifatida quyidagilar qabul qilinishi mumkin: muammoli ta'lim metodlari - o'quv materialini muammoli bayon etish, izlanish suhbatlari, tadqiqot metodi; og'zaki metodlar - ijodiy suhbat; ko'rsatmalilik metodlari - ratsionalizatorlik faoliyatini kuzatish, turli ijodiy ishlarni namoyish qilish; amaliy ish metodlari - o'quvchilarning mustaqil ijodiy ishlari, texnik adabiyotlar va spravochniklar bilan ishlash; nazorat qilish metodlari - ijodiy topshiriqlarni tekshirish, texnik masalalarni hal etish va ularni nazorat qilish. Bunda pedagogning vazifasi har bir amaliy mashg'ulotda texnik ijodkorlikning turli metodlarini uyg'unlashtirib, o'quvchilar o'quv materialini chuqur o'zlashtirishini ta'minlashdan iboratdir.

Texnik ijodkorlikning turli metodlari va didaktik usullari o'quv materialining mazmuniga va mashg'ulotda hal qilinadigan didaktik hamda tarbiyaviy vazifalarga

qarab har xil yusuinda qo'shib va o'zaro bog'lab qo'llanadi. Talabalarni ijodiy faoliyatga jalb etish bo'yicha asosiy zamonaviy raqamli texnik, texnologik, psixologik pedagogik talablarni bajarish bilan birga bunday faoliyatning mazmuniga qo'yilgan maqsadga va metodlarni tanlash ham katta ahamiyatga ega. Hozir qator samarador metodlar aniqlangan, ularga quyidagilar kiradi: raqamli texnologiyalarni qo'llab modellashtirish; raqamli texnologiyalarni qo'llab manipulyativ konstruktsiyalash; raqamli texnologiyalarni qo'llab ma'lumotlari qisqartirilgan texnik xujjatlarni qo'llash; ijodiy masalalarni hal qilish; ijodiy topshiriqlarni raqamli texnologiyalarni qo'llab bajarish; ilgari tayyorlangan konstruktsiyalarni raqamli texnologiyalarni qo'llab o'zlashtirib, raqamli texnologiyalarga oid texnik vositalar (shu jumladan trenajerlar) dan foydalanib kam-ko'stlarini tuzatish kabilar. Ana shu metodlardan muayyan tartibda foydalanish talabalarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish ularda texnik sohadagi mehnatga qiziqish uyg'otish imkonini beradi.

Ijodkorlik masalalarini echishning tahliliy metodida muammo echimini topish uchun uning matematik modelini raqamli texnologiyalar orqali qurish ko'zda tutiladi. Bu metodda echim aniqligi ob'ekt yoki jarayon ko'rsatkichlarining o'rganish uchun ishlab chiqilgan model ko'rsatkichlariga mutanosiblik darajasi bilan belgilanadi, ijodkorlik masalalarini tadqiq qilishning keltirilgan metodlarini talabalar faoliyatiga moslash uchun ularni amalga oshirish qadamlarini birmuncha soddalashtirish hamda subektiv ixtirolardan foydalanish uchun qo'llashda ikkala guruhga tegishli metodlardan iborat umumiy majmua ishlab chiqish talab etiladi.

2. Raqamli texnologiyalar vasitalari.

Ushbu 2 ta vazifadan 2 chisini ni "Raqamli texnologiyalar vasitasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini o'rganib chiqamiz va taxlil qilamiz.

Ushbu maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalar vasitasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini o'rganishdir. Maqsad quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

1. Axborot kompetentligini aniqlash: Talabalarning raqamli axborot kompetentligi tushunchasini aniqlash, uning tarkibiy qismlarini belgilash va zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini tahlil qilish.

2. Raqamli ta'lim texnologiyalarini o'rganish: Raqamli ta'lim texnologiyalarining xilmaxilligini va ularning ta'lim jarayonidagi rolini o'rganish. Ushbu texnologiyalarning axborot kompetentligini oshirishdagi samaradorligini baholash.

3. Innovatsion usullarni aniqlash: Talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishda samarali bo'lgan innovatsion ta'lim usullarini aniqlash va ularni amaliyotda qo'llash yo'llarini ko'rsatish.

4. Tahlil va baholash: Raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonida joriy etilishi natijasida talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish darajasini tahlil qilish va baholash.

Takliflar berish: Olingan natijalar asosida ta'lim muassasalariga talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Maqola oxirida, raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini oshirishda qanday yangi imkoniyatlar yaratishi mumkinligi haqida fikrlar bildiriladi.

Raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi o'rni bilan bog'liq ilmiy adabiyotlar tahlili, mavjud nazariy va amaliy tadqiqotlar asosida amalga oshirildi. Adabiyotlar tahlili quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

Raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'limdagi roli: Ko'plab tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonini isloh qilish va zamonaviy talabalarning ehtiyojlariga javob berishda ahamiyatini ta'kidlaydi. Masalan, Anderson (2016) raqamli ta'lim platformalarining o'qitish va o'rganish jarayonidagi muhim o'rni, interaktiv muhit yaratishdagi roli va talabalar o'rtasida jamoaviy ishni rag'batlantirishini ko'rsatadi[1].

Axborot kompetentligini rivojlantirish: Axborot kompetentligi raqamli ta'lim jarayonida mustaqil o'rganish, axborotni tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Bularning barchasi turli tadqiqotlarda (misol uchun, Martin, 2017)[2] talabalarning muvaffaqiyati va ularning kasbiy tayyorgarliklarida muhim ahamiyatga ega ekani ko'rsatilgan.

Innovatsion ta'lim usullari: Flipped learning, gamification va blended learning kabi innovatsion ta'lim usullari talabalarni motivatsiya va faol ishtirok etishga undaydi. Smith va Jones (2018) o'z tadqiqotlarida[3] bu usullar yordamida o'quv jarayonining samaradorligini oshirishni ko'rsatdilar. Ular shuningdek, bunday yondashuvlar talabalar o'rtasida axborot kompetentligini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ta'kidlashadi.

Muammolar va qiyinchiliklar: Raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda yuzaga keladigan muammolar, masalan, texnologiyalarga qaramlik va ular bilan ishlashda yuzaga keladigan qiyinchiliklar hamda o'quvchilarning axborotni to'g'ri baholay olish ko'nikmalarining yetishmasligi (Khan, 2019)[4] muhim ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqotlar, raqamli ta'lim jarayonida o'qituvchilar va ta'lim muassasalari tomonidan e'tibor qaratilishi kerak bo'lgan jihatlarni ko'rsatadi.

Kelajak istiqbollari: Raqamli ta'lim texnologiyalarining o'sishi, ularning ta'lim tizimidagi roli va ahamiyatining oshishi kutilmoqda. Yang va Yang (2020) tadqiqotlarida [5], raqamli texnologiyalar asosidagi o'quv jarayonlarining yangi imkoniyatlar yaratishi va talabalarning tayyorgarligini oshirishdagi o'rni ta'kidlanadi. Ushbu adabiyotlar tahlili raqamli ta'lim texnologiyalarining axborot kompetentligini rivojlantirishdagi muhim ahamiyatini ko'rsatadi. Olingan natijalar, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida integratsiyasi va ularni amaliyotda qo'llash orqali talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratish va ularning axborot kompetentligini oshirishda samarali yondashuvlar ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

Ushbu tadqiqotda raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalarini o'rganish uchun quyidagi materiallar va metodlar qo'llanildi:

Materiallar:

- Adabiyotlar: Tadqiqotda raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va maqolalar o'rganildi. Ushbu materiallar talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish raqamli texnologiyalar vositasida rivojlantirish texnologiyalari va ularning samaradorligini baholashda asos bo'lib xizmat qildi.

- Tadqiqotlar: Mavzu bo'yicha ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar natijalari tahlil qilindi. Bu tadqiqotlar, odatda, raqamli texnologiya vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari samaradorligini oshirishni o'z ichiga oladi.

Metodlar:

- Kvalitativ tadqiqot metodlari: Talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirish jarayonidagi raqamli texnologiyalarining o'rni haqida fikr va mulohazalarni o'rganish uchun intervyu va so'rovnoma usullari qo'llanildi. Bu metodlar orqali talabalarning raqamli vositalardan qanday foydalanishi, ularning ta'lim jarayonidagi roli va ta'siri o'rganildi.

- Kvantitativ tadqiqot metodlari: Talabalarning axborot kompetentligini baholash uchun so'rovnoma orqali statistik ma'lumotlar to'plandi. Ushbu ma'lumotlar raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi samaradorligini aniqlashda foydalanildi.

- Tahlil usullari: Olingan ma'lumotlar sifatida o'rganilgan materiallar, intervyu va so'rovnoma natijalari tahlil qilinib, raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi samaradorligi va o'zaro aloqasi o'rganildi.

Ushbu metodlar va materiallar yordamida tadqiqot natijalarining ishonchligini ta'minlash, axborot kompetentligini rivojlantirish jarayonida raqamli ta'lim texnologiyalarining o'rnini aniqlash maqsadida amalga oshirildi. Tadqiqot natijalari, raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi o'rnini haqida muhim ma'lumotlar taqdim etdi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalar talabalarning axborotga bo'lgan munosabatini va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini o'zgartiradi. Raqamli texnologiyalarning ta'siri: Tadqiqot davomida aniqlanganidek, raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarga axborot izlash va tahlil qilish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi. Masalan, onlayn kutubxonalar va resurslar yordamida talabalar turli manbalarni tezda topa olishadi, bu esa ularda mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, videolarlar, interaktiv dasturlar va boshqa multimedia vositalari ta'lim jarayonini yanada jonlantirib, talabalarni o'zlashtirishga ko'proq jalb qiladi.

Innovatsion ta'lim usullari: Raqamli texnologiyalarni qo'llashning boshqa bir muhim jihati – bu innovatsion ta'lim usullarining joriy etilishi. Masalan, flipped learning (tashqi dars) yoki gamification (o'yinlashtirish) kabi usullar talabalar o'rtasida jamoaviy muhokama va faol ishtirok etishni rag'batlantiradi. Bu usullar talabalarni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va axborot manbalaridan samarali foydalanishga undaydi.

Ta'lim muassasalaridagi amaliyot: Shuningdek, tadqiqotda raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim muassasalaridagi joriy etilishi va qo'llanilishi natijalarini o'rganish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasalari raqamli platformalar va vositalardan foydalangan holda o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi muloqotni kuchaytirishi, hamda o'quv jarayonini yanada interaktiv va samarali qilish imkoniyatlarini yaratishi mumkin.

Challengerlar va muammolar: Biroq, raqamli ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi bilan bog'liq ba'zi muammolar ham mavjud. Talabalar ba'zi hollarda texnologiyalarga qaram bo'lib qolishlari yoki ularni to'g'ri va samarali foydalanish qobiliyatini rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Shuningdek, barcha talabalar uchun barqaror internet aloqasi va kerakli qurilmalarga ega bo'lish muhim ahamiyatga ega.

Natijada, raqamli ta'lim texnologiyalarining axborot kompetentligini rivojlantirishdagi roli juda katta, ammo bularni amalga oshirishda ta'lim muassasalari va o'qituvchilar tomonidan ehtiyotkorlik bilan yondashish lozim. Kelajakda raqamli ta'lim texnologiyalarining o'rnini va ahamiyatini yanada oshishi kutilmoqda, bu esa ta'lim

jarayonini yanada rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Ushbu tadqiqot raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi o'rni va samaradorligini o'rganishga qaratilgan. Olingan natijalar quyidagi asosiy xulosalarni taklif etadi:

1. Axborot kompetentligining oshishi: Raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarga axborotni izlash, tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Talabalar onlayn kutubxonalar, resurslar va multimedia vositalari yordamida o'z bilimlarini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.
2. Interaktiv ta'lim jarayoni: Raqamli texnologiyalar o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli holga keltiradi. Innovatsion usullar, masalan, flipped learning va gamification, talabalar o'rtasida faol ishtirokni rag'batlantiradi, bu esa o'qitish jarayonini yanada samarali qiladi.
3. Mustaqil o'rganish ko'nikmalari: Talabalar raqamli texnologiyalar yordamida mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim tajribalarga ega bo'ladilar. Ushbu ko'nikmalar ularni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda, shuningdek, professional hayotda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.
4. Challengerlar va yechimlar: Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar, jumladan, texnologiyalarga qaramlik va ularni to'g'ri foydalanish qiyinchiliklari, ta'lim muassasalari va o'qituvchilar tomonidan hal qilinishi lozim. Bu, o'z navbatida, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va talabalar uchun yanada samarali o'quv muhitini yaratish imkonini beradi.

Natijada, raqamli ta'lim texnologiyalarining axborot kompetentligini rivojlantirishdagi roli katta ahamiyatga ega. Ularning ta'lim jarayonida to'g'ri va samarali qo'llanilishi talabalar uchun yangi imkoniyatlar va yutuqlarni ochadi. Kelajakda raqamli ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi va ularning ta'lim jarayonida qo'llanilishi yanada muhim bo'lib qoladi, shuning uchun ta'lim muassasalari va o'qituvchilar o'z faoliyatlarini yanada takomillashtirishga e'tibor qaratishlari zarur. Ushbu tadqiqot raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishdagi roli va ahamiyatini o'rganishga qaratilgan bo'lib, olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Raqamli ta'lim texnologiyalarining samaradorligi: Raqamli texnologiyalar, jumladan onlayn resurslar, multimedia materiallar va interaktiv dasturlar, talabalarga axborotni izlash va tahlil qilishda yordam beradi. Bu esa ularning axborot kompetentligini oshirishga imkon yaratadi.

2. Innovatsion ta'lim usullarining qo'llanilishi: Talabalar o'rtasida faol ishtirokni rag'batlantirish va o'quv jarayonini qiziqarli qilish uchun innovatsion ta'lim usullari, masalan, flipped learning va gamification, muvaffaqiyatli qo'llanilishi lozim. Bu usullar talabalarni mustaqil fikrlashga va muammolarni hal qilishga undaydi.

3. Muammolar va yechimlar: Raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi jarayonida yuzaga keladigan muammolar, masalan, texnologiyalarga qaramlik, ta'lim muassasalari va o'qituvchilar tomonidan hal qilinishi zarur. Bu, o'z navbatida, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va talabalar uchun yanada samarali o'quv muhitini yaratish imkoniyatini beradi.

4. Kelajak istiqbollari: Raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o'rni kelajakda yanada muhim bo'lib qoladi. Ta'lim muassasalari raqamli vositalardan samarali foydalanish orqali talabalarni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda, ularning axborot kompetentligini rivojlantirishda va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini oshirishda katta imkoniyatlarga ega.

Umuman olganda, raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ularni ta'lim jarayonida to'g'ri va samarali qo'llash orqali o'quv muhitini yaxshilash, talabalarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini oshirish va zamonaviy ta'lim talablari darajasida tayyorlash mumkin. Tadqiqot natijalari, shuningdek, ta'lim sohasidagi innovatsion yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi, bu esa kelajakda raqamli ta'lim texnologiyalaridan yanada samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Bizning fikrimizga ko'ra, talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda darsda raqamli texnologiyalar vositasida turli qiziqarli masalalarning o'rinli qo'llanilishi raqamli texnologiyalar vositasida talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR:

1. Nazarov, I., Hasanov, A., Mirjamolova, F., Khaldarov, H., & Alibekov, S. (2021).

Modern educational technologies. Revista geintec-gestao inovacao e tecnologias, 11(3), 245-252.

2. Khasanov A.A., Khasanova S.S. Theoretical approaches to the creation of pedagogical concepts // American Journal of Pedagogical and Educational Research 10 (2023): 185-190.

3. Statistical analysis and forecasting of cotton yield dynamics in Kashkadarya region of Republic of Uzbekistan. Kudrat Ruzmetov, Akhtamjon Faiziev, Salakhiddin

Murodov, Odina Kurbonbekova. E3S Web of Conf. 389 03080 (2023) DOI:

10.1051/e3sconf/202338903080 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202338903080>

4. Talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(14), 53–56. Retrieved from. <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4380>

5. Muradov, S. D. (2023). Talabalarning texnik ijodkorlik kompetentligini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(14), 53–56. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4380>

6. Muradov S. D. TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA // *Educational Research in Universal Sciences*. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 53-56.

7. Muradov, Salaxiddin Djumanazarovich. "TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." *Educational Research in Universal Sciences* 2.14 (2023): 53-56.

8. Muradov, S. D. (2023). TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(14), 53-56.

9. Anderson, T. (2016). *The Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University Press.

10. Khojayeva G. A. O 'Quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish // *Educational Research in Universal Sciences*. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 879-882.

11. Khojayeva G. A. Development of heuristic ability // *Educational Research in Universal Sciences*. – 2023. – T. 2. – №. 16. – C. 441-443.."
Educational Research Review, 15(3), 95-112.

**«TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN» VOLUME-3,
ISSUE-03 (31-MART)
MUNDARIJA**

1	OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING LIDERLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING STRUKTURAVIY-MAZMUNLI MODELI Soatova Shoxista Abdumusayevna	6-13
2	PAST BOSIMLI OQAVA SUVLARDA ISHLOVCHI MIKRO GESLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI Xamrayev Og'abek Oybek o'g'li	14-17
3	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ Киреева Эльвина Фларитовна, Портнова Мария, Фатхуллаева Мадина	18-23
4	FISKAL SIYOSAT: BYUDJET TAQCHILLIGI VA DAVLAT QARZI MUAMMOLARI Jo'rayeva Lola Abdugabbarovna, Rashidova Sevinch O'rol Qizi, Murtozayeva Mavjuda Muhiddin qizi, Esonova Ozoda Iskandar qizi, Nurov Nodirbek Nazirqul o'g'li, Xamdamov Sanjar Xusniddinovich	24-30
5	WEB ILOVALARNI LOYIHALASH: TAMOYILLAR, MUAMMOLAR VA ILG'OR TAJRIBALAR Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi	31-37
6	O'ZBEKISTONDA MAHALLA YETAKCHILARINING IQTISODIY RIVOJLANISH VA TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHDAGI ROLI Jo'rayeva Lola, Abrayqulov Behro'z Dilshod o'g'li, Donayev Davron Komil o'g'li, Eshboyev Samandar Juma o'g'li, Hasanov Bekzod Abdurazzoq o'g'li, Jumayev Axrorjon Mo'ydinjon o'g'li	38-41
7	SOLIQ-BYUDJET SIYOSATI. SANOAT SIYTOSATI Djo'rayeva Lola Abdugabbarovna, Qahramonova Zarnigor Xotamjon qizi, G'aniyeva Elenur Xolboyevna, Bobanazarova Xilola Xusan qizi	42-46
8	YENGIL SANOATNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA ISTIQBOLLARI Jo'rayeva Lola, Shoqosimova Aziza, Ko'chkinova Gulbadan, Maqsudaliyeva Surayyo, Ismoilova Sevinch	47-50
9	VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA GIYOHVAND MODDALAR VA KUCHLI PSIXOTROP VOSITALARGA QARAMLIKNING ORTISHI Jumanazarova Aziza Hurmat qizi.	51-54
10	КЛАССИФИКАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ ПО УРОВНЮ СЛОЖНОСТИ В КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЙ	55-61

	СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ. Хабилова Зебинисо Содикжон кизи, Хамедова Нилуфар Азимовна	
11	AUTISTIK SPEKTR BUZILISHLARI VA NUTQ RIVOJLANISHI Nosirova Umida Abdusattarovna	62-65
12	PEDAGOGLARDA EMPATIYA HISSINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI Sayitova Umida Hikmatillo qizi, Pulatova Gulsanam G`ayrat qizi	66-68
13	SOCIAL-PSYCHOLOGICAL BASIS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN STUDENTS Sayitova Umida Hikmatillo kizi, Yusupova Rakhila Nematullayevna	69-73
14	PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PROFESSIONAL MOTIVES IN STUDENTS Sayitova Umida Hikmatillo kizi, Alimov Ulmasjon Ismat o'gli	74-79
15	O'SMIRLARDA AGRESSIYANING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI Omonova Muxlisa Do'snazar qizi, Sotvoldiyev Shoxro'zbek Nigmatulla o'g'li	80-85
16	ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ Саидасрорхожаева Шохсанамхон Зокиржон кизи:, Уразова Марина Батыровна	86-90
17	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING PSIXOLOGIK VA YOSH XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLGAN HOLDA SOG'LOM TURMUSH TARZI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH Saidasrorxo'jaeva Shohsanam Zakirovna	91-96
18	RAQAMLI TEXNOLOGIYA VOSITASIDA TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI Muradov Salaxiddin Djumanazarovich, Jumanazarov Sardor	97-108
	MUNDARIJA	109-110